

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI YATIRIM
DESTEKLERİNİN BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE
ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Cansu GÜVEN

Danışman
Doç. Dr. Metin DUYAR

Nevşehir
Mayıs 2018

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI YATIRIM
DESTEKLERİNİN BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE
ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Cansu GÜVEN

Danışman
Doç. Dr. Metin DUYAR

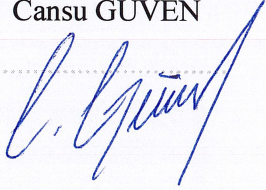
Nevşehir
Mayıs 2018

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Cansu GÜVEN

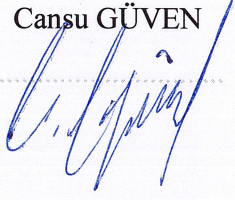

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Yatırım Desteklerinin Bölgesel Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

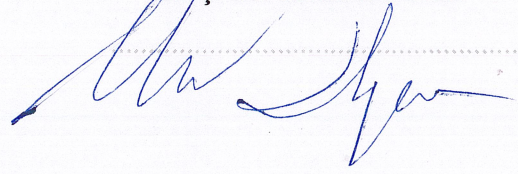
Tezi Hazırlayan

Canıu GÜVEN

Danışman

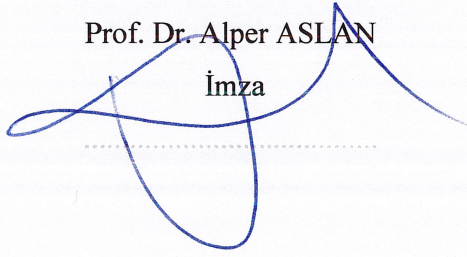
Doç. Dr. Metin DUYAR

İktisat Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Alper ASLAN

İmza

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Metin DUYAR danışmanlığında Cansu GÜVEN tarafından hazırlanan “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Yatırım Desteklerinin Bölgesel Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

24.5.2018

JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. Metin DUYAR

Üye : Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Eren ALPER

İMZA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 30.05.2018 tarih ve 2018.23.390 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

30.05.2018

Dr. Öğr. Üyesi Vedat AKTEPE

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde görüşlerini benimle paylaşan Tez Danıőmanım Sayın Doç. Dr. Metin DUYAR hocama, bilgi ve görüşleri ile yol gösteren Sayın Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK hocam ve ayrıca analiz kısmında bana zaman ayırarak yardım ve desteğini esirgemeyen Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ali Eren ALPER hocama teşekkürü borç bilirim.

Hayatımda her daim olduğu gibi bu çalışmanın ortaya çıkması sürecinde de manevi destekleriyle yanımda olarak bana güç veren, başta kız kardeşlerim olmak üzere aileme sonsuz teşekkürler.

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI YATIRIM DESTEKLERİNİN BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİSİ

Cansu GÜVEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Mayıs 2018

Danışman: Doç. Dr. Metin DUYAR

ÖZET

Sanayi devrimi sonrasında dünyada belirli merkezlerde yoğunlaşan makineleşme süreciyle birlikte, bölgelerarası farklar hızla artmaya başlamıştır. Günümüzde ülkelerin ekonomik gelişimini yavaşlatan bu sorun, 1900 lü yıllarda ciddi seviyelere ulaşmış ve çeşitli sosyo-ekonomik problemlere sebep olmuştur. Bu sorunun çözümüne yönelik dünyadaki ilk çalışma 1933 yılında TVA örgütlenmesi olmuştur. Bölgelerarası farklara yönelik başarılı sonuçlar gösteren bu örnek çalışmanın ardından, İkinci Dünya Savaşı yılları sonrasında Avrupa ülkeleri de bölgesel bazlı çalışmalara yönelerek, TVA benzeri Bölgesel Kalkınma oluşumları gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda hazırlanan çalışma, Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ulusal kalkınma planları doğrultusunda belirlediği bölgesel planlara dayanarak yapılan yatırım desteklerinin, bölgesel düzeyde Gini Katsayısı üzerinde yarattığı etkinin tespit edilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, Ajanslarca verilen yatırım desteklerinin, 2010 ile 2016 dönem aralığında bölgesel düzeyde gelir dağılımına etkisini test etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bölgesel Gini Katsayı değerleri ile Ajansların yıllık proje ve faaliyet destek tutarlarının bölgesel Yatırım Destek Tutarı (YDT) olarak analize dahil edildiği çalışmada Ajans etkisi, Panel Veri Analizi dahilinde FGLS yöntemi ve çeşitli testler uygulanarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yatırım destekleri arttıkça, gelir dağılımının iyileşmesi ve Gini Katsayı değerini 0 a yaklaştırması öngörülmektedir. Bu tahmin sonuçlarının testi için; çalışmada kullanılan birimler arası ilişkinin testinde yatay kesit bağımlılığı testleri yapılmıştır. Bu testler sonucunda, birimler arası ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Daha sonra birimlerde heteroskedasitenin test edilmesi için modifiye edilmiş Wald Testi yapılmış, serilerde değişen varyans sorunu gözlenmiştir. Serilerde otokorelasyon sorunu ise bulunmamıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular tahminin istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Yani BKA yatırım destekleri ile gini katsayısı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

Anahtar Kelimeler: Bölgelerarası Farklar, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Gini Katsayısı, Panel Veri Analizi

**THE EFFECT ON REGIONAL INCOME DISTRIBUTION OF
INVESTMENT SUPPORTS REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES IN
TURKEY**

Cansu GÜVEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Department of Economy, M.A., May 2018

Supervisor: Associate Professor Metin DUYAR

ABSTRACT

Along with the mechanization process concentrated in certain centers around the world after the Industrial Revolution, regional differences have begun to increase rapidly. The regional development disparities that have slowed the economic development of countries have reached serious levels in the 1900's and have caused various socio-economic problems. The first study in the world to solve this problem was the TVA organization in 1933. Following this case study showing successful results for regional differences, after the Second World War, European countries began to work in regional based work, and the formation of TVA-like Regional Development Agency started to come to light. The study at this context has emerged on the necessity of evaluating effect on the Gini Coefficient at the regional level of investment supports what made based regional plans which determined at line with national development plans of Regional Development Agencies in Turkey.

This work was prepared to test the effect on income distribution at the regional level of investment supports the Development Agencies for 2010-2016 period range. The Agency effect has been investigated with the FGLS method within the scope of Panel Data Analysis and various tests. At the result of the study is estimated the approach the value "0" of Gini Coefficient and to contribute to optimal distribution, at the case increased of investment support Regional Development Agencies in Turkey. In the test of estimation results; firstly cross section dependency between each other Regional Levels were made tests, The cross section dependency tests showed that there was an inter-unit relationship. Than later Modified Wald test is made for testing heteroskedasticity in units, varying variance problem has been observed in the series. There isn't the autocorrelation problem in the series. Findings obtained as a result of the study show that the estimation is statistically significant. In other means, at the between BKA investment support and gini coefficient was found a negative relationship.

Keywords: Interregional Differences, Regional Development Agencies, Gini Coefficient, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA KAVRAMI VE KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. Bölge Kavramı ve Bölgeselleşme	4
1.2. Ulusal ve Bölgesel Kalkınma.....	6
1.3. Dünya’da Bölgesel Farklar ve Bölgesel Kalkınma Anlayışının Ortaya Çıkışı. 8	
1.3.1. Sanayi Devrimi ve Bölgesel Dengesizliklerin Doğuşu.....	9
1.3.2. Bölgelerarası Farklılıklar Ve Teknik Uygarlık Evreleriyle İlişkisi	11
1.3.2.1. Teknik Başlangıcı Evresi (M.Ö. III. yüzyıl - 1765).....	12
1.3.2.2. Eski Teknik Evresi (I. Sanayi Devrimi /1765-1870)	13
1.3.2.3. Yeni Teknik Evresi (II. Sanayi Devrimi / 1870-1940)	14
1.3.2.4. Kitlesele Üretim Evresi (Fordist Üretim/ 1940-1980).....	14
1.3.2.5. Bilgi Toplumu Evresi (Bilgi Devrimi/1980-....)	15
1.4. Dünya’da Bölgelerarası Farklılıklara Yönelik Çözüm Arayışları	16
1.4.1. Bölgelerarası Farklılığa Yönelik İlk Çalışma: TVA Örgütlenmesi	16
1.4.2. Avrupa’da Bölgesel Farklılıklara Yönelik Politikalar	17

1.4.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Görevleri	21
1.4.4. Kalkınma Ajanslarının Türleri.....	22
1.4.4.1. Kuruluş Biçimleri Bakımından Kalkınma Ajansları.....	23
1.4.4.2. Faaliyetleri Bakımından Kalkınma Ajansları	23
1.4.4.3. Fonksiyonları Bakımından Kalkınma Ajansları	24
1.4.4.4. Sunulan Hizmet Türü Bakımından Kalkınma Ajansları	24
1.4.4.5. Mali Kaynakları Bakımından Kalkınma Ajansları	25
1.5. Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıklar ve Kalkınma Politikalarındaki Yeri	25
1.5.1. Devletçilik Dönemi (1923-1950) Kalkınma Politikaları	26
1.5.2. Liberal Dönem (1950-1960) Kalkınma Politikaları.....	32
1.5.3. Planlı Dönem (1960-2018) Kalkınma Politikaları	33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

2.1. Kalkınma Ajansları Kuruluş Öncesi Türkiye’de Bölgesel Çalışmalar	43
2.1.1. Türkiye Genelinde Uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri.....	45
2.1.1.1. Kalkınmada Öncelikli Yöre Projesi (1968)	46
2.1.1.2. Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (2005)	47
2.1.1.3. Belediyelerin Altyapılarının Desteklenmesi Projesi (2007)	48
2.1.2. Bölgesel Düzeyde Uygulanan Kalkınma Projeleri İlk BKA Örnekleri	48
2.1.2.1. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı (1989) ve Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (1997)	49
2.1.2.2. Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (1992) ve Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (1993).....	51
2.1.2.3. Çukurova / Mersin Kalkınma Ajansı (2002)	52
2.1.2.4. Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (2000-2020).....	53
2.1.2.5. Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi (1997)...	54
2.1.2.6. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (2000-2020).....	55
2.1.2.7. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (2003-2023).....	56
2.1.3. Türkiye’de BKA ların Kuruluşu Öncesinde Uygulanan Kalkınma Çalışmalarının Bölgelerarası Farklara Etkisi	56

2.2. Türkiye’de Kalkınma Ajansları Kuruluş Kanunu ve Kalkınma Ajanslarının Gelişimi.....	58
2.2.1. Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri (İBBS) Sınıflandırması.....	60
2.2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Kanun ve BKA ların Kurulması.....	62
2.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansı Tanımı ve Temel Özellikleri	67
2.4. Türk Kalkınma Ajanslarının Görevleri ve Başlıca Fonksiyonları	68
2.4.1. Bölgesel Planlama ve Koordinasyon Fonksiyonu	70
2.4.2. Proje ve Faaliyetleri Destekleme Fonksiyonu	71
2.4.3. Yatırım Destekleri ve Tanıtım Fonksiyonu	71
2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hukuki Statüsü	72
2.5.1. Kalkınma Ajansları Özel Hukuk Tüzelkişiliği.....	73
2.5.2. Kalkınma Ajansları Kamu Tüzelkişiliği	73
2.6. Kalkınma Ajanslarının Finansmanı.....	74
2.7. Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı.....	75
2.7.1. Kalkınma Kurulu.....	75
2.7.2. Yönetim Kurulu	76
2.7.3. Genel Sekreterlik.....	76
2.7.4. Yatırım Destek Ofisleri.....	77
2.7.4.1. Yatırım Destek Ofislerinin Görevleri	77
2.8. BKA ların Bölgesel Yatırımları Destekleme Araçları	80
2.8.1. Mali Destekler	82
2.8.1.1. Faiz Desteği	82
2.8.1.2. Faizsiz Kredi Desteği.....	83
2.8.1.3. Doğrudan Finansman Desteği.....	83
2.8.2. Teknik Destekler	85
2.8.3. Tanıtım ve Rehberlik Desteği	85
2.9. BKA Yatırım Desteklerinin Ülke Ekonomisindeki Yeri	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI YATIRIM
DESTEKLERİNİN BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİSİ

3.1. Seçilmiş Literatür Özeti	90
3.2. Araştırma Metodolojisi	98
3.2.1. Veri Seti	98
3.2.2. Model	99
3.3. Ekonometrik Yöntem	101
3.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri	104
3.3.2. Wald Testi	107
3.3.3. Wooldridge Testi.....	108
3.3.4. En Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (FGLS) Yöntemi	110
3.4. Ampirik Bulguların Özetlenmesi	110
SONUÇ	112
KAYNAKÇA	116
EKLER	127
EK 1: İBBS Düzey Sınıflandırmaları: Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 Alt	
Bölgeleri.....	127
ÖZ GEÇMİŞ	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ARGE	Araştırma ve Geliştirme
BELDES	Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
BKA	Bölgesel Kalkınma Ajansı
CSD	Cross Sectional Depand (Yatay Kesit Bağımlılığı)
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DFD	Doğrudan Faaliyet Desteği
DOĞAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EBKA	Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı
ECU	European Currency Unit
EGEV	Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı
EURADA	European Association of Development Agencies
FGLS	Feasible Generalized Least Square (En Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
İBBS	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
JICA	Japonya Uluslararası Kalkınma Ajansı
KA	Kalkınma Ajansı
KBGSYİH	Kişibaşı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KOP	Konya Ovası Projesi
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöre
KÖYDES	Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
MDP	Mali Destek Programı

MTSO	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
TR	Türkiye
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TVA	Tennessee Valley Authority
TYDTA	Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı
UNDP	United Nations Development Programme
YDO	Yatırım Destek Ofisi
YDT	Yatırım Destek Tutarı
YHKB	Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Teknik Evrelere Geçiş Değişim Dalgaları	12
Tablo 1.2. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı	19
Tablo 1.3. Birinci Sanayi Planıyla Kurulacak Fabrikaların Sektörleri Ve Dağılım Yöreleri	30
Tablo 1.4. DPT Kalkınma Planlarında Bölgesel Politika Yaklaşımları	35
Tablo 1.5. Kalkınma Bakanlığı X. Kalkınma Planı Bölgesel Politika Yaklaşımı	41
Tablo 2.1. KÖY Politikasının 1987-2000 Yılları Arasında Ekonomik Etkisi.....	57
Tablo 2.2. Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS).....	61
Tablo 2.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Kapsadığı İller	65
Tablo 2.4. 2016 yılı Mali ve Teknik Destekler	81
Tablo 2.5. Türkiye’de Yıllara Göre Kamu Yatırımlarına Merkezi Bütçeden Aktarılan Tutarlar ve Kalkınma Ajansları Faaliyetlerine Ayrılan Ödenek.....	88
Tablo 3.1. Bölgesel Desteklerin Ekonomiye Etkisine Dair Ampirik Literatür Özeti.....	93
Tablo 3.2. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları.....	99
Tablo 3.3. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri Tahmin Sonuçları.....	106
Tablo 3.4. Sabit Etkili Regresyon Modelinde Modifiye Edilmiş Wald Testi Sonuçları	108
Tablo 3.5. Wooldridge Testi (Otokorelasyon) Sonuçları	109
Tablo 3.6. FGLS Regresyon Testi Sonuçları	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Türkiye’de kurulan 26 adet Bölgesel Kalkınma Ajansı.....	64
Şekil 2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Organizasyonu.....	75
Şekil 2.3 Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Destekleme Fonksiyonu Araçları.....	81
Şekil 2.4. BKA Desteklerinin Yararlanıcılar Üzerinde Beklenen Etkisi	86
Şekil 3.1. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı.....	100

GİRİŞ

Sanayi devrimi ve sonrasında yaşanan ekonomik gelişmeler, ülkeler arasında gelişmişlik farklarının hızla artmasına yol açtığı gibi bölgelerarası farkların da giderek artmasına zemin hazırlamıştır. Ülkelerin “güç” kavramının altını askeri ve nüfus kavramları ile doldurduğu dönemler, bu ekonomik temelli dönüşümlerle birlikte değişime uğrayarak, artık ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması önem kazanmıştır. Bu nedenle çeşitli araştırmalarla en güçlü olabilme yarışında, üretim artışıyla birlikte ekonomik gücün iktisadi açıdan en etkin ve verimli yollarla harekete geçirilmesine dair birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.

1900 lu yıllarda yapılan araştırmalarla, o dönemlerde politika kararlarında yer verilmeyen bölgelerarası farkların, ulusal kalkınma ve ekonomik gelişmeyi yavaşlattığı ortaya çıkmış, bu soruna yönelik ilk çalışmanın yapıldığı 1933 yılından sonra hızlı ve sürdürülebilir ekonomi politikalarında bölgesel kalkınma yoluyla bölgelerarası farkların giderilmesi üzerinde durularak, ülke yönetimleri bu doğrultudaki çalışmaları hızlandıracak bölgesel kalkınma örgütlenmeleri oluşturmaya başlamışlardır.

Bu çalışmada ülkemizde dünyadaki örneklerine göre oldukça geç örgütlenebilmiş Bölgesel Kalkınma Ajanslarının, ulusal kalkınma planları doğrultusunda yerelde hazırlanan planlarla kalkınmaya yönelik yatırım desteklerinin ilgili bölgelerde gelir dağılımına etkisi üzerinde durulmuştur. 3 kısımdan oluşan çalışmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeve verilerek, bölgelerarası farkların artması, bölge anlayışının değişimi nihayetinde dünya üzerinde bölgesel kalkınma kavramının doğuşu, gelişimi ve bu anlamdaki ilk çalışmalara değinilmiştir. İkinci bölümde ülkemiz Bölgesel Kalkınma Ajanslarının doğuşu ve ajansların yapılanması, özellikleri ve bu anlayışın gelişim süreci hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Üçüncü kısma gelindiğindeyse; çalışmanın esas amacını oluşturan; BKA larca yapılan yatırım destek faaliyetlerinin, ilgili bölgelerde gelir adaleti üzerinde gösterdiği etki üzerinde durulmuştur. Bu açıdan Ajansların bölgesel bazlı yatırım desteklemelerinin gelir adaletiyle ilişkisi ekonometrik açıdan “panel veri analizi” içerisinde “FGLS yöntemi” kullanılarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMA KAVRAMI VE KALKINMA AJANSLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

Sanayi devrimi sonrası meydana gelen hızlı makineleşme ve devamında ortaya çıkan üretim süreçlerindeki değişimler, ulusal-uluslararası anlamda birçok yeniliğe neden olmuştur. Bu devrim sonucunda meydana gelen değişime karşı ülkeler başta ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel olmak üzere farklı alanlarda tedbir ve adaptasyon çalışmalarına yönelmişlerdir. Günümüze yakın geçmişte gerçekleşen Dünya Savaşları da, ülkelerin uyguladıkları politikalarda ciddi dönüşümlere sebep olan diğer önemli olaylardır (Tamer, 2010; 11). Bu olayların etkileri sürmekte iken; özellikle son yarım yüzyıl içerisinde damgasını vuran küreselleşme, dengeli ve sürdürülebilir büyüme ile kalkınma olgularının da eklenmesiyle ülkelerin güçlü olma yönünde temel kriterleri çağa ayak uydurma, teknolojiye lider olma, sosyal devlet politikalarına öncelik verme bağlamında “dengeli ekonomik büyüme-kalkınmayı yakalama ve sürdürülebilirlik” kavramları ön plana çıkararak, belirlenen politikalarda birincil hedefler haline gelmiştir (Apalı ve Yıldız, 2015).

Bu doğrultuda son yüzyıl içerisinde ekonomik ve siyasi politikalarda, genel olarak hızlı ve sürdürülebilir ekonomi politikalarında bölgesel kalkınmanın önemi üzerinde yoğunlaşmış ve ülke yönetimleri bu doğrultudaki çalışmaları hızlandırıcı kalkınma örgütlenmeleriyle tedbirler olarak, teşvikleri artırmışlardır.

1.1. Bölge Kavramı ve Bölgeselleşme

Kökeni Latince “regio” kelimesinden gelerek “çevre, alan” anlamı taşıyan bölge kavramı, içinde bulunulan dönemlere göre farklı anlamlar barındırmıştır (Nijkamp, Bergh ve Soeteman, 2009: 159). Bu kavram Fransızca ve İngilizcede "araziye veya taşraya ilişkin, karasal, bölgesel, ülkesel" anlamlarındaki territorial (teritoryal) şeklinde de karşılık bulmaktadır (www.turkcebilgi.com/teritoryal, 2017). Bölge tanımlamasında genel olarak ilgili yerin doğal kaynakları, fiziki unsurları, nüfus ve insan kaynakları, şehircilik çalışmaları, ekoloji ve çevre, iktisadi kalkınma, edebi, tarihi ve sosyo-kültürel unsurlar dikkate alınmaktadır (Sevinç, 2011: 38).

İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yarısında ulusal sınırlar içerisinde kalan topraklarda “bölge” tanımlaması yapılırken; küreselleşme olgusunun hız kazanması, teknolojik ve politik gelişmelerle uluslararası rekabet yerini bölgelerarası rekabete bırakmaya başlamış, daha güçlü olma yolunda entegrasyon çalışmalarıyla “bölge ve bölgeleşme” kavramları farklı anlamlar kazanarak önemi artmıştır (Günaydın, 2013: 75). Bölge sınırlarının belirlenmesinde tam, açık ve kapsamlı bir ölçüt bulunmamakla birlikte, bu sınıflandırılmanın yapılmasına neden olan amaç doğrultusunda, ekonomik, sosyo kültürel, coğrafi özellikler gibi bir veya birden fazla ölçüt kullanılır hale gelmiştir (Dawkins, 2003:133).

Bölge, birkaç ilin birleştirilmesiyle oluşturulabileceği gibi, bazen büyükşehirleri içine alarak oluşturulan, hatta bazen de uluslararası sınırları aşarak (Avrupa Birliği/AB gibi) farklı ülkeleri içinde barındıran, çok geniş kara parçalarından oluşabilmektedir. Bu bölünmenin temel amacı, bölgeye ayrılan kısmın kullanımının hangi yönde olacağıyla alakalıdır. Yani “bölge” oluşturmada belirleyici olan ana etken, bu bölge gruplandırmasının hangi amaçla yapıldığıdır. Örneğin “sosyal açıdan bir planlama yapılacak ve bölgeler bu planlamanın uygulaması için kullanılacak ise” bu durumda sosyal veriler dikkate alınarak benzerlikler doğrultusunda bir bölge oluşturulacaktır. Eğer çevresel etkenlerin tespiti açısından bir bölge sınıflaması yapılacaksa; mekânsal ve coğrafi verilerin dikkate alınması uygun olacaktır. Ya da her alanda genel bir bölgesel kalkınma planı yapılacak olması durumunda, birçok etkenin göz önünde bulundurulması gerekecektir (Arslan, 2005; 277). Buradan

hareketle bölge kavramı basit bir sınıflandırma olmaktan ziyade, bunun yapılmasını gerektiren konuya ilişkin özel kriterler doğrultusunda, coğrafi, siyasi, sosyo-kültürel veya ekonomik açıdan benzerliklere göre, çok boyutlu, politikaları kolaylaştırıcı ve etkinliği artırıcı önemli unsurları içerecektir.

Bölgeselcilik, ulusal bir hükümet süreçlerini içeren politikalar yerine, sınırların ikinci plana atılmasıyla genellikle birbirine coğrafi olarak yakın ülkelerin coğrafi, sosyolojik, idari ya da politik kriterlerle toplu çıkarların göz önüne alındığı ekonomik bir süreçtir (Bradbury, 2007: 2-3).

19. yüzyıla kadar dayanan bölgeselleşme çalışmaları literatüründe, birçok ülkede uygulanan politikalar, sanayileşme süreci sonrasında hızlı üretim artışı ve talep yetersizliğinin yarattığı sorunlara karşı çözüm olamamıştır. 1900 lü yılların ilk çeyreğinde başta Amerika ve Avrupa ülkeleri olmak üzere ülkeler, ekonomilerindeki durgunluk ve kötü mevcutlara karşı, canlanma ve kalkınmaya yönelik yoğun gayret göstermişlerdir. Ülkeler kendi sınırları içerisinde merkezden alınan politik kararlarla, topyekûn-ulusal kalkınma politikasının uygulanması yoluna gitmiş fakat bu noktada, ulusal sınırlar içinde bölgeler arasında gelişmişlik farklarına yol açılmıştır (Aralı ve Yıldız, 2014:7). Bu noktada büyüme ve kalkınma çabalarını hızlandırma ile sorunlara çözüm arayışlarında bölgesel düzeyli organizasyonlar ve sistemlerin gelişim nedenlerini tespit etmek ayrıca bölgeselleşme dinamiklerinin tespiti konuları önemli bir yer edinmiştir. Bunlar ve Dünya savaşları sonrasında ise; merkezi kararların bir bölgede olumlu etkiler gösterirken başka bir bölgede daha az ya da hiç etki göstermeyerek başarısız olabileceğinin tespit edilmesi sonucu, bölgeselleşmenin ve bölgesel kalkınma konusunun önemi anlaşılmıştır. İlk bölgeselleşme çabalarına, günümüzün gelişmiş ülkeleri öncülük etmiş ve bu ülkelerde kalkınma için yapılan ekonomik çalışmalar, bölgeselleşme üzerinde yoğunlaşarak hız kazanmıştır (Pentland, 1975: 599-600).

Literatürde farklı dönemlerde farklı amaçlara yönelik birçok bölge tanımlamaları yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası düzeyde oluşturulabilen bölgeler, oluşumlarına göre ekonomik durum, doğal özellikler, sosyokültürel ve yönetsel özelliklerine göre dört türde gruplandırılabilirler. Bu gruplandırma daha çok günümüzün modern

bölgesel kalkınma yöntemlerinde yapılmaktadır. Devletin yetki genişliğini kullanmasına yönelik merkezi-taşra bölgesi ayrımı (Fransa ve İtalya'da), toplumsal gruplandırmalara yönelik bölge sınıflandırmaları ya da doğal kaynaklarına göre bölge gibi ayrımlarla da karşılaşılmaktadır (Erkan, 1998: 56; Sert, 2012:120).

1.2. Ulusal ve Bölgesel Kalkınma

Dünyanın her bölgesinde ekonomik kalkınma teorileri, çok boyutlu incelemeler gerektirmesi nedeniyle ülkelerin ekonomi politikaları içerisinde büyük önem taşımış ve son yüzyılda büyüme ile kalkınma olgularının sıkça gündeme getirilmesine sebep olmuştur . Bu noktada ulusal ve bölgesel kalkınma kavramlarından önce, ekonomik büyüme ile kalkınma tanımlarının yapılması, bu iki ekonomik kavramın farkı açısından aydınlatıcı olacaktır.

Ekonomik büyüme; bir ekonomideki üretim, yatırım, gelir, istihdam, dış ticaret gibi temel makroekonomik verilerde meydana gelen artış ile ifade edilir. Ekonomik kalkınma ise; sayısal verilerden ziyade bu verilerdeki yapısal değişimin niteliğini inceler. Yani makro verilerdeki gelişmelerin sosyo ekonomik, sosyo kültürel etkileri üzerinde yoğunlaşarak, büyümenin sosyoekonomik gelişimine odaklanan, daha önceki durumdan hareketle pozitif gelişimi destekleyen dinamik bir kavram olarak ifade edilebilir (Tolunay ve Akyol, 2006: 118).

Ulusal kalkınma kelime anlamıyla bir millet ya da milletler topluluğunun, topyekûn ayağa kalkışı, siyasi, sosyal, ekonomik, askeri, kültürel vs her alan ve anlamda ulusal kalkınma planları dahilinde ulus vatandaşlarının yaşamlarının iyileştirilmesi, bu iyileşme-gelişmeyi sürdürebilecek kapasiteye ulaşması anlamını taşımaktadır (<https://www.reference.com>, 12.11.2017).

Bölgesel kalkınma ise; 1930 yılından sonra ortaya çıkarak, kalkınmaya yönelik politikalarda temel yapı taşlarını oluşturan bölgesel ve yerel düzeydeki; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine katılmasını ve böylece kaynakların daha etkin bir şekilde harekete geçirilmesiyle, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasıyla ulusal kalkınma planları yönünde, yerel odaklı

çalışmaları esas alır. Bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik politikalar arasında dengeyi gözeten; yapısal ve temel politikalar bütünü olarak görülmektedir (www.kalkinma.gov.tr 2016). Bu ayrımın yapılmasında temel sebep, ülkelerin gelişmişlik seviyelerinden bağımsız olarak, ülke sınırlarındaki farklı bölgelerin kapasiteleri ile mevcutlarında koordinasyonunun her bölgede eşit düzeyde aktif hale getirilememesi gösterilebilir. Bu bağlamda ulusal sınırları topyekün dahil eden kalkınma anlayışının zayıflayarak, yapılan planlarla bir ülkede ulusal kalkınmanın sağlanabilmesi için bölgesel bazlı kalkınmanın sağlanması gerekir (Öztürk, Tanrıverdi ve Tanrıverdi, 2016: 126; Williamson, 1965: 5).

Sıcak savaş döneminin büyük ölçüde azaldığı son 50 yıllık süreç içerisinde, toplumsal yaşam içerisinde kendine yer edinen yeniliklerle, kalkınma anlayışında ciddi dönüşüm süreci başlamıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalarda, ülkeler arasında gelişmişlik farkları olduğu kadar, gelişmiş veya gelişmekte olan hemen her ülkenin kendi sınırları içerisinde de bölgesel farkların varlığı gün yüzüne çıkmıştır. Ülkelerde bölge analizlerinin, yerelden uzak bir şekilde (merkezden) yapılmasının yanlış politikalar uygulanmasına ve sonuçta bu durumun ulusal kalkınma planlarında hedef saptırıcı etkiler ortaya çıkardığı anlaşılmıştır (Apalı ve Yıldız, 2014).

1950lerde ulusal kalkınmanın sağlanması için zenginlik ve refah seviyesini yükseltmenin bölgelerarası farkların giderilmesiyle mümkün olabileceği anlayışının güç kazanmasıyla, topyekün kalkınmaya yönelik ulusal kalkınma anlayışından uzaklaşmıştır. Merkezi kararlarla değil, yerelden tespit edilen gereksinimler doğrultusunda bölgesel potansiyelin harekete geçirilmesiyle kalkınmada daha etkin rol alacak bölgesel kalkınma anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönem içerisinde bölgesel dengesizliklerin, gelişmekte olan birçok ülke açısından, “yoksullukla mücadele, üretim faktörlerinde etkin kullanım, ekonomik refah düzeyinin artırılması”nı amaçlayan ulusal kalkınmanın sağlanmasında mikro ölçekli yerel çözümlerin gerektiği hem ekonomik hem de siyasi politika belirleyicilerinin üzerinde durduğu en önemli konular olarak karşımıza çıkmaktadır (Davies ve Hallet, 2002: 1-2).

Yeni bölgesel kalkınma anlayışıyla, bölgelerin hem ülke içinde hem de ülke dışında rekabet edilebilirliklerinin artırılması suretiyle ulusal refahın ülke geneline dengeli bir biçimde yayılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda bir ülkenin kalkınması, ulusal kalkınma olarak nitelendirilirse; bu sorun büyük ölçüde bölgesel kalkınma politikaları çerçevesinde, bölgesel dengesizlik ve eşitsizliğin çözümü nihayetinde sağlanacaktır (Sevinç, 2011: 36).

1.3. Dünya’da Bölgesel Farklar ve Bölgesel Kalkınma Anlayışının Ortaya Çıkışı

Ekonomik büyüme ve kalkınma, ülkelerin öncelikli hedeflerindedir. Ülkelerin çeşitli araştırmalarla en güçlü olabilme yarışında, üretim artışıyla birlikte ekonomik gücün iktisadi açıdan en etkin ve verimli yollarla harekete geçirilmesine dair birçok çalışma yapılmıştır. Nitekim yarım yüzyıl öncesinde yapılan çalışmaların birçoğunda ulus devlet anlayışıyla ulusal sınırların topyekun gelişimi ve kalkınmasına öncelik verilmiştir. Bunun sonucundaysa ülkeler arasındaki gelişmişlik ve kalkınmışlık seviye farklılıklarının, aynı ülke sınırları içerisinde farklı bölgeler arasında da görülmeye başlanması ve bu durumun ülkelerin gelişimini frenleyen bir etki gösterdiği anlaşılmıştır (Kubar, 2016: 66-67).

Günümüzde bölgelerarası farklar ve dengesiz gelişme, birçok ülkede temel ekonomik sorunlardandır. Bu farklar genellikle ülke topraklarındaki her bölgede doğal, iklimsel, coğrafi, sosyo-kültürel yapı gibi unsurların dağılımlarında eşitsizlikler veya merkez ile diğer bölgeler arasında kamu kaynaklarının aynı ölçüde yayılamaması gibi nedenlerle bölgelerarası eşitsizliğin artmasına ve sonuçtaysa bölgesel gelişmişlik düzeylerini bozucu etkide bulunmaktadır. Bu soruna çözüm arayışında ulus devlet içindeki farklılıkların daha çok ekonomik göstergelerde meydana gelen değişim sonucu doğması nedeniyle, ekonomik eşitsizliklerin giderilerek bölgesel farkların da azaltılabileceği üzerinde durulmuştur (Çalı, 2011: 420; Eraydın, 2003: 127-128). Bu düşüncenin 1950’li yıllardan itibaren ağırlık kazanmasıyla literatürde, kalkınma ekonomisi içerisinde bölgelerarası farkların giderilmesi geniş bir yer edinmeye başlayarak; son otuz yıllık süre içinde ulusal kalkınmanın ayrılmaz bir unsuru haline gelmiştir (Ascani, Crescenzi ve Iammarino, 2012: 3-4).

Hem uluslararası hem de ulusal düzeyde büyüme ve kalkınma dengesizliklerinin ortaya çıkış nedenleri benzerlik göstermektedir. Bu noktada bölgesel farklılıkların oluşumu ve bölgesel kalkınma anlayışının ortaya çıkmasına neden olan süreçler, 2 başlık altında incelenebilir (Dinler, 2014: 112).

1.3.1. Sanayi Devrimi ve Bölgesel Dengesizliklerin Doğuşu

İnsanlığın toplumsal hayata geçerek devlet kurumunu oluşturmasından sanayi devriminin gerçekleşmesine kadarki genişçe bir süre içinde ülkeler genellikle; kuruluş, yükselme, duraksama ve nihayetinde çöküş dönemlerini yaşamışlar ve bu dönemlerde de genellikle benzer özellikler göstermişlerdir. Bu dönemlerde ülkeler günümüzdeki gibi -gelişmiş, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler olarak- sınıflandırılmak yerine; zengin- fakir ya da hakimiyet sağlayan-hakimiyet altında olan ülkeler olarak nitelendirilmişlerdir. Ayrıca aynı devirde-yakın coğrafyada bulunan ülkelerin gelişmişlik düzeyleri açısından genellikle benzer özellikler taşıdıkları da görülür. Devletler arasındaki zenginlik ve hakimiyet kurma gücünün ise o devletlerin -gelişmiş üretim teknolojilerine sahipliği değil- askeri gücü ve toplumsal hayatta sosyo-kültürel örgütlenmeyi gerçekleştirebilmelerinden kaynaklanmıştır. Bu dönemlerde her zengin ülkede, yöneten kesim refah içinde yaşarken; yönetilen halk ile hakimiyet altına alınan zayıf devletlerin vergilendirilmesi söz konusu olmuş ve bu durum ülkelerin gücüne kaynaklık etmiştir. Fakat sanayi devrimi ile birlikte devletler ve toplumlarda büyük bir dönüşüm süreci başlamıştır. Bu devrime öncülük eden ülkeler, rakibi olan diğer ülkelere göre kısa dönemde büyük ilerleme yaşamış, 1700 lü yılların ikinci yarısından sonra milli gelirleri hızla yükselerek, 10 yılda ortalama 3,5 kat civarında artış sağlamışlardır (Dinler, 2014: 112).

1900 lere gelindiğinde sanayi devrimine uyum sağlayabilen ülkeler (Fransa, İngiltere vb) hızlı bir gelişme yakalarken; devrimi gerçekleştiremeyenlerin (Asya ve Afrika ülkeleri vb) bu ülkelerle girdikleri ticari ilişkiler sonucu sömürülmesiyle, dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımında makasın açılmasına neden olmuştur. Sanayi devriminin gelişim açısından ülkeler arasında yarattığı uçurum etkisine ek olarak 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde açığa çıkan bir diğer etkisi de ülkelerin kendi

içerisinde meydana gelen gelişmişlik düzeyindeki farklar yani bölgelerarası farklardır. Bu dönemde yaşanan ekonomik iyileşmeler bir ülkenin her yöresinde aynı anda başlatılamadığı gibi, daha sonraları da bölgesel farklılıkların eşit düzeye getirilmesi sağlanamamıştır. Nitekim bu dengesizliklere ciddi tedbirler alınması gereği ilk olarak büyük buhran yılları, daha sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle, küresel çapta yaşanan ekonomik ve sosyal problemler sonucunda; ekonomik ve siyasi çevrelerce üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Ekonomik krizler ve savaşların etkilerinin yanı sıra dengesiz sermaye birikimi sahiplikleri ile bunların göz ardı edilmesi ülkelerde uluslararası ve ulusal açıdan ciddi gelişmişlik farklarına sebep olmuştur (Dinler, 2014: 113).

Dünyada 1930 lu yıllardan sonra fark edilmeye başlanan kalkınma dengesizlikleri sorunu, özellikle Keynesyen düşüncenin hakim olduğu 1950 li yıllardan sonra bölgesel politikalar ve bölgesel planlama kavramlarına yönelik ciddi çalışmaların başladığı dönemler olmuştur. Bu açıdan bakıldığında bölgesel gelişmişlik farklarının öneminin anlaşılacak bu doğrultuda bölge planları yapılması ile birlikte bölgesel kalkınma araçlarının kullanılmasına yönelik ilk çalışmalar başlamıştır (Aksoy, 2016: 34).

1945 ile 1970 li yıllar arasındaki dönem, ülkelerde ekonomik planlama ve bölgesel planlamaların yükseliş dönemi olarak görülmesi doğrultusunda yerel kaynakların dikkate alınarak hazırlanan planlarla bölgelerde en etkin politika uygulamasının başarılacağı ve bunun sonucu bölgelerarası dengeye ulaşılacağı öngörülmüştür. 1972-73 yıllarında meydana gelen ve dünyayı etkileyen petrol krizleri, ekonomilerde yapısal yeniliklere ve yönetsel anlayış değişikliklerine yol açarak bölgelerarası farklılıkların giderilmesinde başlangıç noktası olarak kabul edilen bölge kavramına yüklenen “ulusun alt birimi” nitelendirmesini, “kendi imkânları ve potansiyelini kullanarak uygulanacak” yerelleşme hareketi olarak ön plana çıkarmış, bu amaçtaki ülkelerde, yerel dinamikler doğrultusunda kalkınma anlayışı hakim olmaya başlamıştır (Can, 2011; 23).

1980 li yıllarda dünyada yaşanan hızlı iletişim, bilimsel-teknolojik ilerleme ve küreselleşme olgularıyla, bazı bölgelerde üretim faktörlerine sahip olmanın getirdiği

avantajlara ek olarak, AR-GE ve yenilik kapasitesi yüksek olan bölgelerin kalkınmada ön plana çıktığı görülmüştür. Bu süreçte Keynesyen görüşlerdeki gibi güçlü devlet müdahalesine dayanan veya geri kalmış bölgelere diğer bölgelerden kaynak transferi yapılarak dengeli kalkınma hedeflerine ulaşılamayacağı anlayışı güçlenmiştir. Bölgelerarası farklar ve ülke kalkınmasında rol aldığı düşünülen aktörler konusunda devletin bölgesel gelişmedeki sorumluluğu yeni bir boyuta taşınarak; bölgedeki kamu, özel sektör ve farklı sivil kuruluşların birlikte hareket ederek, bölge için vizyon, politika ve uygulama projelerine ağırlık kazandırılacak politikalar ortaya çıkarılmasına yol açmıştır (Eraydın, 2003: 128).

Dolayısıyla bu açıklamalar doğrultusunda bölgesel dengesizliklerin temelini, sanayi devrimi yıllarında atılarak; büyük buhran dönemi, dünya savaşları, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme yıllarının ardından, günümüze kadar gelen ve hala önemini sürdüren bu soruna kaynaklık ettiği görülmektedir.

1.3.2. Bölgelerarası Farklılıklar Ve Teknik Uygarlık Evreleriyle İlişkisi

İnsanlık tarihinde uygarlık evreleri, toplumsal açıdan çeşitli şekillerde kategorize edilebilmektedir. 1700lü yılların son dönemlerinde, sanayi devrimiyle-mekanik üretim süreçlerini yakalayan başta ABD ve İngiltere, fiyat ve üretim verilerindeki hızlı değişimle birlikte, sanayi devriminden günümüze uzanan süreç için teknik altyapıya dayandırılan çeşitli dönemsel gruplamalar yapılmıştır. Teknik uygarlık evreleri olarak anılan bu gruplandırmalar, 20.yy başlarında İngiliz iktisatçı P. Geddes ve Amerikalı sosyolog L. Mumford tarafından 3 evrede incelenirken (Teknik başlangıcı, eski teknik, yeni teknik); 20.yy ın sonlarındaysa Rus iktisatçı Kondratieff'in uzun dalga teorisinden hareketle 50 şer yıllık etki alanına sahip 4 evrede sınıflandırma yapılmıştır (Aydoğuş vd, 2009: 3-4).

Tablo 1.1. Teknik Evrelere Geçiş Değişim Dalgaları

UZUN DÖNEM DALGALAR			BELİRLEYİCİ GELİŞMELER VE ÖZELLİKLER		
Zaman Aralığı	Kondratieff Dalgaları Belirleyicisi	Bilim, Teknoloji, Alanındaki Yenilikler	Ulaştırma, Haberleşme	Enerji Kaynağı	İlgili Dönemde Evrensel-Ucuz Temel Faktörler
Birinci Değişim Dalgası 1765-1840	Sanayi Devrimi: Tekstilde Atölye Üretimi	Tekerleğin İcadı İle Su Değirmenleri Kurularak Temel Besin Elde Etmede Kolaylık	Kanallar, At Arabaları	Su Gücü, Rüzgar Gücü	Pamuk
İkinci Değişim Dalgası 1840-1890	Buhar Gücünün Keşfi İle Makineleşme, İlk Lokomotif İmalatı	Mekanik Cihaz-Makineler Mühendislik, Kitlesele İlköğretim	Demiryolları (Lokomotif, Demir Raylar) Telgraf	Buhar Gücü	Kömür, Demir
Üçüncü Değişim Dalgası 1890-1940	Elektrik Ve Çelik Çağı	Elektrikli Makineler Sanayi ARGE Laboratuvarları, Kimyasallar Teknoloji Enstitüleri	Demiryolları (Çelik Raylar) Karayolları Telefon	Elektrik	Çelik
Dördüncü Değişim Dalgası 1940-1990	Otomobillerde Ve Sentetik Maddelerde Kitle Üretim Çağı (Fordizm)	Büyük Kamu Ve Özel Sektör ARGE Kitlesele Üretim Süreçleri Yüksek Öğretim	Motorlu Araç Yolları, Radyo Ve TV, Havayolları Telli İletişim	Petrol	Petrol, Plastik Maddeler
Beşinci Değişim Dalgası 1990 -	Mikroelektronik Ve Bilgisayar Çağı	Veri Ağları, ARGE'de Küresel Ağlar, Hayat Boyu Eğitim Ve Öğretim, Genetik, İleri Teknoloji	Enformasyon Otoyolları, Havayolları Telsiz İletişim Dijital Ağlar	Gaz/Petrol Güneş enerjisi Nükleer enerji	Mikroelektronik

Kaynak: Aydoğuş O, Türkcan B, Çalışkan E, Kopurlu BS (2009) Kriz teorileri: Kondratieff, Schumpeter ve Wallerstein. *Ege University Working Papers in Economics* 9(1): 8.

Bunlara ek olarak, Tablo 1.1 de belirtildiği üzere, içinde bulunduğumuz son dönemlerin de dahil edilmesiyle, bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortaya çıkış ve gelişimini 5 başlık altında incelemek mümkündür (Dinler, 2014: 113).

1.3.2.1. Teknik Başlangıcı Evresi (M.Ö. III. yüzyıl - 1765)

İnsanlık tarihine yön veren ve günlük hayata hızla giren teknik çalışmaların ilki, milattan önce III. yüzyılda “hidrolik tekerleğin” icadı ile ortaya çıkmıştır. Tekniğin

başlangıç evresini oluşturan iki unsur vardır; su ve tahta. O dönemlerde icat edilerek, taşımacılığı kolaylaştıran tahta tekerlek ile suyun gücünden yararlanılarak bu tekerleğin dönmesiyle oluşturulan düzenekle birlikte teknik evreye geçiş başlamıştır. Hidrolik tekerlek yakın geçmişimize dek, dünyada kırsal kesimlerde kullanılmış olan su değirmeninin en ilkel halidir.

Ortaçağ boyunca Avrupa'da, su değirmeni sayısının sürekli artmış olması, insan gücünden daha pratik olan teknik buluşların artacağına dair ilk sinyalleri vermiş ve nitekim yeni teknik arayışlarla birlikte rüzgardan da yararlanılmaya başlanmıştır. Kullanılan kaynakların doğal kaynaklar olması ve her ülke-bölgede kolayca kullanılabilmesi nedeniyle, tekniği bulanlara diğerlerine karşı avantaj sağlayamamıştır (Dinler, 2014: 116). Nitekim bu dönem içerisinde kullanılan tarımsal ve hidrolik kaynakların eşit dağılımı dolayısıyla, bölgelerarası farklılıkların ortaya çıkması söz konusu olmamıştır.

1.3.2.2. Eski Teknik Evresi (I. Sanayi Devrimi /1765-1870)

1765 ile 1870 yılları arasındaki yüzyıllık dönemi kapsayan bu teknik evre, su ve rüzgardan daha güçlü enerji kaynağı olan kömürün kullanımıyla elde edilen enerji ile demir hammaddesi işlenmeye başlamıştır. Demir işlenebilmesi sayesinde, James Watt tarafından ilk buharlı makine icat edilmiş, hemen ardından buharla çalışan makine icatları yaygınlaşarak **teknik ilerleme** kapıları açılmıştır. Eski teknik evre ya da birinci sanayi devrimi olarak da anılan bu dönemde kullanılan buharlı makineler; dokuma tezgahlarında, o dönemlerde çok pahalı olan deniz taşımacılığında (buharlı gemilerde) ve demir yolu taşımacılığında (1804 yılında ilk lokomotif) kullanılarak emeğin kullanıldığı bazı sektörlerde ilerleyen teknikle üretim sürecine sermayenin girmesine yol açmış, daha düşük maliyetle üretim gerçekleştirebilen işletmeler açılmasına, dahası üretimin de hızla artmasına neden olmuştur (Özdemir, 2014: 9).

Eski teknik evre denilen, sanayileşmenin başlayarak hızla yaygınlaştığı bu dönem içerisinde makinelerden yararlanan ülkelerde bölgelerarası gelişmişlik farkları meydana gelmeye başlamıştır. Bu duruma devrimin başladığı İngiliz adaları (geniş

kömür yataklarına sahip olması nedeniyle) ile komşu olan diğer bölgelerdeki gelişme farkı örnek olarak gösterilebilir. Yine bu dönem içerisinde sanayileşmenin yoğunlaştığı bölgelere, tarımsal alanlardan göçler de başlamasıyla farkların daha da artmasına yol açmıştır (Dinler, 2014: 117).

1.3.2.3. Yeni Teknik Evresi (II. Sanayi Devrimi / 1870-1940)

İkinci sanayi devrimi de denilen bu dönemde teknik ilerlemeler, büyük bir dönüşüm sürecine girerek; metal, petrol, kimyasal bileşimler ve elektriğin kullanımıyla birlikte, makineler üretimde emek gücüyle yarışır hale gelmiştir. Henry Ford'un seri üretim düşüncesinden hareketle montaj bandı kullanımını başlattığı 1940 yılına kadarki 70 yıllık süreç, hemen her yıl yeni teknik buluşlara (elektrikli cihazlar, iletişim araçları, ulaşım araçları gibi) ev sahipliği yapmıştır (Aydoğuş vd, 2009: 8-9).

Üretimde taşınabilir olan elektrik ve petrolün kullanılması, ekonomik faaliyetlerde bir bölgeye bağımlılığı sona erdirmiş, işletmeler üretimlerini avantajlı olabilecek bölgelere taşımaya başlamışlardır. Bu durum ise daha önceki teknik evrelerde doğal kaynaklara bağımlılığın getirdiği kısmi bölgesel dengesizliği arttırmıştır (Dinler, 2014: 117).

1.3.2.4. Kitlese Üretim Evresi (Fordist Üretim/ 1940-1980)

Kapitalist sistemde üretim gücünün gelişimini kapsayan makinalaşmada bütünleşme sürecine girilen döneme fordist üretim evresi adı verilmiştir. Yürüyen (montaj) bant devrimi olarak da adlandırılan bu dönem, kitle üretimi ve göçlerin yoğunlaşmasıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarının ciddi düzeylerde artmasına yol açmış, günümüz sanayileşmesinde bölgelerarası farklılıklara en büyük etken olmuştur. Büyük miktarda üretim amaçlayan Henry Ford'un, ilk kez montaj bandını bu dönemde kurmasıyla bu döneme "Fordist Üretim Evresi" de denilmektedir (Dinler, 2014: 117; Joffe, 1990: 3).

Kitlesel üretim sayesinde aynı standartlarda, seri üretim yapabilen ve giderek büyüyen firmalar, aynı bölgelerde ilgili sanayi merkezlerinde toplanmaya başlamış, aynı yönde göçlere yol açmış, bölgelerarası farkların artmasıyla geleneksel bölge anlayışının sınırlarının aşılmasına neden olmuştur (Yıldız, 2013: 6-7).

1.3.2.5. Bilgi Toplumu Evresi (Bilgi Devrimi/1980-....)

İnsanlık, varlığı gereği sürekli bir üretim sürecinde bulunmuştur. Teknik öncesi çağlarda, tamamen emek gücüyle gerçekleştirilen üretim, buhar gücüyle çalışan motorlu makinelerin icadıyla birinci sanayi devrimini, elektriğin icadı sonrasında ikinci sanayi devrimini daha sonra da, Fordist anlayışı ve büyük üretim bantları ile kitlesel üretime olanak sağlamış, nihayetinde emek gücünün yerini makine gücünün almasına neden olmuştur. Fakat içerisinde bulunduğumuz 1980 sonrası dönem için bundan önceki evrelerden oldukça farklı ve yeni bir sürece girildiği, birçok bilim adamının farklı nitelendirmelerle (bilgi çağı, teknolojik çağ, enformasyon ötesi toplum vs) anlamlandırma çalışmalarından anlaşılmaktadır. Bu dönemde, daha önce hiç karşılaşılmamış sosyal, siyasi, ekonomik, askeri gibi farklı alanda, insan kaynağının bedensel gücünün yerine zihinsel yeteneklerini taklit edebilen makinelerin keşfi, iletişimde saniyeler içerisinde gerçekleştirebilme kapasitesiyle dünyayı küçük bir köy niteliğine tabi haline getirilmesi gibi çok hızlı değişimin yaşandığı bilinmekte iken ayrıca küreselleşme olgusunun da hız kazanması ülkelerin göz ardı edebileceği hiçbir gelişmenin olamayacağını göstermektedir (Dinler, 2014: 118).

Geleneksel bir toplumda altyapı donanımları; doğal altyapı, maddi alt yapı ve kurumsal altyapı dahilinde personel altyapısının birlikteliğinden oluşur. Bilgi toplumu evresinde ise; bu altyapı donanımlarından kurumsal altyapı ve personel altyapısı ön plana çıkmaktadır (Erkan, 1998: 92).

Yenilik ve değişimin neredeyse ışık hızında yol aldığı bilgi toplumu evresinde, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler açısından yenilikleri takip etmek her ne kadar zor olsa da; bu evrede bilgi dağılımının hız kazanması ve daha eşitlikçi bir

yapıya kavuşması nedeniyle, ekonomik anlamda bölgelerarası farklılıkları yavaşlatıcı olduğu da anlaşılmaktadır.

1.4. Dünya’da Bölgelerarası Farklılıklara Yönelik Çözüm Arayışları

Tarihsel süreç içerisinde ekonomide meydana gelen büyüme ve yapısal değişime karşı, ulusal ve yerel aktörlerin tepkilerinin farklı yönlerde olduğu durumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bölgesel farklılıklara çözüm olabileceği savunulan “bölgesel kalkınma” düşüncesi, temel olarak 1933 ABD Tennessee Vadisi İdaresi uygulamasıyla başlasa da, İkinci Dünya Savaşı sonrası ile 1970li yıllar arasında ekonomi literatüründe hakimiyet kazanmış ve bu dönem bölgesel planlamanın yükselişi olarak kabul edilmiştir (Türkoğlu, 2015: 185; Bartik, 1991: 3-4).

İlk olarak bölgesel kalkınma kavramının önemi ve bu yönde çalışmaların gerekliliği, klasik ekole yönelik şüphelerin olduğu 19.yüzyıl sonlarından itibaren iktisat dünyasında bilinmekteydi. Fakat o dönemlerde dünyada hakimiyet yarışı ve uzun süren savaşların varlığı nedeniyle, bu fikir ülkeler açısından siyasi birliğe tehdit olarak görülmüş ve uygulama alanı bulamamıştır. Dünya savaşlarının bitmesinin ardından sıcak savaş döneminin sona ermesiyle, ülkeler çıkarları doğrultusunda, gerek ulusal sınırlar gerekse de uluslararası ekonomik gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik çalışmaları başlatmışlardır.

1.4.1. Bölgelerarası Farklılığa Yönelik İlk Çalışma: TVA Örgütlenmesi

Sanayileşme ile başlayan “bölgelerarası farklılıklara” yönelik ilk olarak bilinen çalışma; 1933 yılında Amerika Birleşik Devletlerindeki Tennessee Vadi İdaresinin (TVA-Tennessee Valley Authority) ekonomik amaçlarla başlattığı yerel kalkınma çalışmasıdır. Coğrafi konumu gereği ayrı bir kıtada olması nedeniyle savaşlar karşısında, sınır güvenliği sorunu daha az olan Amerika’da, ilk bölgesel kalkınma çalışması güvenli bir ortamda uygulanmıştır. Dünyadaki ilk planlı bölgesel kalkınma projesinin ortaya çıktığı 1930 lu yıllar, klasik ekolün etkisini kaybederek, yerini ekonomiye müdahaleleri savunan Keynesyenci yaklaşımın gölgesinde hazırlandığı söylenebilir (Can, 2011: 23). Katı merkezîyetçi yönetimden uzak olan TVA; yerel

birliklerle, halk katılımına açık bir organizasyonel yapıda oluşturulmuştur. Tennessee Vadisi İdaresi (TVA), sınırlı da olsa kamusal güç ve yetkileriyle birlikte, özel bir şirket gibi hareket serbestisiyle güçlendirilmiş, mali ve idari açılardan da özerk bir yapıya sahip olarak kurulmuştu (Tamer,2010: 10).

Dünyadaki ilk örgütlü bölgesel kalkınma çalışması olan Tennessee Vadisinde, 1930lu yıllara dek ciddi bir üretim yapılamıyordu. Bölgenin, ekonomik açıdan getirisi olmayan bir alan olması nedeniyle sanayileşmenin yoğunlaştığı kentlere bölgeden yoğun göçlerin görülmesiyle bölge idaresi (TVA), kendi kaynaklarıyla üretim yapabilmeye yönelik araştırmalara başlamıştır. Araştırmalar sonucu yeterli potansiyel olmasına rağmen; yerli potansiyelin harekete geçirilmesi gereğinin tespit edilmesiyle hükümetten de destek alınarak yerel odaklı çalışmalar başlatılmıştır (Can, 2011: 23).

Bölgeyi geliştirmek amacıyla; öncelikle bölge dışına olan enerji bağımlılığının yok edilmesi gerekmekteydi. Bu sorunun çözümü ve yerel kaynaklarla üretim yapabilme kapasitesine ulaştıracak “enerjinin” elde edilmesi amacıyla; baraj ve hidroelektrik tesisler kurulmuştur. Bu tesislerden bol ve ucuz elektriğin elde edilebilmesiyle birlikte; bölge içinde sanayinin güçlendirilmesi hedeflenmiş, nihayetinde alüminyum, tekstil, kağıt, kimya, metalürji, kauçuk ve plastik gibi üretim faaliyetlerini kapsayan sanayi kollarının geliştirilmesi hedeflerine bir bir ulaşılmıştır (www.tva.gov, 2017).

Ekonomik katkısı olmayan ve göç veren bir bölge konumundaki bu vadede uygulanan örgütlü kalkınma oluşumunun başarısı, kalkınma politikalarında yerelden ve planlı kalkınmanın önemini dünyaya ispatlamış ve Keynesyen görüşe destekleyici bir örnek olarak görülmüştür. Böylece 1900 lerin ikinci yarısından sonra, tüm dünyada bölgesel birliklerin kurulması fikri ve bu birliklerin yerelden kalkınma stratejileri oluşturmasına hız kazandırmıştır.

1.4.2. Avrupa’da Bölgesel Farklılıklara Yönelik Politikalar

Hızlı sanayileşmenin getirdiği ekonomik sorunlar, Avrupa’da yıllarca ülkeler için büyük bir sorun teşkil etmiş ve ekonomik bunalımın oldukça yoğun hissedilmesine

sebepler olmuştur. Günümüzde ekonomik bütünleşme olarak bilinen çok taraflı tercihli ticaret anlaşmalarıyla; hızlı, kesin ve verimli bir çözüm üretmek için, ülkelerin ulusal kimliklerinin ekonomik işbirliğinde eritilerek bölgeselleşme ve bölgesel kalkınma sürecinin temelleri ABD den sonra Avrupa'da da atılmıştır (Laermans and Roosens, 2007: 194-196).

Avrupalı devletler 1950 li yıllarda bölgesel kalkınma politikalarına önem vermeye başlamıştır. ABD de uygulanan TVA örneğinin başarısının ardından, Avrupa'da da bölgesel düzeyde birçok kalkınma örgütü kurularak; yerel aktörlerin hem planlama hem de uygulama aşamalarında sürekli aktif olması, sahiplenme göstermesi, araştırma ve projelendirme kapasitesini artırması ve bunların kurumsallaştırılmasına yönelik çalışmalar başlamıştır (Artobolevskiy, 2012: 132).

Avrupa'da bölgesel farklılıkların giderilmesine yönelik hazırlanan kalkınma planlarının, özellikle bu yıllardan itibaren hız kazanmasının başlıca 3 nedeninden bahsedilebilir:

- İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle hızlı ekonomik toparlanma arayışları,
- Bölgesel kalkınmaya yönelik uluslararası fonlardaki artış,
- Küreselleşme süreci.

Makineleşmeyle ortaya çıkan bölgelerarası farklılıklar, İkinci Dünya Savaşından Avrupa'ya kalan ekonomik-sosyal yıkıma ek olarak, bilimsel araştırmalar ve teknolojideki ilerlemeler nedeniyle daha da artmıştır. Bu duruma ispat olarak, Fransa'nın başkenti Paris ve çevresindeki gelişme düzeyinin, ülkenin diğer bölgeleri toplamından çok daha fazla gelişme göstermesi, İtalya'nın güneyi ile kuzeyi arasındaki gelişmişlik farkı örnek gösterilebilir (Tamer, 2010: 10).

1957 yılında Avrupa'nın büyük ülkeleri (Fransa, Almanya, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg) , komşularıyla uluslararası ekonomik birliği sağlama ve bunun yanı sıra bölgelerarası gelişmişlik farklarını da kapatma yolunda ortak amaçlar belirlemiştir. Birbirleriyle uyumlu kalkınmaya yardımcı olacak bir ekonomik topluluk fikrinden hareketle; 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kuruldu (Seyidoğlu, 2013: 216). Bu topluluğa destek vererek, hem bölgelerarası

sermaye transferine hem de Avrupa dışından sermaye çekilmesine yardımcı olacak “Avrupa Yatırım Bankası” topluluğun amaçları doğrultusunda sosyal politikaları destekleyecek “Avrupa Sosyal Fonu”, 1962 yılında tarımsal alanda bölgesel desteklerle alakalı “Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu” kurulmuştur (Can, 2011: 26). Bundan sonra Avrupa’da “ülkeler arası rekabetin” yerini, ortak çıkarlar ve tarafların hukuki hakları dikkate alınarak oluşturulan “bölgeler ve şehirlerarası düzeyde rekabet” almıştır. Bu doğrultuda yerel girişimciliğin desteklenerek kalkınmaya yerelden hız kazandırılması, proje üretme kapasitesinin artırılması, yerelde nitelikli personel yetiştirilerek istihdam edilmesi gibi tedbirler ve uygulamalarla Avrupa’da o zamana dek gelişmemiş bazı bölgeler, bulunduğu ülke sınırları içerisinde ciddi büyüme potansiyeline kavuşturulmuştur (Tamer, 2010: 11).

Tablo 1.2.Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı

YILLAR	ÜLKELER
1933	ABD
1950	Brezilya, Avusturya, Belçika, Fransa, İrlanda, Japonya
1960 lı yıllar	Almanya, İngiltere, İtalya, Hollanda
1980 li yıllar	Yunanistan, İspanya, Finlandiya, Danimarka
1990 lı yıllar	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç, Ukrayna

Kaynak: Özmen F (2008) AB sürecinde Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının karşılaşılabilecekleri temel sorun alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 13(3): 331.

1980 yılı ve sonrasında, dünyada hızla yükselen küreselleşme olgusu her alanda etkisini göstermeye başlamış ve yerel yapılarda ciddi baskı oluşturarak yoğun rekabet içerisine sürüklemiş, bölgelerdeki kalkınma örgütleri açısından kurumsal bir örgütlenmeyle kamu işletmeciliği tarzıyla özel sektörün birlikte fiili olarak çalışabileceği Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) kurulmuştur. Avrupa’nın hızla kalkınmasına destekleyici örgütlerin, yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine aktif katılımını sağlamasıyla ABD ve Avrupa’dan sonra, dünyanın diğer ülkelerinde de bölgesel kalkınma örgütleriyle yerel kalkınma politikaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Avusturya, Belçika, İrlanda ve Fransa Bölgesel kalkınma ajanslarını ilk kez 1950’li yıllarda oluştururken, Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya’da bu örgütler 1960’lardan sonra oluşturulmuş, Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka ise 1980’lerde bu örgütlenmeyle tanışmıştır (Özen, 2005: 4).

1980 li yıllarda hız kazanan küreselleşmenin, yereldeki firmalar ve diğer yerel yapılar üzerinde ciddi bir tehdit oluşturması ve beraberinde getirdiği yoğun rekabet süreci, Avrupa’da birçok ülkedeki bölgesel çalışan örgütlerde, kurumsal yapıya olan ihtiyacı artırmıştır. İçinde bulunduğumuz yıllarda bütün dünyada, hukuki ve kurumsal yapı olarak görev, yetki, faaliyet alanları ve işlevlerinde farklılıklar barındırabilmelerine rağmen ortak amaç ve görevleri yüklenerek çalışan 20.000 den fazla yerel kalkınma örgütü bulunmaktadır (Özen, 2005: 2). Büyük çoğunluğu Avrupa’da bulunan kalkınma örgütlerinin, bir çatıda buluşturularak kurumsallaşmanın sağlanması amacıyla, 1991 Aralık itibariyle Brüksel’de “Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA- European Association of Development Agencies) kurulmuştur (www.eurada.org, 2017). Birliğin kuruluşuyla ajansların ortak amaçları olarak şunlar kabul edilmiştir:

- a) Kalkınma ajansları arasında bilgi ve tecrübe paylaşımının teşviki,
- b) Yerel-bölgesel ekonomik kalkınma alanında en verimli ve etkin uygulamaları desteklemek ve diğer ajanslara tanıtmak,
- c) Kalkınma ajanslarının başlı başına bir mekanizma ve ekonomik kalkınma girişimi olarak tanıtımını yapmak,
- d) Şirketler ve özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik bölgesel kalkınma ve/veya destek programlarının gelişmesi ve dağılımına katkı sağlamak,
- e) Hem Avrupa komisyonu hem de diğer topluluk kuruluşlarıyla teknik işbirliğini kuvvetlendirerek daha iyi hale getirmek,
- f) AB (Avrupa Birliği) dışındaki ülkelerde yeni kurulan kalkınma ajanslarına yardım etmek,
- g) Çeşitli ülkelerdeki kalkınma ajansları arasında, işbirliği projelerinin oluşmasını teşvik etmek.

EURADA içerisinde Avrupa Birliği ile Doğu ve Orta Avrupa’daki toplam 25 ülkeden 150 civarında üyesi vardır. Uluslar arası bir sivil toplum kuruluşu olan EURADA, ajansların bölgelerarası farklılıkları giderme ve dengeli kalkınma yolundaki ortak amaçları doğrultusunda çeşitli proje hazırlama yürütme gibi faaliyetleri de üstlenmiştir (Tamer, 2010: 14).

1993 yılında Hollanda’da imzalanarak yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile bölgelerarası farkların azaltılması amacıyla oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Birliği(AB) adını almıştır. Bu antlaşmayla, ekonomik ve parasal birlik, ortak dış güvenlik ve dış politika ile içişleri ve hukuk alanında işbirliği başlıklarında yeni bir yapı tanımlanmış ve gelişimi devam etmiştir. AB içerisinde, 2016 yılına kadarki dönemde 28 üye ülkesi bulunmasının yanı sıra, birlik içindeki son yıllarda bazı ülkelerde (Yunanistan, İspanya vb) meydana gelen ekonomik darboğazların, birlik fonlarıyla finanse edilmesi ilk anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuş, İngiltere’nin 2016 yılı içerisinde birlikten ayrılması gündeme getirilmiş olsa da, geçici olarak hala birlik içerisinde bulunmaktadır (www.europa.eu, 2017).

1.4.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaç ve Görevleri

Bölgesel kalkınma ajanslarına dair yapılan tanımlardan yola çıkılarak en geniş anlamda ifadeyle; merkezi hükümetten bağımsız olarak, sınırları üst bir idare tarafından ayırt edici birtakım özellikleri odağında belirlenen bir bölgenin, ekonomik yönden geliştirilmesi amacı ile kurulan örgütlü yerel idari birimler olarak tanımlanabilmektedir. Bölgesel düzeyde örgütlü kalkınma ajanslarının merkezi otoriteden bağımsız olma özelliği beraberinde, belli sınırlar içerisinde yerel kaynakların kullanımıyla potansiyel gücün aktif hale getirilerek ekonomik ve sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmakta olup, yeni bölgeselcilik ile kalkınma anlayışının yerel örgütlü hali olarak karşımıza çıkmaktadır (Apalı ve Yıldız, 2015: 7). Bu bağlamda ajanslar, bir ülke sınırları içerisindeki ekonomik, sosyal, kültürel ve doğal şartların bölgeler arasında farklılık göstermesi ve sanayileşmeyle birlikte git gide artan bu farkların ülkelerin gelişiminde ciddi bir engel teşkil etmesi nedeniyle gelişmişlik farklarının kapatılması gereğinden doğmuştur.

Kalkınma ajansları genellikle bürokratik unsurlardan uzak, özerk ya da yarı özerk birimler olarak, kamu ya da özel kesim tarafından finanse edilebilen yerel ekonomik aktörler olarak kabul edilebilirler (Dura, 2007: 142). Örgütsel rekabet gücünü arttırma, yerel ihtiyaçlar karşısında hızlı karar verebilme, özel sektörle ortak kararlar alabilme ve sistemli çalışarak daha kolay hesap verebilir olma gibi nedenlerle bu

yerel örgütlerde bürokrasinin minimuma indirgenmesi de son derece önemlidir (Halkier, Danson ve Damborg: 13-26).

1950 ve 1960 yılları arasında yaygınlaşan BKA ların temel görevleri bölgeye yabancı yatırımları çekerek ekonomik alanda bölgeyi merkezileştirmek ve toplumsal altyapıyı destekleyerek güçlendirmektir. Dünyanın çeşitli bölgelerindeki bölgesel kalkınma ajanslarında, farklı planlamalar kullanılsa da nihai ve ortak amaç temelde aynı olup, yerel kalkınmayı gerçekleştirmektir. 1980 lerden sonra hız kazanan küreselleşme olgusu, yerelde firmalar ve diğer yapılarda adaptasyon sürecine girmelerini gerektirmiş ve yerel aktörler üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Devamında gelen yoğun rekabet süreciyse, dünyadaki birçok ülkede ulusal ekonomik kararların uygulamada engellerin kaldırılmasındaki zorluklar nedeniyle bölgesel düzeyde kurumsal bir yapıya ihtiyacı artırmıştır. Avrupa'nın hızla kalkınmasına zemin hazırlayarak, yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine aktif katılımını sağlamasıyla Avrupa'dan sonra diğer devletlerce de hakim strateji olarak benimsenmiş ve dünyanın diğer ülkelerinde de kalkınma ajansları yaygınlaşmaya başlamıştır (Nısfet, 2005: 75).

Bölgelerde ekonomik gelişim politikaları açısından hakim olan anlayış; bölgelerin giderek özerk hale gelmesi, kendi kalkınma örgüt ve stratejilerini kurmaları ve özellikle yatırımcıların ilgili bölgeye çekilmesiyle birlikte, bölgelerarası rekabet ve kalkınma yarışına katılımın sağlanması, ayrı ayrı bölgeler bazında çalışmalarla sonuçta topyekun kalkınmaya katkı sağlanmasıdır. Buradan hareketle kalkınma ajanslarının temel görevlerinin; kırsal kalkınma stratejileri oluşturarak-uygulama, yerel girişimciliği destekleme, yerel sorunlara çözüm ve finansal araçlar üretme, altyapı hizmetlerinin güçlendirilmesine yardımcı olma, tanıtım yapma, danışmanlık ve destek hizmetleri verme gibi temel kamusal hizmetleri sunmaktır (Günaydın, 2013: 80).

1.4.4. Kalkınma Ajanlarının Türleri

Ülkelerin ekonomik kaynaklarını bölge bazlı içsel dinamiklerin hareketlendirilmesi yoluyla harekete geçirme planları dahilinde ortaya çıkan BKA lar, üst kurul

düzyindeki düzenleme ve denetleme kurumları gibi, devletten aldığı gücü yerel düzeyde kalkınmaya katkı sağlayacak özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına yönlendiren örgütlerdir. Bu dağıtımda bölgelerin özellikleri, ihtiyaçları ve gelişmişlik düzeylerine göre farklı bölgesel kalkınma politikaları yürütebilen BKA lar, merkezi ve yerel plan ve önceliklere göre amaçları farklılaşabilmesi dolayısıyla çeşitlenebilmektedirler. Ancak farklı planlar dahilinde çeşitli amaçlarla kurulabilen bu örgütlerin temelde 3 unsur ortak olduğu söylenebilir: Merkezi güce dayalı olması, ekonomik kalkınmaya yerelden katkı sağlayan örgütler olması ve farklı kriterlerle oluşturulabilecek coğrafi bir bölge sınırını kapsamalarıdır (Tutar ve Demiral, 2007: 69).

Genel olarak BKA lar türleri bakımından dünyanın farklı bölgelerinde, farklı sınıflandırmalara tabi tutulsa da kuruluş biçimlerine göre, faaliyetlerine göre, sundukları hizmetin geleneksel ya da modern olmasına, fonksiyonlarına, mali kaynaklarına göre olmak üzere başlıca 5 tipte sınıflandırılabilir (Tamer, 2010: 16).

1.4.4.1. Kuruluş Biçimleri Bakımından Kalkınma Ajansları

Bu sınıflandırmada ajansın sadece merkezi hükümet tarafından, yerel yönetimlerce veya kamu ile özel sektör ortaklığından hangisi sonucu oluşturulduğu esas alınmaktadır. Bölgenin gereksinimleri doğrultusunda bu ajans örgütlerinin görece avantajları veya dezavantajları söz konusu olabilmektedir. Örneğin mali kaynaklara ulaşım açısından merkezi yönetimce oluşturulan bir ajans örgütlenmesi avantajlı olabileceken, bölgede daha hızlı kararlar alabilmenin önemli olduğu durumlarda yerel yönetimlerce oluşturulmuş ajans avantaj sağlayabilmesi söz konusu olması muhtemeldir (Tamer, 2010: 17).

1.4.4.2. Faaliyetleri Bakımından Kalkınma Ajansları

Faaliyetlerine göre kalkınma ajansları sınıflandırması 4 grupta incelenebilir. Bunlar: genel kalkınma ajansları, stratejik kalkınma ajansları, sektörel kalkınma ajansları ve yatırım çekici ajanslardır.

Genel kalkınma ajansları, stratejik çalımlar çevresinde sektörler arası gelişme projeleri hazırlayarak, bu projelere destek verme ve idare etme faaliyetleri ağırlıkta kurulurlar.

Stratejik kalkınma ajansları, bölgeden toplanan verilerle bilgi bankaları oluşturulması, her alanda araştırma-geliştirme çalışmaları (ARGE) yürütmek, bölgenin yurtiçi ve yurtdışı tanıtımı, yerel aktörlere bilgilendirme hizmeti sunma ve bölgede farkındalığın sağlanarak arttırılmasına yönelik çalışmalara önem verirler.

Sektörel kalkınma ajansları bölgedeki mevcutları inceleyerek, var olan gelişme potansiyellerini belirlemek ve bu doğrultuda çalışmalarda yapılmak üzere kurulan ajans türüdür.

Yatırım çekme göreviyle kurulan ajanslar ise; ilgili bölgede iç ve dış yatırım teşvik edici önlemler alıp, bölge varlıklarına güveni arttırmak ve tanınırlığı sağlamak amacı taşırlar (Tamer, 2010: 16).

1.4.4.3. Fonksiyonları Bakımından Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansının fonksiyonel özelliğine göre örgütlenmesinde 2 çeşit fonksiyondan bahsedilebilmektedir. Çok fonksiyonlu ajanslar ve küçük ajanslar olarak tanımlanan bu sınıflandırmada, ulusal-uluslararası düzeyde fon yönetiminden, altyapıyı geliştirme, geniş çaplı danışmanlık hizmetleri, stratejik plan-programlar yapabilme yeteneğinin varlığı çok fonksiyonlu ajansların kapsamına girerken; plan-program, uluslararası fon yönetimi gibi geniş çaplı çalışma gücü olmayan, sadece yatırımcıları bilgilendirmek ve teknoloji transferi yaparak bölgeye diğer bölgelerin çalışmalarını uygulamakla sorumlu ajanslar ise küçük ajanslardır (Çakmak, 2006: 72).

1.4.4.4. Sunulan Hizmet Türü Bakımından Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları hizmetlerini geleneksel ve yenilikçi olarak sunabilmektedirler. Bu ayırmda geleneksel ajanslar, danışmanlık sağlama, altyapı çalışmaları ve var olan yerel işletmelere destekleme faaliyetlerinde bulunurlarken; yenilikçi ajanslar yerel

işletmelerin verimini yükseltme, onların gelişimine yönelik fon sağlama ve teknolojik altyapıyı da arttırmaya yönelik faaliyet gösteren örgütlerdir (Tamer, 2010: 17).

1.4.4.5. Mali Kaynakları Bakımından Kalkınma Ajansları

Mali kaynakları yönünden çeşitli finansman kaynaklarına sahip olabilen ve bu kaynağınsa düzenli ve sürekliliği söz konusu olması durumunda güçlü ajanslar ve finansman kaynağının büyük bölümünü AB ile diğer uluslararası fonlarla sağlayabilen -sınırlı kaynaklı- ajanslara zayıf kaynaklı ajanslar denilmektedir (Çakmak, 2006: 72).

1.5. Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıklar ve Kalkınma Politikalarındaki Yeri

Türkiye’nin kuruluşundan günümüze kadarki yaklaşık 100 yıllık süreçte ekonomik gelişme ve kalkınmaya dair politikalar incelendiğinde; kuruluş yıllarında planlı bir kalkınma programından ziyade, yeniden yapılanma sürecinde olan ülkeye devlet eliyle, düzenli ve güvenli bir ekonomik altyapı kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Devletçe oluşturulan kurum-kuruluşlar temelinde, 1950 li yıllardan sonra özel yatırımlar ve yatırımcılar teşvik edilmeye, 1960 sonrasında ise dünyada ekonomik dönüşümler ve hükümet teşviklerinin ülke ekonomisinde sonuçlarının kolay değerlendirilebilir olması açısından, planlama-programlama dönemine geçilerek, uygulama sonuçlarını değerlendirme imkanı sunan kalkınma politikaları belirlenmiştir (www.kalkinma.gov.tr/Pages/BakanlikTarihcesi.aspx, 2017). Bu bağlamda Türkiye’de kalkınma çabalarında bölgesellik doğrultusundaki çalışmalar, planlı dönem öncesinde ve planlı dönemde uygulanan politikalar olarak ikiye ayrılabilirse de bölgelerarası farkların dikkate alınması ve bölgesel planlama çalışmalarının tam anlamıyla 1960 sonrası dönemde başlamış olduğu söylenebilir (Sevinç, 2011: 43).

Hakim olan görüşe göre Türkiye’de kalkınma politikaları, devlet eliyle kalkınma anlayışının yoğun olduğu plansız dönem, 1950-1960 yıllarında liberal dönem ve 1960 sonrasındaysa planlı dönem olmak üzere üç başlıkta incelenebilir (Efe ve Akgül, 2011: 144).

Bölgesel kalkınma politikaları açısından detaylandırılacak olan 3 dönemin dikkat çeken özellikleri; 1923 ile 1960 yılları arasındaki kuruluş ve örgütlenme dönemleri olarak adlandırılabilen yaklaşık ilk 40 yıllık süreçtir ve genel ekonomik kalkınma politikaları açısından “Plansız dönem” olarak adlandırılan bu dönemde bölgelerarası farklılıkların arttığı görülür.

İlk 30 yıllık dönemi kapsayan 1923-1950 yılları arasında devletin genel olarak doğrudan sanayi yatırımlarına yöneldiği, son 10 yılı kapsayan 1950-1960 yılları arasındaysa çok partili sisteme geçişle iktidara gelen yönetimin uyguladığı liberal politikalar hakim olmuştur. Bu dönemde kalkınma politikaları daha çok altyapı hizmetlerine yönelik yatırımlar ve belirlenen bazı alanlarda endüstrileşme çabalarından oluşmaktadır. Dünyada sıcak savaşların bitmesi sonucu toparlanma çabalarının hız kazanmasıyla 1960 yılı sonrasında uygulanan kalkınma politikalarındaysa; planlı kalkınma dönemine geçilmiştir. Önceden hazırlanmış planlar çerçevesinde izlenecek politikalarla, bölgelerarası farkları giderici bölgesel bazlı planlama çabalarına ağırlık verilen bir dönem olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda Türkiye'nin kalkınma politikası ve bölgelerarası farklılıklara yönelik çalışmalarını aşağıda sınıflandırılan 3 başlık altında inceleyebiliriz.

1.5.1. Devletçilik Dönemi (1923-1950) Kalkınma Politikaları

19. yy.ın ilk çeyreğinde Osmanlının yıkıntıları üzerine kurulan Türkiye, gelişme ve kalkınma çalışmalarına kuruluş yıllarından itibaren başlayarak, ekonomik anlamda mevcutları düzeltme gayretinde bulunmuştur. Türkiye'nin Osmanlıdan miras kalan ekonomisinde sanayileşme devriminin yakalanamamış olması nedeniyle makineleşme sağlanamamış, büyük oranda tarıma dayanan ve hala emek yoğun üretim sürecinin varlığı açıkça görülmekteydi. Ayrıca ülke içerisinde temel ihtiyaçları karşılayacak zorunlu mallar da sanayileşmiş ülkelerden ithal edilmekteydi (Efe ve Akgül, 2011: 144). Gelişmemiş bir sanayi ile birlikte önemli sermaye akımına sebep olan hizmet sektörlerinden bankacılık, ticaret ve ulaştırma sektörleri ise genellikle azınlıklar ile yabancı sermayedarların elindeydi. Bunlara ek olarak, ülkenin çıktığı savaşların uzun sürmüş olması da, zaten zayıf olan ülkeyi ekonomik

açından oldukça kötü duruma sürüklemişti. 1915 istatistiklerine göre o yıllarda, Osmanlı Devleti'nde 10 işçiden daha fazla işçi çalıştıran işletme sayısı 282 iken; bunların yaklaşık 170'i İstanbul ve çevresinde, 60 'ı İzmir'de, geri kalanı Bursa, Manisa, İzmit ve Adana'dadır. Bu 282 sanayi kuruluşunun %80 inden fazlası yabancıların, geri kalanıysa Türklerin elinde bulunmaktaydı (Kepenek, 2011: 9).

Kuruluş yıllarında ciddi siyasi ve ekonomik problemlerle yüz yüze kalan Türkiye'yi savaş ekonomisinin getirdiği tahribatın etkisinden çıkarmak amacıyla ilk olarak 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de ekonomik sorunların görüşüleceği bir kongre düzenlenmesi kararı alınmıştır. Bu kongrede kalkınma politikaları belirlenirken temel amaç, siyasi birliğin korunması ve ulusal ekonominin özel girişimcilerle özellikle de Türk girişimcilerinin katkısıyla geliştirilmesi idi. O dönemlerde dünyada bölgeselliğin siyasi birliğe tehdit olarak görülmesi sebebiyle "bölgesel kalkınma" gündeme dahi gelmemiş, daha çok merkezden devlet eliyle kalkınma politikaları üzerinde görüşmeler yapılmış, ülkenin doğusu ile batısı arasında gelişmişlik bakımından büyük farklar olduğu bilirse de toplanan ilk kongrede, "bölgesel dengesizlik" konusuna değinilmemiştir (Dinler, 2014: 200).

Ülkede ekonomik anlamda herhangi bir ilerlemenin olmadığı dönemde yapılan bu kongreye, işçi, çiftçi, tüccar ve sanayici dahil olmak üzere farklı bölgeler ve çeşitli toplumsal kesimlerden toplamda 1135 temsilcinin katılımı sağlanmıştır. Böylece bölgesel kalkınma bağlamında doğrudan olmasa da dolaylı olarak, ülkenin her bir yanındaki gelişme ve kalkınma sorunlarına dair çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Kongreye her kesimden temsilcinin katılımındaki amaç, ekonomik gelişme ve kalkınmaya dair en doğru ve uygun araçlar ile bunların kullanımını sağlayacak yöntemleri merkezden tespit ederek yine merkez aracılığıyla politika uygulayabilmek için halkın desteğini sağlayabilmektir. Bu nedenle ekonomik açıdan yerli özel kesim kaynak-yatırımları söz konusu olmadığından halk destekli devletçilik ilkesi kabul edilerek, devlet eliyle yapılacak ekonomik çalışmalara ağırlık verilmiştir (Kepenek, 2011: 33-35).

Ekonomik temelli kalkınma çalışmalarında 1923 yılında alınan kararlar içerisinde kamu bankaları kurulması ve buradan özel sektörün teşviki amacıyla krediler sağlanması, kamu eliyle sanayiye ağırlık verilerek emek yoğun çalışan küçük işletmeler yerine fabrikasyona dayanan üretime geçilmesi, yabancı ürünlerin kısıtlanarak yerli ürünlerin teşviki, ulaşımın iyileştirilerek yaygınlaştırılması, kurulacak yerli sanayiye hammaddenin ithalatından ziyade yerli kaynak temin edilmesi başlıca büyüme ve kalkınma hedefleri içerisinde yer almıştır. 1924 yılının Temmuz ayında “vatani kurtaracak ve yükseltecek tedbirlerin başında, halkın doğrudan itibar ve itimadından doğup meydana gelen, tam manasıyla modern ve milli bir banka kurulması” doğrultusunda, ilk yerli özel banka olan İş Bankası kurulmuştur.

1927 Mart ayı içerisinde “Teşvik-i Sanayi Kanun”u çıkarılarak, ülke kalkınmasında özel sektör ve yatırımcılarının bazı büyük şehirlerde gelişmesine imkan tanıyacak ortam hazırlanmaya çalışıldı. Kuruluş sonrasında 1923 ile 1931 yılları arasında açılan işletmelerin başlıcaları şunlardı: 1927-Kırıkkale Mühimmat Fabrikası, 1927-Bünyan Dokuma Fabrikası, 1927 Eskişehir kiremit fabrikası, 1928-Ankara Çimento fabrikası, 1929-Ankara Havagazı Fabrikası, 1929-İstanbul Ford Otomobil Montaj Fabrikası, 1930-Kayaş Kapsül Fabrikası. Bu yıllarda sayısı oldukça az olan işletmeler, altyapı açısından nispeten daha iyi durumda olan İstanbul, Ankara, Eskişehir gibi gelişmiş batı merkezlerinde kurulmuşlardı. 1920-1933 yıllarında, hükümetin ekonomik planları içerisinde Doğu ile Güneydoğu bölgelerine yönelik çalışmalar yapılmamış sadece ulaşım konusunda bu bölgelere demiryolu yapılması gündeme getirilmiştir (Dinler, 2014: 200).

1923-1930 yılları arasında, ülke ekonomisinin, alınan ekonomik kararlarla şekillendirilmesi hedeflenirken, 1929da dünya büyük buhranı sonrası önemli bir ekonomik dönüşüm ortaya çıkmış; Klasik ekolün piyasa dengesi temelli ekonomi yaklaşımı, yerini devlet müdahalesini savunan Keynesyen yaklaşıma bırakmıştır. Böylece Türkiye’de, 1932-1950 döneminde devlet eliyle ülke sanayisinin temelini oluşturacak yatırımlara yönelik, karma ekonomi sistemi benimsenerek ülkemizde de devlet müdahalesinin olduğu politikalar ağırlık kazanmıştır. 1930’lu yılların başlarında kamu müdahaleciliği anlayışıyla ilk planlama denemeleri olan Sanayi

Planları yapılmıştır. Sadece sanayi alanında olsa da planlamaya yer verilen bu uygulamalarda, özel sermaye-yatırımların yetersiz kalması nedeniyle devletçilik ilkesi odağında sanayileşme politikaları uygulanmıştır.

Bu dönemde ülkenin kıt olan kaynaklarının plan doğrultusunda etkin kullanılabilmesi için, yatırım tercihlerinin bazı alanlarda yoğunlaştırılması gerekmektedir. Ulaşım bir ülkenin gelişimi ve kalkınmasında etkinliği sağlama açısından temel unsurlardandır. Kapitülasyonlar nedeniyle o yıllarda yabancı ülkelerin hakim olduğu ulaşımın millileştirilmesi amacıyla Ulaştırma Altyapısı Programı oluşturulmuştur. Bu planda devlet, demiryolu ulaşım ağının güçlendirilmesine dair altyapı yatırımlarına öncelik vermiş ve bu doğrultuda plan başarıyla uygulanmıştır (Efe ve Akgül, 2011: 148).

Sanayileşmenin hızlandırılması belirlenen temel hedef olması dolayısıyla, ülke yatırım kararlarında altyapıyı güçlendirmeye yönelerek, kaynakların bol ve ulaşım olanaklarının da daha iyi olduğu batıdaki merkezlere ağırlık verilmiştir (Sevinç, 2011: 43).

1934 ve 1939 yıllarında uygulanmak üzere sadece sanayinin geliştirilmesine dair 2 adet sanayileşme planı hazırlanmıştır. Bu I. ve II. Beş Yıllık Sanayi Planları, sanayileşmeyi sağlayabilmek için, imkanları zorlamak ve daha öngörülebilir bir politika üretilerek hedefe ulaşma stratejisinin ilk denemeleri olmuştur. Bu planlar tarım ve hizmet sektörlerine dair tedbir ve kararlar içermemesi nedeniyle, ulusal makro plan özelliği taşımaz, yalnızca bir sektörü yani sanayi sektörüne dair hazırlanmış planlardır. Beş' er yıl geçerli olması ve birbirini takip ederek uygulanması için hazırlanan bu sanayi planlarından ilki başarıyla uygulanmıştır.

Günümüze dek demir-çelik, tekstil gibi sektörlerde hala varlığını devam ettirebilen birçok işletme, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde kurulmuştur. 1934 yılı içerisinde; Eskişehir Şeker Fabrikası, Turhal Şeker Fabrikası, Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası, Konya Ereğli Bez Fabrikası, Kayseri Bez Fabrikası, Bakırköy Bez Fabrikası, Bursa Süt Fabrikası, Isparta Gülyağı Fabrikası, Zonguldak Antrasit Fabrikası Zonguldak Kömür Yıkama Fabrikası, Keçiborlu Kükürt Fabrikası, İzmit Kağıt ve Karton Fabrikası, 1935 yılında; Nazilli Basma Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası, Gemlik Suni İpek Fabrikası, Keçiborlu-Kükürt Fabrikası, 1936; Ankara

Çubuk Barajı, Zonguldak Taş kömürü fabrikası, Barut, Tüfek ve Top Fabrikaları, Nuri Demirağ Uçak Fabrikası, Malatya Sigara Fabrikası, Bitlis Sigara Fabrikası, 1937; Malatya Bez Fabrikası, Karabük Demir Çelik Fabrikası, 1938; Divriği Demir Ocakları, İzmir klor fabrikası, Sivas Çimento Fabrikası Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı dahilinde kurulan başlıca fabrikalar olmuştur.

Devlet destekli kurulmuş fabrikaların büyük bir bölümü kamu işletmeleri olup, 1933-1939 arasında mevcut işletme sayısı 36'dan 111'e çıkarılmıştır. Planda öngörülen yatırımların gerçekleştirilmesi için 44 milyon lira ayrılmıştır. Bu bütçeden %49,9'u dokuma sektörü, %26,9'u maden, %12,1'i kağıt ve selüloz, %5,3'ü kimya ve %4,6'sı seramik sanayisine ayrılmıştır (Dinler, 2014: 200). Ayrıca kalan %1,2'lik kaynak ise yurt dışına teknik öğretim için öğrenci gönderilmesinde ve yurtiçinde de sanayi sektöründe çalışacakların yetiştirilmesi için açılacak kurslarda kullanılması planlanmıştır. Bu planlarda, bölgelerarası farklılıklar dikkate alınmasa da; sanayi yatırımlarının ülke çapında eşit yayılması hedeflenmiştir (www.tkib.gov.tr, 2017).

Devletin "Yayılma Politikası", 1935 yılında toplanan kurultayda 15.madde içerisinde şöyle ifade edilmiştir: "*Endüstrinin memleketin bazı köşelerinde toplanması yerine-kurulmaları ekonomik de olmak şartıyla- genişlikle yayılmasını göz önünde tutarız*". Buradan anlaşılacağı üzere 1935 yılından sonra Birinci Sanayi Planıyla İstanbul, İzmir ve Ankara'da kurulması planlanan bazı sanayi tesisleri diğer illere kurularak ülkede endüstrileşmenin yayılması hedeflenmiştir (Dinler, 2014: 201). Yayılma politikası gereği kurulması planlanan endüstriyel sektörler ve iller Tablo 1.3'de belirtilmiştir:

Tablo 1.3. Birinci Sanayi Planıyla Kurulacak Fabrikaların Sektörleri ve Dağılım Yöreleri

SEKTÖR	YAYILMA POLİTİKASINCA KURULMASI PLANLANAN İL/İLÇE
1- Kimya Sanayi	
Suni İpek	Gemlik
Gülyağı	Isparta
Semi Kok	Zonguldak
Humuzi Kibrit	İzmit
Fosfat	İzmit
Klor Ve Sud Kostik	İzmit
2-Toprak (seramik, porselen) Sanayi	
Seramik	Kütahya
Cam Ve Şişe	İstanbul

3- Demir-Çelik	Zonguldak
4- Kağıt, Karton Ve Selüloz	İzmit
5- Kükürt	Keçiözü
6- Süngercilik	Bodrum
7- Mensucat/Tekstil	Bakırköy Kayseri Ereğli Nazilli Malatya İğdır
8- Merinos	Bursa
9- Kendir	Kastamonu

Kaynak: Dinler Z (2014), *Bölgesel İktisat* (Ekin Yayinevi, Bursa).

Sanayileşmede sürekliliğin sağlanabilmesi açısından son derece önemli görülen II. Sanayi Planı ise; 1939-1943 yıllarında yapılması planlanan faaliyetler doğrultusunda hazırlanmış fakat birçok ülkenin dahil olduğu İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin de bu savaşa dahil olma olasılığına karşı alınan savaş önlemleri ve askeri harcamalardaki artış nedeniyle uygulanamamıştır (Efe ve Akgül, 2011: 149).

1923-1950 yılları arasında sanayileşmeye yönelik hazırlanan beşer yıllık bu iki planının genel amaçları ortak olup; ulusal ihtiyaçların kendi sınırları içerisinde temin edilebilirliğini sağlayacak üretim, sanayi ve teknolojik bilgi artırılarak, ülke amaçlarına katkısının sağlanmasıdır. Uygulama bakımından ise; bu planlarda özel sektöre yönelik yatırım projelerinden ziyade devlet eliyle sanayileşmenin yakalanmasına yönelik yatırım projeleri ağırlıktadır. Türkiye'de bu dönemde kamuya ait işletmeler, hazırlanan planlarda belirlenmiş il/ilçelerde kurularak yayılma politikasına hız kazandırmış, fakat özel yatırımcıya ait işletmeler ise planda belirlenen yörelerde kurulmak yerine; İstanbul başta olmak üzere, Marmara bölgesi ve ege kıyı şeridi boyunca kurulmuşlardır. Özel sektörün az nüfuslu ve altyapı hizmetlerinin gelişmemiş olduğu bölgeleri kuruluş yeri olarak tercih etmemesine rağmen; devlet 1950 de doğu bölgelerinde yayılma politikası doğrultusunda teşvik ve hizmetleri destekleyerek arttırıcı tedbirler alarak Doğu bölgelerine yayılma amaçlı özel bir bütçe hazırlamış fakat ülkenin bu şekilde bölümlendirilmesinin kabul edilemez olması gerekçesiyle uygulanamamıştır (Dinler, 2014: 202).

Sonuç olarak bu dönemde kalkınmaya yönelik Sanayi planları, devlet eliyle kalkınma odağında hazırlanmış, özel sektör yatırımlarına doğrudan destek ve teşvikler

sağlanamasa da altyapının kamu eliyle güçlendirilmesi, dolaylı olarak özel sektör yatırımlarına da zemin hazırlamıştır (Efe ve Akgül, 2011: 150). Böylece yatırımlar devlet odağında Marmara, Batı Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'ya yayılarak ülkede, belli başlı bazı merkezlerde olsa da birçok sanayi tesisi kurulmasına yol açarak ulusal kalkınmaya katkı sağlamıştır. Bölgelerarası farklılıklar anlamında ise; kuruluş yıllarında sanayileşmenin devlet eliyle belli merkezlere odaklanması dolayısıyla bölgelerarası dengenin gittikçe bozulduğu yıllar olarak karşımıza çıkar.

1.5.2. Liberal Dönem (1950-1960) Kalkınma Politikaları

1950-1960 yılları arasındaki dönemde Türkiye'de çok partili hayata geçilmesiyle birlikte Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Bu dönemdeki iktidarın liberal görüşü savunması nedeniyle, geri kalmış yöre-sektörlerin bizzat devlet eliyle kalkındırılmasına yönelik çabalar yavaşlamış, ekonomi ve kalkınma politikası özel sektörün gelişmesi odağında yönetilmiştir (Efe ve Akgül, 2011: 154). Bu nedenle liberal dönem olarak adlandırılan 1950-1960 yılları arasında, kamu müdahale veya yönlendirmelerinin devletin doğrudan müdahalesi yerine; gerekmesi durumunda, dolaylı olarak müdahale yapılması anlayışının hakim olduğu liberal politikalar görülmüştür. Özel kesimi destekleme, özel sektöre dış kaynak ve kredilerden yararlanabilmeleri için tedbirler alma, özel sektör ağırlıklı yatırımları artırma ve teşvikler gibi dolaylı müdahaleleri içeren politikaların ağırlık kazanması, devlete bu yıllarda “altyapı yatırımcısı” nitelendirmesi yapılmasına neden olmuştur. Karayolları, su, liman, enerji gibi büyük maliyetli birçok proje, bu dönemde devlet tarafından üretilmiş ve dolayısıyla da kamu harcamalarının en fazla arttıran politikalara bu yıllar ev sahipliği yapmıştır (Can, 2011: 41).

1923-1950 arasındaki dönemde eksikliklerine rağmen kalkınmaya dair ulusal düzeyde çalışmalar yapılmasına karşın; planlama çalışmalarının önemi göz ardı edilerek bu anlamda dikkate değer herhangi bir çalışma yapılamamıştır (Dinler, 2014: 203). Yani bu dönem içerisinde devlet liberalleşme doğrultusunda hareket etmiş planlı kalkınma ve bölgesellik anlamında neredeyse tümüyle geri çekilmiştir. Dönemin başbakanı Adnan Menderes ise güttükleri bu plansızlık politikasını “Planımız; bütçemizdir” diyerek belirtmiştir. Nitekim kısa süre içerisinde devletin

sistematik bir plana bağılı olmayan desteklemelerle, sağıklı ve etkin bir kalkınmanın sağılanamayacağı anlaşılarak, 1958 yılında yayınlanan kanunla İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuş, bu bakanlık bünyesinde “Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü”nün oluşturulması kararı alınmıştır. Bakanlığın birkaç bölgeye dair kalkınma planları hazırlamaya çalışmasına rağmen, ekonomik dengesizliklerden ziyade nüfustaki bölgelerarası dengesizliklere odaklanması nedeniyle bu 10 yıllık liberal dönemin son yıllarındaki planlama düşüncesinde başarı sağılanamamıştır (Efe ve Akgül, 2011: 156).

Genel olarak ifade edilecek olursa; Türkiye’de kuruluş ve sonrasındaki yaklaşık 40 yıl içerisinde uzun savaşlar sonrasında yeni kurulmuş bir ülke olan Türkiye’nin kalkınma politikasında, ekonomik güç kazanmaya çalışılarak, sanayileşmenin sağılanması-yerli sanayiye fabrikasyon üretimi yapma becerisinin kazandırılması ve altyapı yetersizliklerinin giderilmesine odaklanılmış, bu doğrultuda çalışmalar yapılmıştır. Ardından 1950-1960 larda ise özelleştirme politikaları ile dışarıya açılması gereken serbest bir ekonomi politikası güdülerek, rekabet artışıyla özel kesimin sanayileşmesine yönelik teşvikler sağılanması üzerinde durulmuştur. Bölgesel farklılıklar konusu ise; sanayileşmenin belirli merkezlerde toplanmasıyla bölgelerarası farkların devlet eliyle gittikçe arttığı bilinmesine rağmen; ülke bütünlüğüne zarar vereceği gerekçesiyle üzerinde durulmayan bir konu olarak kaldığı, sadece sanayileşmenin her bölgeye dolaylı devlet desteğiyle özel sektör tarafından eşit olarak yayılmasının döneminde belirlenmiş bir hedef olarak kaldığı söylenebilir.

1.5.3. Planlı Dönem (1960-2018) Kalkınma Politikaları

1960 yılı öncesinde Türkiye’de ekonomik kalkınma kararları alınmakla birlikte sadece sanayi alanında ufak çaplı planlar yapılmış, ekonomi genelini kapsayan ve bölgelerarası farklılıkları önleyebilecek planlı bir dönem yaşanamamıştır. Ekonominin içinde bulunduğu duruma uygun yeni bir ekonomik düzen kurulması ve mevcut aksaklıkların giderilmesi doğrultusunda çalışmaların yapıldığı 1923-1950 aralığında hazırlanan sanayi planları, tüm ekonomiyi kapsamayan, sadece sanayi açısından kamu yatırımlarını disiplin altına almayı amaçlayan planlar olarak

kalmıştır. Derin araştırmalar yapılmadan ve ilgili kuruluşlar tarafından hazırlanmamış bu planların, kabul ve uygulama şekillerinde de belirli usullere bağlanmamış olması, Tırkiye'de 1960a kadarki çalışmaların "Planlı Dönem" dahilinde olamayacağını göstermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2016a: 1).

Tırkiye'de bölgesellik ve bölgelerarası gelişmişlik farklarına yönelik planlı çalışma anlayışının gelişmesi, planlama döneminin başlaması ile olmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla bölgesel gelişmeye geniş yer verilmiş ve bundan sonra hazırlanan her planda bölgelerarası farklar ile bölgesel gelişmeye yer verilmiştir. (Günaydın, 2013: 87).

1960 sonrasında hakim olan kalkınma anlayışı; hedeflerin önceden belirlenerek ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmanın hızlandırılması, uygulanan politikalar arasında uyum sağlanarak toplumsal ve kültürel dönüşümün uyumlu yönlendirilmesi ve ekonomiye rasyonel kamu müdahalesinin yapılabilmesine dair belirli sınırlar içerisinde kalmak üzere Kalkınma Planlarının hazırlanması ve böylece ekonomiye planlı olarak yön verilmesi anlayışı hakimiyet kazanmıştır (Tamer, 2010: 37). Politikaların plan dahilinde sistemli olarak uygulanabilmesi için, 30 Eylül 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş, 1961 anayasası ile de Tırkiye'de iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı, demokratik yollarla gerçekleştirebilmek adına Kalkınma Planlarının hazırlanması kabul edilmiştir (Efe ve Akgül, 2011: 156). Bu teşkilat Tırkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını hızlandırmak amacıyla, devletin ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlarının belirlenmesinde hükümete danışmanlık yapma, hkmete belirlenen amaçları gerçekleştirmek için kalkınma planları ve yıllık planlar hazırlama görevlerini taşıymaktaydı.

DPT, bölgesel olarak gelişmişlik farklarını ilk kez incelemiştir. Faaliyet göstermiş olduğu 1960-2012 yılları arasında hazırlamış olduğu 9 adet kalkınma planı ile (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, nc Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-

2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, Dokuzuncu Yedi Yıllık Kalkınma Planı 2007-2013) bölgesel kalkınmayı şekillendirme doğrultusunda çalışmalarına devam etmiştir (Can, 2011: 43).

Türkiye’de, 1960 sonrasında Devlet Planlama Teşkilatı aracılığıyla hazırlanan 9 adet Kalkınma Planlarına kaynaklık eden politikalar doğrultusunda belirlenen temel ilkeler, hedefler ve bölgelerarası gelişmişlik farklarına dair yaklaşımları Tablo 1.4’de görülebilir.

Tablo 1.4.DPT Kalkınma Planlarında Bölgesel Politika Yaklaşımları

KALKINMA PLANI	İLKELER	POLİTİKA YAKLAŞIMLARI	TEMEL HEDEFLER	KULLANILAN ARAÇLAR
1963-1967 1.KALKINMA PLANI	-Ekonomik kalkınmanın her bölgeye yayılması, -Bölgesel ekonomik bütünleşme	-Bölgesel Planlama -Büyüme Kutupları (Doğu Marmara, Çukurova, Antalya, Zonguldak)	-Dengeli Kentleşme -Bölgeler Arasında Denge (kamu hizmetleri ve gelir dağılımında adaleti sağlama) -Yatırım Etkinliği	-Finansal Teşvikler -Az gelişmiş Bölgelere yönelik yatırım temeline önem alternatifleri
1968-1972 2.KALKINMA PLANI	-Hızlı Kentleşme -Nüfus Yoğunlaşmaları ve İşsizlik	-Bölge ve İl Planlaması -Dolaylı Bölgesel Planlama	-Bölgelerarası dengeli gelişme -Bölgeler arasında sosyal eşitlik	-Vergi İndirimleri -Özel sektör yatırımlarına Teşvikler -Pilot proje uygulamaları -Keban Barajı
1973-1977 3.KALKINMA PLANI	-Bölgesel farklılıkların giderilmesi, -Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması	-Sektör ve İl Planlaması	-Bölgelerarası dengeli gelişme -Bölgeler arasında sosyal eşitlik	-Finansal Teşvikler -Az gelişmiş Bölgelere yönelik sanayileşme programları -Envanter Çalışmaları -İl Planlaması -Sektörel Planlama -Paket Projeler -Kalkınmada öncelikli iller
1977-1982 4.KALKINMA PLANI	-Bölgesel sorunlara yönelik kaynakların mobilizasyonu	-Sektörler ve Bölgeler arasındaki bağların güçlendirilmesi	-Az gelişmiş illerin kalkındırılması -Sektörel ve bölgesel olarak karşılıklı bağımlılık oluşturulması -Mekansal organizasyon	-Yatırımlara faiz indirimleri -çeşitli finansal yardım ve desteklemeler -Paket projeler -İl ve bölge düzeyinde yatırımlar -Çukurova kentsel

				kalkınma projesi -GAP
1985-1989 5.KALKINMA PLANI	-Az gelişmiş ve sektörel olarak potansiyeli bulunan bölgelerde, kaynak kullanımını rasyonelleştirerek, kalkınmanın hızlandırılması	-Projelerin bölgesel etkilerini kapsayan, dolaylı planlama yerine, doğrudan bölgesel planlama	-Sosyal eşitliği dikkate alan dengeli bölgesel kalkınma	-Potansiyel kaynakların belirlenmesi için bölgesel programların hazırlanması -Hazırlanan programlar doğrultusunda, uygun yatırımların seçilmesi -Öncelikli bölgeler ve sektörlerdeki altyapının sanayileşme ile gerçekleştirilmesi -Kalkınmada öncelikli illerdeki yatırımlara, finansal yardımlar
1990-1994 6.KALKINMA PLANI	-Uygulama için sosyal, idari ve finansal boyutların bir bütün olarak ele alınması -Uluslararası standartlara uygun, istatistiksel sistemin uyarlanması	-Bölge ve bölgealtı düzeylerinde planlama	-Bölgelerde dengeli kalkınma -Köyden kente göçün azaltılması için ilçelerdeki ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi	-Kalkınmada öncelikli yörelere yönelik finansal kaynakların artırılması -Kalkınmada öncelikli illere yönelik teşviklere ağırlık verilmesi -Teşvik verilen illere yönelik özel bir fon oluşturulması -Sanayi bölgeleri
1996-2000 7.KALKINMA PLANI	-Bölgesel farklılıkların giderilmesi -Sektörel ve mekânsal çalışmaların entegrasyonu -İllerin sektörel uzmanlaşması -Şehir planlaması -Rekabet gücünün artırılması	-Bölge ve bölgealtı projeler -Bölgesel avantaj ve yeteneklerin mobilizasyonu -Sürdürülebilir Kalkınma	-Göç ve demografik değişimin rasyonalizasyonu -Metropol bölgelerin sorunlarının ayrı bir sınıflandırma altında incelenmesi -Konut sorununa yönelik politikalar geliştirilmesi -Bölgesel farklılıklar	-Kalkınmada öncelikli yörelere politikasına devam edilmesi -Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için acil destek programı -GAP -Yasal düzenlemeler -Konut projeleri -kalkınmada öncelikli yörelere,

				KOBİ lerin desteklenmesi(ZBK, Yeşilirmak havzası, DOKAP, DAP)
2001-2005 8.KALKINMA PLANI	-Katılımcı planlama -Sürdürülebilirlik -Kaynak kullanımının etkinleştirilmesi -AB bölgesel politikalarına uyum	-Stratejik bölgesel planlama -Kümelenme -İl gelişme planları	-Rekabet edilebilirliğin geliştirilmesi -Yerel girişimcilik ve yerel kaynakların mobilizasyonu -Bölgesel farklılıklar	-KOBİ destekleri -AB fonları -İlk geniş kapsamlı bölgesel planlar -Beşeri sermaye
2007-2013 9.KALKINMA PLANI	-Katılımcılık -Yerellik -Yerindelik -Kaynak kullanımının verimli ve etkin hale getirilmesi, -AB bölgesel politikalara uyum -Aşağıdan yukarıya yaklaşım	-Bölge Planları -Kümelenme -Bölgesel inovasyon -Cazibe merkezleri -Bölgesel içsel dinamiklerin tanınması ve farklılıkları dikkate alarak yerel dinamikleri harekete geçirecek bütüncül kalkınma politikası -AR-GE, teknolojik gelişim, inovasyon, işbirliği ve bölgesel dinamikleri hayata geçirme odaklı bölgesel politikalar -Kurumsal kapasite artırımı	-Rekabet edilebilirliğin artırılması -Girişimcilik -Yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi -İyi yönetim modelleri -Önceliklendirilmiş sektörler	-KOBİ destekleri -Kalkınma Ajansları -Kamu kurumsal kapasite artırımı ve beşeri sermaye -AB fonları -Risk sermayesi, çekirdek sermaye, kuluçka merkezleri -Girişim sermayesi, mikro kredi uygulamaları ve farklılaştırılmış girdi maliyetlendirmesi

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, *Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara, 2006, s:5-6.

Tablo 1.4’de DPT’nin ve dolayısıyla Türkiye’nin 1960-2013 yılları arasında izlediği bölgesel kalkınma politikaları ve dönüşümler özetlenmiştir. Buradaki bilgiler ışığında, 1960 öncesinde bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları bilinmekle birlikte, bölgesel farklılıkları önleyici yerel politikalar uygulama alanı bulmuş sadece sanayileşmede çeşitli il ve bölgelere yayılmadan bahsedilebilmişti (Sevinç, 2011: 43-44).

1963 yılında hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planıyla, Bölgesel Politikalara ilk yöneliş başlamış ve sonrasında hazırlanan her planda, yukarıdaki DPT kalkınma

planlarından özetlenen tablodan da görüleceği gibi, bölgesel farkları asgari düzeye indirgeyecek yerel plan-programlar ağırlık kazanmıştır. Bu politika yaklaşımı sonucunda, bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında, bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi ve sürdürülebilir olması amacıyla; yatırım teşvik sistemleri, bölgesel düzeyli planlar, kalkınmada öncelikli yörelerin belirlenmesi ve sadece bu bölgelere özel teşvik-destekler sağlama, kentsel gelişim projeleri, organize sanayi bölgeleri kurma, yeni yatırımlara yönelik devlet yardımları ve kırsal kesime yönelik kalkınma proje destekleri gibi çeşitli politika araçları kullanılmıştır (Tamer, 2010: 37).

DPT nin kurulması ve bölgesel politikalara yönelik planlar hazırlanmasıyla, kalkınmada altyapı yatırımcılığı anlayışı değişerek, yerini ekonomik, fiziki ve sosyal unsurların bir arada değerlendirilmesiyle oluşturulacak bütüncül bir planlama yaklaşımı uygulanmış ve planlı dönem olarak bilinen bu dönemde bölgesel dinamiklerle gelişme dikkate alınarak bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi birincil hedefler arasına alınmıştır (Sevinç, 2011:44). Bu bağlamda ülkenin farklı kesimlerinden 22 bölgesinde sosyal, ekonomik, coğrafi vb özellikler değerlendirilerek 1968 yılında “Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY)” politikası uygulamaya koyulmuştur. Nitekim planlı dönem 1968 Program Kararnamesi İle Kalkınmada Öncelikli Yörelere olarak belirlenen 22 ilin, daha sonraki yıllarda çıkarılan kararnamelerde de bu sınıflandırmada kalması ve sayısının da her yeni kararnamede artmaya devam etmesinden anlaşılacağı gibi, uygulanan teşvik politikalarının bölgesel farklılıklarda kısa sürede tam olarak etkinliği sağladığı söylenemez (Can, 2011: 44).

Planlı dönemde devlet, ülkenin orta ve uzun vadeli amaçları doğrultusunda özel kesimi özendirici ve teşvik edici rol üstlenerek, ilk zamanlarında yeterince güçlü bir sermaye tabanına sahip olmayan bu kesimin kalkınma odaklı çabalarla geliştirilmesiyle, büyük ölçekli yatırımlarda bulunacak kapasiteye erişmelerine imkan sağlamıştır. Türkiye'nin 1960-1980 dönemlerinde uyguladığı özel kesimin sanayii tabanını güçlendirmeyi hedefleyen ithal ikameci politikayla sanayileşme stratejisi, küreselleşmenin de etkisiyle 1980 yılında terkedilerek, ekonominin dışa açılması ve bütün ekonomik araç ve kurumlarla serbest piyasa sisteminin oluşturulması sürecine hız kazandırılmıştır (www.kalkinma.gov.tr, 2017).

1960-1980 arasında izlenen politikalarda sosyo-ekonomik altyapının iyileştirilerek güçlendirilmesinin yanısıra, üretim sektörlerinde özel kesim sermaye yetersizliği nedeniyle kamu müdahalesinin yapılması planlanmıştır. Bu planlar kapalı bir ekonomik yapıda içe dönük üretim yetersizlikleri, aşırı şehirleşme, nüfus ve bölgelerarası dengeli büyümeyi hedeflerken aynı zamanda da ithal ikameci sanayileşme politikalarına yönelik olmuştur.

1980 sonrasında Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planından itibaren üzerinde durulan bölgelerarası gelişmişlik farklarının çözümünde etkinliğin artırılmasının, bölgelemede bir sınıflandırma yapılmaksızın ve fiilen uygulamaya geçilmeden sağlanamayacağı anlaşılarak bölgesel planlama gündeme getirilmiştir. Bu amaçla tam manasıyla bölgesel kalkınma çalışmasına yönelik -TVA'nın Türkiye'deki ilk uygulaması olan- Güneydoğu Anadolu Projesi Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alarak uygulamaya geçirilmiştir (Günaydın, 2013: 87).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, kalkınmada öncelikli yöreler uygulamasına ek olarak ekonomide ihracata yönelik sanayileşme politikalarıyla serbest piyasa sistemine geçiş sağlanmış ve bu dönemde başlayan yapısal dönüşümle dışa açılma politikalarına, ülke ekonomisindeki aktörlerin uyum sağlayamaması, hazırlanan planlarda bölgesel politikalardan bahsedilse de; uygulamada etkin adımlar atılmasını engellemiştir. 1980 ile 2000 yılları arasında uygulanmış dört kalkınma planında, genel olarak dünya ekonomisiyle ulusal aktörlerin adaptasyonunu sağlama ve rekabet edilebilirliği artırma odaklı olduğu görülür. 1990 lı yılların sonunda yönetim sorunlarının baş göstermesiyle ekonomide fiyat istikrarsızlıkları ve etkin olmayan borç yönetimi nedeniyle bölgesel kalkınma planlarına bağlı çalışmalar yapılamamıştır (Efe ve Akgül, 2011:160-161).

2000 yılı sonrasında 2001-2006 dönemi kalkınma politikalarına dair hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, bölgesel politikalar açısından incelendiğinde; KÖY ile ilgili desteklemeler devam ettirilerek yerel idarelerin güçlendirilmesi, il gelişme planları ve AB bölgesel gelişme politikalarının hızlandırılması gereğine değinilmiştir (Dinler, 2014: 206). Planın içeriğinde Türkiye'de bölgesel gelişme

konusunda önemli mesafeler alındığı buna karşın, bölgelerarası gelişmişlik farkları açısından sorunun devam ettiği sayısal verilerle belirtilmiştir. 1996 yılında Marmara (1,69), Ege (0,5), İç Anadolu (0,46) ve Akdeniz (0,06) bölgelerinin sosyoekonomik gelişmişlik endeksi Türkiye ortalamasının üzerinde kaldığı görülürken; Karadeniz (-0,54), Güneydoğu Anadolu (-1,03) ve Doğu Anadolu (-1,13) bölgelerinin ise bu açıdan Türkiye ortalamasının altında kaldığı ayrıca Bölgeler itibarıyla kişi başına GSYİH endeks değerinin; 1983-1998 döneminde Türkiye 100 değerinde baz alındığında; Marmara (156) ve Ege (125) bölgelerinde Türkiye ortalamasından daha yüksek; Karadeniz (68), Güneydoğu Anadolu (56) ve Doğu Anadolu (41) Bölgelerinde Türkiye endeks değerinin altında kalmıştır. Akdeniz (95) ve İç Anadolu (91) Bölgeleri ise, Türkiye ortalamasına en yakın endeks değerlerine sahip olan bölgeler olmuştur ([www.kalkinma.gov.tr/9.kalkinma planı](http://www.kalkinma.gov.tr/9.kalkinma_planı), 2017). Ayrıca 2000li yıllara kadar, bölgesel planlama çalışmalarında yaklaşık kırk yıl geçmesine rağmen 1989 yılı Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve 1996 yılı Yeşilirmak Havzası Kalkınma Birliği (YHKB) projesi haricinde tam ve etkin bir bölge sınıflandırması yapılamamıştır (Efe ve Akgül, 2011:162).

Ekonomik, sosyo-kültürel politikaların, stratejik hedeflerin tayininde ve ekonomik faaliyetlerin koordinasyonunda hükümete yardımcı olarak danışmanlık yapmak amacıyla kurulan DPT, yaklaşık 50 yıllık çalışmalarından sonra ülkenin değişen ekonomik ve diğer ülkeleri de etkileyen küresel gelişmeler nedeniyle 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı adını almıştır. Eskisinden farklı olarak 2008 yılında ilk örnekleri görülen bölgesel kalkınma ajanslarıyla koordineli olarak faaliyetlerine devam eden Kalkınma Bakanlığı, 2014-2018 yıllarını kapsayan ve günümüzde de geçerli olan Onuncu Beş Yıllık Kalkınma planını hazırlamıştır. Bu planda yer alan Türkiye'nin bölgesel kalkınma yaklaşımı ise şöyle özetlenebilir:

Tablo 1.5. Kalkınma Bakanlığı X. Kalkınma Planı Bölgesel Politika Yaklaşımı

KALKINMA PLANI	İLKELER	POLİTİKA YAKLAŞIMLARI	TEMEL HEDEFLER	KULLANILAN ARAÇLAR
2014-2018 10.KALKINMA PLANI	-Toplumun refahını artırma -Etkin kaynak kullanımını -Geniş katılımına hazırlanmış ulusal planlar -Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum ilkesi odaklı planlama	- Sosyal kalkınma planları - Bölgesel inovasyon --Planlarda ileri görüşlü ve bütüncül bir perspektifle hazırlanması -Programlar; birden fazla sektörlü kesen, planların uygulanması ve izlenmesini kolaylaştıran, öncelikli alanlara yönelik kamu politikalarından oluşmaktadır -insanla beraber kalkınma yaklaşımı -Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği	-Sosyal kalkınma sağlanarak insanla beraber kalkınma hedefi -Kalkınmanın dış dinamikleri ile ülkemizin ikili, bölgesel ve çok taraflı ilişkilerini güçlendirme	-KOBİ destekleri -Kalkınma Ajansları -Kamu kurumsal kapasite artırımı ve beşeri sermaye -AB fonları -Risk sermayesi, çekirdek sermaye, kuluçka merkezleri -Girişim sermayesi, mikro kredi uygulamaları ve farklılaştırılmış girdi maliyetlendirmesi

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*, Ankara, 2013

Dünyanın hızlı bir değişim sürecinde olduğu günümüzde geçerli olmak üzere hazırlanan 10. Kalkınma Planıyla, Türkiye’de bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik alanında; merkezde ve yerelde kurumsal yapılar oluşturularak harekete geçiş aşamasında uygun programlar uygulanmıştır. Kalkınma ajansları bölgelerin rekabet gücüne katkıda bulunan kapsamlı mali ve teknik destekler sağlamaya başlamış, GAP hedeflerini daha kısa sürede gerçekleştirmek için bir eylem planı hazırlanarak yürürlüğe konmuş ve daha sonra DAP (Doğu Anadolu Projesi), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP)ve Konya Ovası Projesi (KOP) için bölge kalkınma idareleri de oluşturulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 25). Bu açıdan dünyada ilk olarak Amerika Birleşik Devletlerinde yerel bir örgüt aracılığıyla uygulanan bölgesel kalkınma ajansı ülkemizde oldukça gecikmeli de olsa örgütlenerek faaliyetlerine dokuzuncu kalkınma planıyla başlamış, bölgesel düzeyde halihazırda 26 adet kalkınma ajansı bünyesindeki 81 ilde yatırım destek ofisleriyle faaliyetlerini günümüzde de sürdürmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Bölgelerarası farklılıklar ve bölgesel gelişme açısından, Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarına bakıldığında; 1960 lı yıllarda planlı kalkınmaya geçiş dönemi süreci ve DPT nin kuruluşuyla birlikte bölgesel odaklı yerel kalkınma çalışmaları ilk kez gündeme getirilerek bu doğrultuda politikalar üretilmeye başlanmıştır.

2000 li yıllara dek bölgesel kalkınma ve bölgelerarası farkların giderilmesine yönelik uygulanan politikalar, merkezi elden bölgesel plan ve projeler hazırlanarak yerelde uygulanagelmıştır. Bu politikada uygulama birimleri olarak birinci düzeyde merkezden parlamento ile hükümet, ikinci düzeyde DPT ile bu amaç doğrultusunda kurulmuş bazı kamu tüzel kişileri bulunmaktadır. Üçüncü düzeyde ise; bankalar, kooperatifler, konfederasyonlar ile yerel yönetim birlikleri görevlendirilmiş, fakat yereldeki meslek kuruluşları, sanayiciler veya bölge içerisinde yer alan birçok yerel aktöre gerektiği düzeyde yer verilmemiştir. Bu durum sonucunda bölgelerin ihtiyaç ve kaynaklarının tespiti ile kullanımında etkinlik sağlanamayarak, hedeflenen kalkınma düzeyini yakalayamayan uygulamalara neden olduğu görülmüştür (Tamer, 2010: 37).

2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı içerisinde, ulusal ve bölgesel kalkınma stratejisinde değişikliğe gidilerek; artık makro düzeyde kalkınma planlarına ulaşabilmek için, bölgelerarası dengenin dikkate alınması odağında; merkezden yerele uygulanacak planlar yerine, yerelden genel makro ekonomik

amaçlara ulaşmada uygulanabilecek bir kalkınma politikasının gerektiği ve planların bu doğrultuda hazırlanması anlayışı hakimiyet kazanmıştır. Böylece Türkiye’de ilk kez bölgesel kalkınma ajanslarının örgütlenmesine zemin hazırlanmıştır (Can, 2011: 49).

2.1. Kalkınma Ajansları Kuruluş Öncesi Türkiye’de Bölgesel Çalışmalar

Türkiye’de 2006 yılında yürürlüğe girmiş olan “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki 5449 sayılı Kanun” çıkarılmadan önce, günümüzdeki BKA ların görevini kısmen üstlenen merkeze bağlı bazı yapılar oluşturularak, makro planlar dahilinde faaliyet göstermişlerdir (Ercan, 2012: 55).

Türkiye’de kuruluş yıllarından 1960- Planlı döneme kadarki süreç içerisinde, ülkenin bölge sınıflandırmasına tabi tutulmasının ulusal sınırları tehdit edici bir unsur olarak görülmesi nedeniyle tam anlamıyla bir bölgesel kalkınma ve planlama çalışmalarının varlığından bahsedilemez. Buna rağmen sayıları dünyada hızla artan BKA lara benzer bir amaçla oluşturulan ve ulusal planların yerelde uygulamasına yardımcı olacak bazı bölgesel yapılar oluşturulmuştur. Altyapının ve üretebilme kapasitesinin daha fazla olduğu bölgelerde oluşturulan bu yapılar, merkezi yönetime bağlı olarak, bölge kalkınmasından ziyade doğrudan ulusal kalkınmayı sağlama amacıyla oluşturulmuşlardır.

Bölge kalkınmasına doğrudan yönelik olduğu söylenememesine rağmen, bu konuda ülkemizde ilk çalışmalar olarak 1930 lu yıllarda hazırlanan Birinci ve İkinci Sanayi Planları gösterilebilirken; ilk planlı yerel çalışma olarak 1957 yılında gerçekleşen depremin, bölgesel etkilerini gidermek amacıyla hazırlanan Köyceğiz-Dalaman Yöresi projesi gösterilebilir. Bu proje, OECD’nin Akdeniz ülkelerine yönelik bölgesel kalkınma çalışmalarının İtalya (Sardinya bölgesi) ile Yunanistan’dan (Spirus bölgesi) sonra üçüncü örneği olarak Türk Kamu kuruluşları ile UNESCO katkılarıyla yürütülmüştür. Uluslararası örgütlerin desteklediği projeye ilgili bölgeyi kalkındırmak ve buradan elde edilen verilerin, bölgelerarası farkları gidermede kullanılacak yöntemlerde yol gösterici olması amaçlanmıştır. Buradaki çalışmalar DPT’nin kuruluşunun ardından durdurulmuştur. Ayrıca bu dönemde Bayındırlık

Bakanlığı bünyesinde Bölge Planlama Müdürlüğü oluşturularak, bölgesel proje özelliği gösteren Köyceğiz-Dalaman Projesinin etkin yönetiminin sağlanması amaçlanmıştır (Mutlu, 2008: 2). Bayındırlık Bakanlığı, 1958 yılında çıkarılan 7116 sayılı yasayla, İmar ve İskân Bakanlığına dönüştürülmüş ve böylece bölge planlama çalışmalarına ilk kez yasal açıdan temel hazırlanmıştır (Efe ve Akgül, 2011: 166).

Bölgesellik ve bölgelerarası farkların giderilmesine yönelik çalışmalardan, bölge planlamasının ikinci örneği ise İstanbul'da hızlı büyüme nedeniyle ortaya çıkan sorunların ve diğer bölgeler ile farkların artmasını önlemek amacıyla 1960 yılında İmar ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanan Marmara Bölgesi Projesi'dir. Bu projeye, bölgedeki kamu-özel kurum-kuruluşları arasında işbirliği sağlanarak bölgesel planlama çalışmalarında etkinlik artırıcı hedefler belirlenmiş olsa da amaca ulaşamamış ve 1963 yılında plan kaldırılmıştır (Mutlu, 2008: 2-3).

30 Eylül 1960 tarihinde Türkiye'de planlı dönemin ilk örgütlü yapısı olan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Bu teşkilat, bölgesel çalışmaların ülke geneline yayılmasına yönelik uzun ve orta vadeli planlar hazırlama, uygulama ve belirlenmiş planlar doğrultusunda bölge bazlı projeler üretme görevlerini üstlenerek, 1960 yılından itibaren Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal gelişmesinde; bölgesel eşitsizlikleri azaltma, toplumsal ve ekonomik dengeyi sağlama amacını güden Beş 'er Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) uygulamasına geçilmiştir. DPT aracılığıyla yürütülen çalışmalarda, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farkları minimize edilerek bölgesel kalkınmanın hızlandırılması ve sürdürülebilirliği doğrultusunda, bölge planları, kalkınmada öncelikli yöreler (KÖY) uygulaması, kırsal kalkınma projeleri, kentsel gelişme projeleri, organize sanayi bölgeleri, yatırım teşvikleri gibi bazı uygulama araçları kullanılmıştır (Tamer, 2010: 38).

Planlı dönemin ilk yıllarından 1964 te, İmar ve İskan Bakanlığı tarafından Zonguldak ve çevresini kapsayacak **Zonguldak Bölge Planı** hazırlanmıştır. Bu plan bölgede ekonomik, sosyal ve fiziksel unsurların birlikte değerlendirilerek, ulusal kalkınma planlarında belirlenen nihai hedeflere ulaşmaya yardımcı olacak bir bölgesel kalkınma planı özelliği taşımaktadır. DPT'nin ulusal kalkınma politikası doğrultusunda, bölgede detaylı sektör incelemeleri yapılarak; yereldeki kamu ve özel

kesime önerilerde bulunma, farklı sektörel faaliyetler arasında eşgüdüm sağlayarak bölge içinde üretimi arttırma, gelir farklarını asgari seviyeye indirebilme, yatırımları verimli alanlara yönlendirme, şehirleşmenin sağlanması, tarım dışı iş olanaklarını arttırma, altyapıyı bölge gelişimine adapte etme görevlerini üstlenmiştir. Ancak bu plan tam manasıyla uygulamaya geçirilememiştir (Mutlu, 2008: 3). Yine bu dönemde DPT'nin bölge planlama girişimlerinden olan Antalya Bölge Planı ve Çukurova Bölge Planı (1970) üzerinde önemle durulmuştur (DPT, 1963: 475).

Bölgesel kalkınma planı olarak hazırlanan Antalya Bölgesi (Antalya, Isparta, Burdur illerinden oluşan) çalışmaları için yaklaşık 25 milyon TL kullanılarak, konuda uzman 70 personel çalıştırılmış fakat projeye tam anlamıyla işlerlik kazandırılmamıştır. Hatay, İçel ve Adana illerini kapsayan Çukurova Bölge Planı ise; gelişme imkan ve potansiyelleriyle tutarlı bir arazi kullanım düzeninin belirlenmesi ve ulusal büyüme-kalkınma açısından öneminin anlaşılması amacı taşımıştır. Antalya ve Çukurova Bölge Planları, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan ilkelerle, millî plânlar dahilinde bölgesel planlamalara zemin hazırlayacak bir yatırım öncesi bölge araştırması olarak görülmüştür. Bu planların benzerleri 1966 yılında Elazığ-Keban, 1968 yılında Trakya ve yine aynı yıl içerisinde Küçük Menderes bölgelerine yönelik olarak yapılsa da başarılı sonuçlar alınamamıştır (Mutlu, 2008: 4).

2.1.1. Türkiye Geneline Uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri

DPT kurulduğu yıldan itibaren odaklandığı bölgesel farkların giderilmesi ve bölgesel kalkınma hedefinde, özellikle geri kalmış bölgelerde halkın refah seviyesini arttırma, büyüyen şehirlerdeki plansız kentleşme sorunları ile göç hareketlerini düzenlemek olmuştur. O dönemlerde Türkiye'de gelişmiş kent merkezinin sayısı oldukça az olmakla birlikte, birkaç adet metropol dışındaki birçok bölgede çeşitli altyapı sorunları mevcut olması nedeniyle, bölgesel kalkınmaya yönelik doğrudan çalışmaların yürütülmesini zorlaştıran birçok etken bulunmaktaydı. Bu sebeplerle ülkemizde Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) yapılanmaları öncesinde, özellikle altyapı sorunlarına yönelik yurt genelinde uygulanacak bölgesel-kırsal kalkınma programları hazırlanmıştır (Günaydın, 2013: 89).

1970 yılı sonrasında DPT tarafından ulusal kalkınma bağlamında, geri kalmış bölgeleri hedeflenen ulusal kalkınma düzeyine çıkarabilmek için, merkezden alınan kararlarla yurt genelinde sorunlu bölgelerde uygulanacak bu projelerde, kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerin ve gelirin arttırılmasına yönelik çalışmalar hazırlanmıştır. Oldukça küçük bölge birimlerine ayrılarak, bölge ihtiyaçları doğrultusunda önceden belirlenmiş alanlarda yoğunlaştırılan kırsal kalkınma projeleri; sulama, sulu alanların ıslahı, köy ve orman yollarının yapımı, hayvanlara su sağlanması, içme suyu sağlanması, ağaçlandırma, tarımsal üretimin arttırılması ve hayvansal üretimin arttırılması gibi konularda bölgesel ihtiyaçlar dikkate alınarak uygulanmış ve hedeflenen düzeylerde olmamasına rağmen başarılı çıktılar sağlanmıştır (Poroy, 2004: 6).

2.1.1.1. Kalkınmada Öncelikli Yöre Projesi (1968)

Ülkemizde ulusal kalkınma hedeflerine ulaşmada, bölgesel gelişmişlik farklarının önemi, planlı kalkınma yıllarında gündeme getirilmiş ve sınırlar içerisindeki farklı bölgelerin ihtiyaçları ve kaynak farklılığına yönelik planlamaların gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kuruluş yıllarında daha çok ülkenin batı ve orta kesimleri gibi merkezi bölgelerinde yatırım planlamalarının yoğunlaşması nedeniyle bu bölgeler gelişmişlik açısından ilerlerken; Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleriye oldukça geri kalmıştır. Bu bölgelerin, ulusal kalkınmada sosyal ve ekonomik açılardan geliştirilmesi amacıyla, 1968 yılında “Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY)” kapsamında 22 ili içeren bir sınıflandırma yapılmış ve buralara özel kaynak tahsisi yapılarak teşvik sistemi hazırlanmıştır. Bu teşvikler ülke genelinde uygulanan teşviklere oranla daha yüksek oranlı olmuş ve sonraki dönemlerde KÖY kapsamındaki illerin sayıları sürekli arttırılarak, 2011 yılında 50 ye kadar ulaşmıştır (Karaca, 2013: 71).

Türkiye'nin bölgelerarası farkları gidermeye yönelik çalışmalarının plarlardan ibaret olmadan fiilen uygulama imkanı bulmuş KÖY uygulamasında, 1980 yılına dek öncelikli yörelere olarak belirlenen tüm bölgelerin, aynı düzeyde olduğu varsayılarak her yöreye eşit kaynak tahsisi yapılmıştır. Ancak bu durum kaynak tahsisinde hatalı uygulamaya neden olarak, birkaç bölge haricinde KÖY kapsamındaki bölgeler

arasında, üretim faaliyetlerinin dağılımında eşitliği sağlamak yerine daha da artırmasına neden olmuştur. 1981 yılında 1. ve 2. derece KÖY sınıflandırması yapılarak, teşviklerin sağlanmasında iki düzey belirlenerek bu durumun önüne geçilmeye çalışıldığı KÖY uygulaması, hazırlanan kalkınma planlarıyla günümüzde de devam edilmektedir (Kargı, 2009: 32).

2.1.1.2. Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (2005)

Köylerin Altyapısının Desteklenmesi (KÖYDES) Projesi, 2005 yılında yapılan kanun değişikliğiyle Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kaldırılması üzerine, il özel idarelerine devredilen görevlerin yapılabilmesi için İçişleri Bakanlığı'nın 05.10.2005 gün ve 62217 sayılı genelgesi ile başlatılmıştır. İstanbul ile Kocaeli illeri kapsam dışı tutularak, 79 ilde hayata geçirilmiştir. KÖYDES projesinin asıl amacı çeşitli nedenlerle 2000 li yıllara dek çözülememiş olan, merkezden uzak bölgelerdeki içme suyu ve yol problemlerinin çözüme kavuşturularak, köylerin ihtiyaçlarının giderilmesidir. Projenin planlama ve yönetimi yerel düzeyde yapılarak, gereken finansman kaynağının doğrudan merkezi bütçeden aktarılması planlanmıştır (Maslak, 2016: 88).

DPT nin hazırladığı Onuncu Kalkınma planında da yer verilen KÖYDES Projesinin uygulamasına dair kırsal yerleşim birimlerinin parçalı ve dağınık bir yapıya sahip olmaları nedeniyle fiziki ve sosyal alt yapı hizmetlerinin etkin ve yaygın bir şekilde sağlanmasını sınırlandırdığı belirtilerek projenin etkinliğine dair kaygı oluşmuş olsa da; uygulandığı ilk yılda görülen başarılı çalışmalarla 2006 yılında KÖYDES projesine ayrılan bütçe 10 kat arttırılmıştır (DPT, 2006: 49 ; Maslak, 2016: 88).

2005 yılında başlatılan KÖYDES projesinin hedefleri arasında, 2010 yılında küçük ölçekli tarımsal sulama ve 2011 yılında atık su bileşenleri de dahil edilerek kırsal kalkınmada rol alacak her unsurun dikkate alındığı, bütünleşmiş bir kırsal altyapı programı haline getirilmiştir. 2005-2013 döneminde projeye yaklaşık 8,5 milyar TL kaynak tahsis edilmesi KÖYDES projesinin ülkemizde bölgelerarası farkları gidermede verilen önemi göstermektedir (DPT, 2013: 26).

2.1.1.3. Belediyelerin Altyapılarının Desteklenmesi Projesi (2007)

KÖYDES projesinin devam ettirildiği 2 yıl sonrasında nüfusu 10.000'in üzerinde bulunan belediyelerin altyapı ihtiyaçlarının giderilmesi ve belediyeler tarafından sunulan hizmetlerde kalitenin artırılması amacıyla Belediyelerin Altyapılarının Desteklenmesi (BELDES) Projesi başlatılmıştır. 2007 yılında başlatılan bu projeye 81 il sınırı içerisindeki toplam 2507 ilçe dahil edilmiştir (Günaydın, 2013: 89).

2007 yılında yayınlanan “Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) Ödeneklerinin İller ve Belediyeler İtibarıyla Dağılımı, Kullanılması, İzlenmesi Ve Denetimine İlişkin Esas ve Usuller” e göre BELDES kapsamında yürütülen yatırımların planlanması, projelendirilmesi, maliyetlendirmesi ve önceliklendirilmesine ilişkin çalışmalarda, belediye imkanlarının yetersiz kalması durumunda il özel idaresinde, diğer belediyelerde ve bakanlıkların taşra teşkilatında çalışan personeli görevlendirme ve gerekli kurumlarda koordinasyonu sağlama yetkisi valilere verilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2007: 1). BELDES projesinin finansmanı ise; “Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu”nun 14 ncü maddesinin (c) bendinde düzenlenerek, proje dahilinde belirtilen belediyelere merkezi yönetim tarafından, belediye ve ilgili kaymakamlık/valilikçe ortaklaşa açılan özel BELDES hesabına aktararak sağlanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2007: 2).

2.1.2. Bölgesel Düzeyde Uygulanan Kalkınma Projeleri İlk BKA Örnekleri

Türkiye, bölgelerarası farkları gidermeye 1950 li yıllarda başlayan AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, oldukça yüksek düzeyli bölgesel dengesizliğe sahip ülkeler arasındadır. Sınırlar içindeki her bölgenin farklı karakteristik özellikte kaynak ve sorunlara sahipliği, yapılacak çalışmaların etkinliği açısından, sektörel tercihlerin mekânsal analizler yapılmasının ardından uygun proje seçimi ve uygulamalarını gerektirmektedir (Tutar ve Demiral, 2007: 71).

KÖY kapsamındaki çalışmalar ve diğer bölgesel yapıların, kalkınma planlarında belirlenen hedeflere ulaşmada yeterli etkiyi sağlayamaması üzerine, 1990 lı yıllarda,

bölgesel gelişme çalışmalarında, günümüz BKA larının amaçlarına benzer hedefleri taşıyan projeler oluşturulmuştur. BKA benzeri bu projelerle, ulaşılmak istenen 2 temel amaçtan bahsedilebilir: bölgelerin işlerliğini arttırarak kendi yerel dinamiklerinin faal hale geçmesini kolaylaştırma ve böylece ülkenin makroekonomik göstergelerinde iyileştirme sağlayarak AB ye katılım sürecine hız kazandırmaktır (Berber ve Çelepçi, 2005: 152). VII. Kalkınma planıyla sayıları artan bu projelerden çoğu proje olarak kalmış ya da uygulamada ortaya çıkan aksaklıklar nedeniyle uygulamadan kaldırılmış, bununla birlikte günümüze dek devam ettirilebilen birkaç proje de bulunmaktadır.

Örgütlü bölgesel gelişme projeleriyle hazırlanan çalışmalardan en önemlileri olarak; 1989 Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), 1997 Güneydoğu Anadolu Projesi-Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GAP-GİDEM), 1992 Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV) ve 1993 Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA), 2002 Çukurova (Mersin) Kalkınma Ajansı, 2000 Doğu Anadolu Projesi (DAP), 2000 Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), 1997 Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi ve 2003 Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi gösterilebilir (Tutar ve Demiral, 2007: 73; Efe ve Akgül, 2011: 174-188).

2.1.2.1. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı (1989) ve Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (1997)

1960 lı yıllardan itibaren hazırlık çalışmaları Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından yapılan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), 1989 yılında bir Japon ve Türk firmasının ortak girişimiyle tamamlanarak, 27 Ekim 1989 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ve 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan "GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında"ki 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulmuştur (Ercan, 2012: 58).

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı, merkezi bir idare teşkilatı olmasıyla birlikte katılımcılığın arttırılarak bölgede projenin etkinliğini sağlama amacıyla, "merkezi bölge kalkınma ajansı" olarak yetkilendirilmiştir. Yani bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarının giderilmesi için bölge içi plan, program ve proje hazırlanmış

ve bunların uygulanmasındaysa ilgili kurum ve kuruluşlar arasında, yatay ve dikey koordinasyonun sağlanmasına çalışılmıştır (Özen, 2005: 21).

Türkiye’de hazırlanarak bölgelerarası farkların giderilmesi amacıyla 32 milyar dolarlık yatırımla en önemli ve en büyük bölgesel kalkınma projesi olan GAP, 9 ili kapsar. Bu illerde ajansların dünyada ilk örneği olan TVA idaresi gibi faaliyete başlanması düşünülerek, sulama ve enerji üretiminin geliştirilmesiyle, bölgede sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması ve nihayetinde bölge refahının artırılması, diğer bölgelerle olan gelişmişlik farkının ortadan kaldırılması, ulusal kalkınma ve sosyal istikrara katkı sağlanması amaçlanmıştır (Günaydın, 2013: 90).

Proje hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi açısından bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda en dikkat çekici bölge planlama projesi olan GAP, öncelikle farklı büyüklüklerde 22 adet baraj inşası, 19 adet hidroelektrik santral inşası, 27 milyar kilowat-saat yıllık elektrik üretim kapasitesi ve 1.642.000 hektar arazinin sulanmasını hedeflemiştir (Mutlu, 2008: 6).

Günümüze dek faaliyetlerini sürdürmekte olan GAP idaresi, baraj inşaatları ve bölgede yapmış olduğu işbirliği ile bölgenin elverişsiz iklimini ve ulaşım imkânlarını kısmen de olsa değiştirerek, bölgedeki illerin kalkınmışlık düzeyinde proje dışındaki illere kıyasla iyileştirme sağlamıştır (Karaca, 2013: 56).

27 Nisan 1997 tarihinde GAP bölgesi içerisinde kalkınmanın güçlendirilmesinde entegrasyonun sağlanması ve sosyo-ekonomik dengesizliklerin azaltılmasında etkinlik maksimizasyonu için, GAP İdaresi ile United Nations Development Programme (UNDP) - Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı doğrultusunda, GAP-GİDEM (Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri) anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda GİDEM’ler GAP sınırlarındaki Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinde 15 Eylül 1997 itibarıyla hizmete girmişlerdir. GİDEM’ler başta GAP idaresi olmak üzere Türkiye Ticaret Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği, Türkiye Kalkınma Bankası ve Küçük-Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) işbirliği ile faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Temel amaç ise; ilgili bölgede girişimciliği

özendirerek yatırımların artışını sağlamak için, yerli ve yabancı sermayeyi bölgeye çekmeye yönelik danışmanlık hizmetleri sunmak ve onlara eğitim, bilgilendirme sağlayarak rehberlik etmektir (Tutar ve Demiral, 2007: 73).

Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri faaliyetlerini yıllık planlara dayandırmakla birlikte, bölgede acil bir ihtiyaç oluştuğunda, yıllık planda yer almayan eğitim faaliyetleri düzenleme yetkisine de sahiptir (Özen, 2005: 21).

Yapılan sözleşmeyle belirlenen 5 yıllık görev süresini yeterince başarı sağlayamadan tamamlayan GİDEM'ler AB 'nin onayladığı finansman anlaşması doğrultusunda 5 yıl daha görevini sürdürebilmiştir (Tutar ve Demiral, 2007: 73).

2.1.2.2. Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (1992) ve Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (1993)

Ege Ekonomiyi Geliştirme Vakfı (EGEV), 1992 yılında İzmir Valisi öncülüğünde, belediye, odalar, üniversite, yerel sivil toplum kuruluşlarının ortaklaşa çalışmalarıyla kurulmuştur. Yabancı yatırımcıları bölgeye çekme doğrultusunda Ege Bölgesi ve İzmir'in tanıtımının yapılarak, gerekli bilgi ve yardımın temini yoluyla bölgenin kalkınmasını sağlama amacıyla kurulan EGEV, 1998 yılında bölge civarı illerden İzmir, Afyon, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Kütahya, Çanakkale, Balıkesir ve Uşak Valilikleri, Belediyeler, Üniversiteler, Odalar, çeşitli STK'lar ve özel şirketlerin katılımıyla birlikte tüm Ege'yi kapsar hale gelmiştir. Ayrıca EGEV, bölge kalkınma planıyla ilgili olarak DPT ile bir protokol imzalamış ve böylece DPT'den teknik bilgi ve destek de sağlamıştır (Temizocak, 2006: 389-390 ; Berber ve Çelepçi, 2005: 146-147).

Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) ise, 1993 yılında Avrupa Birliğinin Akdeniz ülkelerine yönelik "Med-Invest" Programı aracılığıyla EGEV bünyesinde kurulmuş, Türkiye'nin günümüz ajanslarına benzeyen merkezden örgütlenmiş bölgesel kalkınma ajansıdır. Bu ajansla birlikte, bölgesel planlar ve amaçlara ulaşmada ortak bir yerel çalışma-kalkınma stratejisi oluşturularak, Ege ve İzmir'i dış yatırımlara açabilme amacı güdülmüştür. Fransa ve çeşitli ülkelerin kalkınma ajanslarından

destek-danışmanlık hizmetleri alınmakla birlikte ayrıca AB tarafından Akdeniz ülkelerine yönelik Med-Invest Programı kapsamında ajansa 300.000 ECU (European Currency Unit) destek sağlanmıştır (Ercan, 2012: 56).

EBKA aldığı desteklerle devam ettiği başarılı çalışmalarına rağmen, BKA ların o yıllarda Türkiye sınırları içerisinde AB deki gibi yasal bir dayanağı olmaması nedeniyle düzenli bir işleyiş sistemi olmamıştır. 1995 yılında tamamlanan EBKA projesi, EGEV bünyesinde bir şirkete dönüştürülmüştür (Temizocak, 2006: 390).

2.1.2.3. Çukurova / Mersin Kalkınma Ajansı (2002)

1999 yılında, Mersin Ticaret ve Sanayi Odasının (MTSO) çalışmaları sonucu, Kalkınma Ajansı Proje Koordinatörlüğünün oluşturulmasıyla Mersin’de ilk bölgesel kalkınma ajansı oluşturulmaya çalışılmış, fakat kurumlar arasında entegrasyonun sağlanamaması ve ajans çalışma bütçesindeki problemler nedeniyle ajans çalışmaları ertelenmiştir.

2001 yılında MTSO tarafından, yurtiçi ve yurtdışı araştırmalar sonucu konusunda uzmanlarla çalışmalar yapılması sonucu, 2002 yılı haziran ayında Adana ile Mersin illerini kapsayan Çukurova (Mersin) Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Bu ajansın kuruluş amacı; Mersin’in ekonomik, sosyo-kültürel gelişimi ve bölgede yaşam kalitesinin yükselmesini sağlamak olarak belirlenmiştir (Tutar ve Demiral, 2007: 74).

Türkiye’nin ilk BKA örneklerinden birisi olan Çukurova Kalkınma Ajansının faaliyet göstereceği öncelikli beş alan; ticaret, liman ve serbest bölge, dışa açılma ve sanayileşme, gıda, tarım ve seracılık, kültür, sosyo-kültürel uyum olarak belirlenmiştir. Mersin Kalkınma Ajansının gerçekleştirdiği başlıca çalışmalar; Mersinde verimliliği artırma projesi, yabancı misyon temsilcileri ile karşılıklı ziyaretler, yerel aktörleri çeşitli fuarlara katılımı teşvik etmek ve organizasyon, toplum merkezleri kurma çalışmaları, Mersin yaş sebze meyve sempozyumları, akredite analiz laboratuvarı kurulması, teknopark ve Agropark (tarım teknoparkı) fizibilite çalışmaları, AB yerel bilgi bürosu rasyonel işletilmesi, hazırlanan projelerle

AB fonlarından yararlanma, uluslararası müzik festivalleri ve bölge tanıtım faaliyetleri gerçekleştirmektir (Temizocak, 2006: 400).

2.1.2.4. Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (2000-2020)

Doğu Anadolu Projesi (DAP) ana planı, DPT tarafından bölgenin kendi potansiyellerini harekete geçirecek ortamın yaratılmasını sağlamak amacıyla bölgedeki 5 üniversitenin idaresine verilen (Atatürk Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Kafkas Üniversitesi, Fırat Üniversitesi ve Yüzüncü Yıl Üniversitelerinin) ve 16 ili kapsayan ortak bir BKA girişimidir. DAP'ın hazırlanarak idaresinde üniversitelere yer verilmesinin nedeni, üniversitelerin bölgenin özellikleri ve ihtiyaçlarını daha iyi saptayabileceği varsayımıyla planın gerçeğe en uygun sorun tespitiyle hazırlanmasının planın başarısını da arttıracacağı varsayımdır. Fakat bu üniversitelerde rektörlerin sürekli değişmesi nedeniyle etkin bir bölgesel plan hazırlanamaması üzerine; Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanı'nın başkanlığında oluşturulan bir uzman gruba DAP bölgesi için ana plan raporu hazırlanmıştır. Bu DAP Ana Planında, bölgesel kalkınma açısından BKA ya da benzeri bir örgütlenme kurularak bölge içerisinde ekonomik ve ticari faaliyetlerin amaçlar doğrultusunda idare edilmesi üzerinde durulmuştur (Mutlu, 2008: 12).

DAP yönetiminin aldığı kararlarda belirlenen hedefler; Bölgede özel girişimciliğe dayalı sanayileşmeyi desteklemek, iş ve yatırım ortamını geliştirmek ve bu ortamın tanıtımını yaparak yatırımcıları çekmek, sanayinin gerektirdiği işgücü yeteneklerini geliştirmek, yatırımcıları ve işletmeleri bilgilendirmek-yönlendirmek, yatırımları ve işletmeleri faaliyetleri açısından izlemek, yatırımcılara ve işletmelere danışmanlık yaparak bilgi vermek, yatırımcı ve işletmelere finansman kolaylığı sağlayarak sonuçta bölge sanayisinin işletmecilik, teknolojik ve verimlilik düzeyini artırmak, iç ve dış pazarlarda rekabet gücünü yükseltmektir. Bu hedeflere ulaşmanın nihayetinde bölge refahının artırılması, göçün azaltılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması, işgücünün niteliğinin yükseltilmesi, çevrenin korunması, toprak ve su kaynaklarının korunması, erozyonun önlenmesi ve mera ıslahının sağlanmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca ana proje önerisinde kabul edilen DAP'ın altı temel ilkesi vardır. Bu ilkeler; bölgesellik, kamusalılık, özerklik,

tamamlayıcılık, katılımcılık ve uygun ölçekli değildir (Günaydın, 2013: 90 ; Tutar ve Demiral, 2007: 74).

Plan, hazırlandığı dönem içerisinde, özel kesim yatırımlarına dayanmasına karşın, özel kesim bölgeye istenen düzeyde getirilememiş; finansman yetersizliği, yönetim aksaklıkları gibi nedenlerle etkin çalışma ortamı sağlanamamıştır (Mutlu, 2008: 12-15).

2.1.2.5. Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi (1997)

Türkiye’de Yedinci Kalkınma Planını kapsayan 1995 ile 2000 yılları arasında, bölgesel gelişme projeleriyle bölgesel planlama anlayışına verilen önem oldukça artmış ve bu doğrultuda yapılan çalışmalara hız kazandırılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde o yıllara dek büyüme hızı bakımından Türkiye ortalamasının oldukça altında kalan Karadeniz Bölgesine de yer verilerek, 1995 yılında, bölgede çok sektörlü ve kamu-özel kesim işbirliğine dayalı, Bölgesel Gelişme Projeleri bağlamında uluslararası ihale ile gerçekleştirilen “Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi” hazırlanmıştır (Görmüş ve Artar, 2010: 75 ; Sarıca, 2001: 174).

Karadeniz bölgesinde 3 il 13 ilçe ve 884 köye yer verilen bu projede temel amaçlar; belirlenen bölge sınırlarında faaliyette olan Kömür-Çelik işletmelerinde özelleştirmeler ile Türkiye Taş Kömürü İşletmelerinin küçülmesiyle ortaya çıkan sosyo-ekonomik problemlerin bertaraf edilmesi, özel sektörü verimli çalışabileceği yeni yatırım alanlarına yönlendirerek bölgesel kalkınmanın sağlanmasıdır (Günaydın, 2013; 90-91).

Projede yer alan başlıca bölgesel kalkınma hedefleri ise; istihdam olanaklarını arttırmak, gelir artışı ile katma değer yaratıcı faaliyetleri özendirmek, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, çevreyi korumak, üretimde yapı ve örgütlenmeyi revize etmek, farklı sektörel çalışmalarını entegre ederek bütünleştirmek, bölgenin diğer merkezi bölgelerle olan ulaşım ve iletişim ağını güçlendirmek ve nihayetindeyse bölgedeki

kaynakların tamamını en etkin şekilde kullanımını sağlamak olarak belirlenmiş ve proje 1997 yılında tamamlanmıştır (Sarıca, 2001: 178; Doğru, 2004: 112).

Zonguldak, Bartın ve Karabük bölgesel gelişme planının, döneminde hazırlanan diğer planlar gibi, uygulanmasında finansman nedeniyle önemli sorunlar yaşanmıştır. Ayrıca yerel düzeyde söz konusu plan ve programların yürütülmesini organize ederek destekleyebilecek Kalkınma Ajansları benzeri örgütlenmiş bir yapılanmanın olmayışı da önemli bir etken olmuştur (Takım, 2010: 272).

2.1.2.6. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (2000-2020)

2000li yıllarda Türkiye'nin az gelişmiş bölgelerinden biri olmaya devam eden Doğu Karadeniz'in kalkınması için hazırlanan DOKAP planında, diğer bölgesel kalkınma planlarına benzer olarak bölgesel planlama kabiliyetlerinin geliştirilmesi, öncelikli sektörlerin ve yatırım alanlarının belirlenerek bu şekilde kısa ve uzun dönemde bölgede gelişmeyi sağlayacak bir kalkınma planı olarak hazırlanmıştır. Bu planın hazırlanmasında Japonya Uluslararası Kalkınma Ajansı (JICA) nın desteği alınarak 1998 yılında imzalanan işbirliği anlaşmasıyla bölgede yapılan detaylı araştırmalar sonucu DOKAP uygulamaya geçmiştir. DOKAP, Karadeniz Bölgesinin doğu bölümündeki Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon olmak üzere yedi ili kapsamaktadır (DPT, 2000: 1-2).

2020 yılına kadar bölgenin kalkınması doğrultusunda belirlenen program, proje ve kurumsal önlemlerle işbirliği sağlanacak olan DOKAP Ana Planında amaç, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasıyla nihayetinde bölgenin refah düzeyinin yükseltilmesidir (Sevinç, 2011: 47). Bu doğrultuda DOKAP ile ulaşım, su kaynakları, toprak mülkiyeti ve mahalli idarelerin güçlenmesine yönelik farklı sektörlerde 10 büyük program altında, 52 adet proje yer almıştır (Günaydın, 2013; 90).

2.1.2.7. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (2003-2023)

Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi, Amasya, Çorum, Tokat, Samsun ve Yozgat illeri içerisindeki 44 ilçe, 195 belde ve 2646 köyü kapsamak üzere bölgesel ihtiyaçlar doğrultusunda hazırlanarak, 2002 yılı sonunda DPT ye sunulmuş ve 2003 yılında başlatılmıştır. Projenin belirlenen amaçları ise; bölgede akı rejiminin düzenlenmesi, erozyonun önlenmesi ve meraların ıslahı, su kirliliğinin giderilmesi, su ekonomik kullanımı, plansız şehirleşme ve sanayileşme sorunlarının giderilmesi, havzada sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya yönelik her tür çalışmanın yapılmasıdır (Poroy, 2004: 11-12).

Türkiye-AB mali işbirliği kapsamında desteklenecek olan bölgesel kalkınma programlarından Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi diğer projeler gibi bölgede hedeflenen kapasitede etkinliği sağlayamamıştır (Atak, 2011: 73).

2.1.3. Türkiye’de BKA ların Kuruluşu Öncesinde Uygulanan Kalkınma Çalışmalarının Bölgelerarası Farklara Etkisi

Planlı dönem yıllarından 2006 yılına uzanan dönem aralığında, çok sayıda bölgesel kalkınma projesi ve merkezden örgütlenerek oluşturulmuş BKA benzeri yapılar vardır. Bölgesel gelişme ve bölgelerarası farkların azaltılmasına büyük önem verilerek hazırlanan hemen her kalkınma planında bu yapılar ve bölgelerarası farkları giderme üzerinde durulan konular olmuştur. Kalkınma planlarında belirtilen öncelikli sektörler ile mekansal boyutların bütünleştirilmesine dair çalışmalar teşvik edilmiş, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amaçlanmıştır.

5449 sayılı kanun öncesinde bu amaçlar doğrultusunda, çeşitli dönemlerde yapılan bölgesel programlar, AB ve UNDP kaynaklı çalışmalar ile Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalar görülmüştür. Fakat merkezi idare tarafından oluşturularak, denetlemesinin de yine merkeze bırakıldığı oldukça dağınık bir sistemde işletilmeye çalışılan bu yapılar tam anlamıyla yerelleşememiş, amaçları doğrultusunda hareket edebilme kabiliyetleri de sınırlı düzeyde kalmıştır. Örneğin Türkiye’de kurulan ilk kalkınma ajansı olarak

nitelendirilen EBKA, EGEV vakfı bünyesinde olmakla birlikte AB programı doğrultusunda da destek olarak oluşturulmuş, Mersin-Çukurova Kalkınma Ajansı daha sonra Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir (Ercan, 2012: 76).

Genel anlamda ulusal kalkınma hedeflerine ulaşmada sınırlı katkısından bahsedilebilecek merkezden örgütlü bölgesel gelişme projeleriyle, DPT nin hazırlamış olduğu veriler incelendiğinde, belirlenen kapsam ve ölçekte tutarlı çalışmaların sağlanamadığı, bölgesel hedeflere ulaşma anlamında büyüme odaklı araçların benimsenmesiyle oluşturulan sayılı çekim merkezinin yurt geneline dağılımının sağlanamadığı, belirlenen KÖY sayısının her yeni planda arttırılarak uygulanan yatırım teşviklerinde etkinliğin sağlanamadığı tespit edilmektedir. Bu duruma 1968 yılında ülke genelindeki 67 il içerisinde 22 adet ilin kapsama alınmasıyla oluşturulan KÖY programı ile kapsam dışındaki 45 ilin gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkların 2000 yılına dek tespit edilen verileri 1987-1993 ile 1994 ile 2000 yılları arasında olmak üzere 2 dönem olarak incelendiği Tablo 2.1 kanıt olarak gösterilebilir (Can, 2011: 44).

Tablo 2.1.KÖY Politikasının 1987-2000 Yılları Arasında Ekonomik Etkisi

KRİTER	1987-1993 Birinci Dönem			1994-2000 İkinci Dönem		
	KÖY Kapsamındaki 22 İl	KÖY Kapsamı Dışındaki 45 İl	Birinci Dönem Değişim	KÖY Kapsamındaki 22 İl	KÖY Kapsamı Dışındaki 45 İl	İkinci Dönem Değişim
BÜYÜME HIZI (%)	3,8	4,4	0,6	2,6	4,8	2,2
KİŞİ BAŞINA GSYİH ENDEKS DEĞERİ (TÜRKİYE=100)	51,7	114	62,3	48,9	114,2	65,3
GSYİH DA KATKI PAYI (%)	11,6	88,4	76,8	10,7	89,3	78,6

Kaynak: Can E(2011) *Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü: İzmir Kalkınma Ajansı Örneği* (Altın Nokta Yayınevi, İzmir).

Tablo 2.1'den anlaşılacağı üzere; başlıca makro ekonomik göstergeler arasında yer alan büyüme hızı, KBGSYİH ve GSYH'ye katkıları açısından değerlendirildiğinde, KÖY politikası dahilindeki 22 il e göre, kapsam dışı bırakılan 45 ilin göstergelerinde gerçekleşen iyileşme daha fazla olmuştur. Hatta ikinci dönemde KÖY kapsamı

dışında tutulan yörelerdeki gelişmişlik göstergeleri daha fazla artarak, KÖY politikasının bölgelerarası farkları kapatma hedefinin aksine farkların artmasına neden olduğu görülmektedir. Bölgesel kalkınma odağında hazırlanarak uygulanan 2006 yılı öncesindeki bu politikalar ve araçları, genel olarak (GAP kısmen başarılı olsa da) istenilen düzeyde başarı sağlayamamıştır.

2001 yılı KBGSYİH verilerine göre iller bazında gelir düzeyine bakıldığında; en yüksek KBGSYİH ya sahip ilimiz Kocaeli'de 6.165 \$ olarak gerçekleşirken, en düşük KBGSYİH ya sahip ilimiz olan Ağrı da ise 568 \$ dır. Bu iki il arasındaki yaklaşık 11 kat gelir dağılımı farkı, etkin olmayan uygulamalar yapıldığının açık bir göstergesidir.

Türkiye açısından bölgesel farklar ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel açılardan önemli bir sorun olması nedeniyle makroekonomik hedeflerde yer alan ulusal kalkınmayı sağlamada, bölgelerarası farkların minimize edilmesi gerekmektedir. Aksi durumda, gelir dağılımında adaletin sağlanamaması, göç, düzensiz kentleşme, sosyal fırsat eşitsizlikleri gibi önemli sorunlar ortaya çıkarak kamusal düzenin bozulmasına yol açmakta ve bu durumun uzun süre devam etmesi halindeyse ülkede çözümlere yol açabilmesi muhtemeldir. Dolayısıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarının yok edilmesi, ülkenin varlığı ve gelişimi için temel makroekonomik hedeflerde birincil öncelikler arasında yer almıştır (Tamer, 2010: 39).

2.2. Türkiye'de Kalkınma Ajansları Kuruluş Kanunu ve Kalkınma Ajanslarının Gelişimi

1960 ile 2006 yılları arasında yapılan bölgesel kalkınma çalışmalarında başarılı sonuçlar elde edilememesinin temel nedeni; belirlenmiş politika ve araçların yerelde uygulayıcı kurumsal yapıların oluşturulamamasıdır. Merkezi otorite tarafından belirlenerek yerelde uygulanan politikaların, finansman yönetimi ile denetiminin de yine merkez tarafından yapılması uygulanan politikalarla bölgesel amaçlara ulaşmada yetersiz kalınmasına sebep olmuştur.

Dünyada küreselleşme süreci, beraberinde yeni bir yönetsel anlayış ve bunu gerçekleştirmede araç olacak bir örgütlenme modelinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Literatürde “yönetişim” adı verilen bu yeni anlayışta; bürokrasi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte hareket ettiği, mali ve idari açıdansa özerk olan örgütlenmeler açığa çıkmıştır. Bu bağlamda ülkemizde uygulanan politikalarla, bölgeler arasındaki farkların giderilmesinden ziyade, gittikçe artıran özellikler göstermesi sonucu, günümüzdeki gibi kendi ihtiyaç ve kaynakları odağında faaliyetlerini gerçekleştirerek denetimini de kendi içerisinde yapan, çalışma sonuçlarını merkeze aktaran yerelden örgütlü yapıların oluşturulması ihtiyacını gündeme gelmiştir (Yıldız, 2013: 56).

Diğer yandan AB, her aday ülkeden istediği gibi tam üyelik için uyum kriterlerini öne sürerek, Türkiye’de uygulanan bölgesel politika uygulamalarında değişikliğe gidilmesini istemiştir. Öncelikle belirli kriterlere Türkiye’nin uyumu gerekmektedir ve Türkiye’de uygulanan bölgesel politikaların, AB ile uyumlaştırılması için gerekli kriterler hazırlanan “Katılım Ortaklığı Bölgeleri”nde yer almaktadır. Bu kriterler arasında bölgelerarası farkların oldukça yüksek olduğu ve azaltılması için acilen yerel düzeyde kurumsal kalkınma örgütlerinin oluşturulması gerektiği, yazılı ve sözlü olarak AB tarafından belirtilmekteydi. Bu bağlamda Türkiye’nin tam üyelik sürecinde müzakereleri sürdürdüğü 35 başlıktan 22 tanesi doğrudan bölgesel politikalarla ilgili olmuştur (Reeves, 2006: 35).

Ayrıca AB üyeliği ve birliğin sağladığı fonlardan faydalanabilme için de yerelde kurumsal bir örgüte ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu gibi nedenlerle AB’ye uyum sürecinde Avrupa Birliği “İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması” (NUTS), ülkemiz sınırları içerisinde de yapılmasıyla bölgesel kalkınma ajanlarının kuruluşuna zemin hazırlanmıştır (Tamer, 2010: 40-43).

Yukarıda ifade edilen Türkiye’de bölgelerarası farkların giderilmesine yönelik kurumsal örgütlerin oluşum süreci, aşağıdaki gibi İBBS nin kısa açıklaması sonrasında ifade edilebilir.

2.2.1. Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri (İBBS) Sınıflandırması

Gelişmiş ülkelerde 1950 li yıllardan sonra ekonomik politika kararlarında, üzerinde durulan bölgelerarası farklar ve bölgesel kalkınmaya yönelik çözüm arayışları, ülkemizde ise (siyasi birliğe tehdit olarak algılanması ve altyapı yatırımlarının gerekli düzeyde olmaması gibi nedenlerle) uzunca bir süre üzerinde durulan konular olmamıştır.

Temel olarak Türkiye’nin idari yapılanmasında “bölge esası” bulunmamaktadır. Avrupa Birliği, aday olmak isteyen ülkelerden birtakım istatistiki verilere dayanarak izleme ve hesap verilebilirlik doğrultusunda bazı kriterler kapsamında “bölgeler” NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) oluşturulmasını talep etmekte ve bölgesel gelişme projelerinin finansmanında bu verilere dayanarak destekler sağlamaktaydı. Bu doğrultuda Türkiye’nin AB’ye resmi adaylık sürecinin başladığı 1999 yılından itibaren, daha önceki dönemlerde uygulanan başarısız yerel politikaların da etkisiyle, bölgesel kalkınma ve yönetim konularındaki çabalara ağırlık verilmeye başlanmış, farklı bölgeler belirlenerek, merkezi elden bölgesel uygulanacak kurumsal politika uygulamaları görülmüştür (Atak, 2011: 77).

AB ye uyum sürecinde olan Türkiye, 2002 yılında AB Yapısal Fonlarından potansiyel olarak yararlanmak ve ulusal sınırlar içerisinde alt bölgeler belirleyerek katılım reformları içerisinde Avrupa NUTS istatistiki sınıflandırma sistemine göre ülke içindeki bölgeleri yeniden tanımlamıştır (Young-Hyman, 2008: 388).

Türkiye’de, DPT ile TÜİK’in ortak çalışmasıyla 28.08.2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren kanunla, AB’deki bölgesel istatistik sistemi olan NUTS’a uygun bir ulusal bölge sistemi hazırlamıştır. NUTS sınıflandırmasının yapılmasında 3 kriter bulunur. Bunlar; nüfus, yerel potansiyel kaynakların benzerlikleri ve coğrafi benzerliklerdir. NUTS I sınıflandırması ekonomik entegrasyon ile gümrük birliği konularına göre belirlenirken, NUTS III sınıflandırması ise ulusal yönetimin yerelde uygulanmasında oluşabilecek problemlerin çözümüne göre ve NUTS II ise AB yapısal fonlarından desteklenecek bölgeler odağında düzenlenmiştir (Altıntaş, 2016: 17).

Bu sistemde AB tarafından ülkemizde uygulanması istenen grupta “nüfus” kriterinin ön plana alınması sebebiyle ulusal sınırlara tehdit oluşturacağı gerekçesiyle Düzey 2 gruplamasında BKA lara karşı olumsuz düşünce oluşsa da İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) olarak günümüz ajanslarının temeli atılmıştır (Kargı, 2009: 31; Şengül, Eslemian ve Eren, 2013: 77).

Türkiye ile AB arasındaki uyum kriterlerini sağlama bakımından Türkiye’de önceden varolan Düzey-1 ve Düzey-3 seviyeleri, NUTS I ve NUTS III sınıflandırmasına uyum sağlarken, Düzey-2 bölgelerinin ise yeniden oluşturulması gerekmiştir. AB NUTS II gruplandırmasına göre Düzey-2 bölgelerinde nüfusun 800.000 ile 3.000.000 arasında olma koşulu, ekonomik, sosyo-kültürel özellikler gibi bazı kriterlere göre alt ulusal politik sınıflandırma yapılması ihtiyacı doğmuştur. Dolayısıyla birkaç istisna dışında bahsedilen kriterler doğrultusunda, Türk BKA larının sınırlarını belirleyen Düzey-2 sınıflandırması 26 adet bölge olarak hazırlanmıştır. Oluşturulan bu grupta, birincil olarak nüfus büyüklüklerinin dikkate alınmış, daha sonraysa sosyo-ekonomik karakteristikler odaklı özellikler dikkate alınmıştır. Fransa örnek alınarak BKA lar içerisinde en küçük ulusal alt birim olarak iller baz alınmış ve ülke sınırları içerisindeki 1-5 ilin gruplandırılmasıyla Düzey-2 bölgeleri belirlenmiştir (Young-Hyman, 2008: 388-389).

Tablo 2.2.Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)

İBBS Düzey 1 Bölgeleri (12 Adet) ve Kodları			
TR1	İSTANBUL	TR7	ORTA ANADOLU
TR2	BATI MARMARA	TR8	BATI KARADENİZ
TR3	EGE	TR9	DOĞU KARADENİZ
TR4	DOĞU MARMARA	TRA	KUZEYDOĞU ANADOLU
TR5	BATI ANADOLU	TRB	ORTADOĞU ANADOLU
TR6	AKDENİZ	TRC	GÜNEYDOĞU ANADOLU
İBBS Düzey 2 Bölgeleri (26 Adet) ve Kodları			
TR10	İSTANBUL	TR71	KIRIKKALE
TR21	TEKİRDAĞ	TR72	KAYSERİ
TR22	BALIKESİR	TR81	ZONGULDAK
TR31	İZMİR	TR82	KASTAMONU
TR32	AYDIN	TR83	SAMSUN
TR33	MANİSA	TR90	TRABZON
TR41	BURSA	TRA1	ERZURUM

TR42	KOCAELİ	TRA2	AĞRI
TR51	ANKARA	TRB1	MALATYA
TR52	KONYA	TRB2	VAN
TR61	ANTALYA	TRC1	GAZİANTEP
TR62	ADANA	TRC2	ŞANLIURFA
TR63	HATAY	TRC3	MARDİN
İBBS Düzey 3 Bölgeleri			
TÜRKİYE NİN TÜM İLLERİ (81 adet)			

Kaynak: Tamer A (2010) *Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri* (DPT Yayınları, Ankara).

Tablo 2.2’de görüldüğü gibi Türkiye İBBS sonucunda, Düzey-1, Düzey-2 ve Düzey-3 olmak üzere 3 grup altında istatistiki bölgelerine ayrılmıştır. Oluşturulan istatistiki bölge birimlerinden Düzey-3 sınıfı; Türkiye sınırları içerisindeki iller düzeyini dikkate alarak oluşturulmuş olup 81 adet ili kapsar. Düzey-2 sınıflandırması; çeşitli kriterler bakımından benzer özelliklere sahip komşu illerin gruplandırılmasıyla oluşturulan 26 adet birleşik il sınırını kapsarken; Düzey-1 sınıflandırması ise; Düzey-2 de il gruplarının kendi arasında bir üst gruplandırılmasıyla 12 adet olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Türkiye’deki bölgesel kalkınma çabalarının etkinliğinin sağlanamaması sonucu AB’deki gibi bölgesel istatistiki verilerin toplanarak sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve bölgesel politikalarda bir çerçeve belirlenmesi doğrultusunda oluşturulan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının (İBBS) kabul edilmesiyle, AB nin Türkiye’nin sorunu olarak belirttiği, yerelden örgütlü bölgesel kalkınma yapılarının oluşturulmasına da temel oluşturulmuştur. Yine aynı yıl içerisinde AB Katılım Ortaklığı Belgesinde Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) nın kurulacağı taahhüt edilmiştir. Ayrıca 2004-2006 yıllarında Katılım Ortaklık belgesinde belirlenen ekonomik-sosyal uyum çerçevesinde, DPT tarafından hazırlanan “Ön Ulusal Kalkınma Planı”nda bölgesel politikaları yerelde uygulayacak örgütlü bir mekanizmanın geliştirilerek, program ve projeleri yönetmekle görevlendirilecekleri de yer almıştır (Can, 2011; 45).

2.2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarına Yönelik Kanun ve BKA ların Kurulması

Türkiye’de, ulusal kalkınma bağlamında bölgelerarası gelişmişlik farklarını inceleyerek bu konuyu ekonomik öncelikler arasında gösterildiği ilk yıllar, planlı kalkınma yılları olmuşsa da; 2000li yıllara dek tam anlamda etkin çalışabilecek bir sistem kurulamamıştır. Bu anlamda ülkemizin sistemli çalışacağı öngörülerek oluşturulan ilk yapıları olan GAP, DOKAP, DAP... gibi projeler, merkez örgütlü olup-yerel çalışmalara yönlendirilerek etkinsiz uygulamalara neden olmuştur. Bölgelerarası farkların giderilmesinde büyük başarı gösteren AB ülkelerinde ise bu örgütler, merkezden değil, yerelden örgütlenerek; kaynak tespiti ile kullanımında etkinlik sağlayabilmiş nihayetinde de başarılı çalışmalar yürütmüştür.

Türkiye, AB de uzun yıllar uygulanan Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) ile resmi olarak ilk kez birliğe aday ülke olduğunun tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesinde karşılaşmıştır. AB adaylık sürecinde ilgili komisyonun hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesinde Türkiye’ye yönelik orta vadede yapılması gereken birtakım düzenlemeler sunulmuştur. Bunlar arasında bölgesel kalkınma ajanslarının kurularak bölgelerarası farkların azaltılması gerektiği belirtilmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye’de daha önceki başarısız uygulamalardan da ders alınarak, yoğun bir bölgesel kalkınma çalışmaları sürecine girilmiş ve AB NUTS bölgelerine benzer İBBS çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada Düzey 2 kademesinde yer alan 26 adet bölge, daha sonra kurulacak bölgesel kalkınma ajanslarının da temelini oluşturacak olan birimler olmuştur (Berber ve Çelepçi, 2005: 151).

2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması kabul edilmesinin ardından, 2005 yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programında da bu ajansların kurulacağı yinelenmiştir (Budak ve Eroğlu, 2013: 68). 19.01.2005 tarihindeyse meclise “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun Tasarısı” sunulmuştur. Bu tasarıda Türkiye’de o döneme dek yapılmış kalkınma planlarının, bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermede kapsamlı uygulama olanağına ulaşamadığı ve hedeflenen gelişme düzeyinin sağlanmasında başarısız sonuçlar vererek etkinliği sağlayamadığı ve ulusal düzeyde bölgelerarası gelişmişlik farklarının oldukça yüksek düzeylerde seyretmeye devam ettiği ifade edilmiştir (Özen, 2005: 19). Nihayetinde Düzey 2 bölgeleri esas alınarak

5449 sayılı ve 26074 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” 25 Ocak 2006 yılında çıkarılmıştır (DPT, 2006: 47).

Türkiye’de kalkınma ajanslarını kuran kanunun yürürlüğe girmesinin ardından 2006 yılı içinde somut adımlar atılmaya başlanmıştır. İlk olarak daha önce kısmen olumlu çalışmaları görülse de etkin çalışmayı başaramamış bölgelerden olan, TR31-İzmir ilini kapsayan “İzmir Kalkınma Ajansı” ve TR62-Adana ve Mersin illerini kapsayan “Çukurova Kalkınma Ajansları” kurulmuştur. Bu iki ajans Türkiye’de BKA ların ilk uygulamaları olarak yeni kalkınma yapıları işleyişinin ilk aşamasında DPT Müsteşarlığı aracılığıyla kurumsal yapılanmaya hizmet etme amacıyla İtalya’dan teknik destek alınmıştır (Ercan, 2012: 101).

Şekil 2.1. Türkiye’de kurulan 26 adet Bölgesel Kalkınma Ajansı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Kalkınma Ajansları 2016 Yılı Genel Faaliyet Raporu.

İlk BKA in kuruluş sürecinde bu kurumların sadece geri kalmış bölgelerde kurulması gerektiği yönünde görüşler ortaya atılmış olsa da; 2008 yılı sonunda İstanbul, Konya, Samsun, Gaziantep, Erzurum, Diyarbakır, Van ve Mardin merkezli Kalkınma Ajansları resmen kurulmuştur (Özer, 2007: 398). Tablo 2.3’te görüleceği üzere 2009 yılındaysa diğer illeri kapsayan 26 adet Düzey 2 bölgesi, bölgesel kalkınma ajansına kavuşturulmuştur. AB uyum programları doğrultusunda yeni bölgeler belirlenmesi ve bu bölgelerde yerel kalkınma ajanslarının kurulmasıyla birlikte, bölgesel planların bu ajanslar tarafından hazırlanarak yürütülmesi ve sonuçların izlenerek merkeze bilgi sunulması planlanmıştır. Yine bu planda, DPT ye bağlı Plan İzleme ve Yönlendirme Komitesinin oluşturulmasıyla, aşırı kalabalıklaşmış yörelerdeki sorunların

çözümünde geniş kapsamlı ve etkin çalışmalara ulaşılabilmesi için, teşkilata bağlı birimler arasında işbölümü ve koordinasyonun sağlanması amaçlanmıştır (Dinler, 2014: 206).

Tablo 2.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Kapsadığı İller

KANUN ve KURULUŞ TARİHİ	KALKINMA AJANSI ADI	KISALTMASI	DÜZEY 2 BÖLGESİ	KAPSADIĞI İLLER
2006/10550 06/07/2006	Çukurova KA	ÇKA	TR62	Adana , Mersin
	İzmir KA	İZKA	TR31	İzmir
2008/14306 22/11/2008	İstanbul KA	İSTKA	TR10	İstanbul
	Mevlana KA	MEVKA	TR52	Konya , Karaman
	Orta Karadeniz KA	OKA	TR83	Samsun , Amasya, Çorum, Tokat
	Kuzeydoğu Anadolu KA	KUDAKA	TRA1	Erzurum , Bayburt, Erzincan
	Doğu Anadolu KA	DAKA	TRB2	Van , Bitlis, Hakkâri, Muş,
	İpekyolu KA	İKA	TRC1	Gaziantep , Adıyaman, Kilis
	Karacadağ KA	KARACADAĞ	TRC2	Diyarbakır , Şanlıurfa
	Dicle KA	DİKA	TRC3	Mardin , Batman, Şırnak, Siirt
2009/15236 25/07/2009	Trakya KA	TRAKYAKA	TR21	Tekirdağ , Edirne, Kırklareli
	Güney Marmara KA	GMKA	TR22	Balıkesir , Çanakkale
	Güney Ege KA	GEKA	TR32	Denizli , Aydın, Muğla
	Zafer KA	ZEKA	TR33	Kütahya , Afyonkarahisar, Manisa, Uşak
	Bursa Eskişehir Bilecik KA	BEBKA	TR41	Bursa , Bilecik, Eskişehir
	Doğu Marmara KA	MARKA	TR42	Kocaeli , Bolu, Düzce, Sakarya, Yalova
	Ankara KA	ANKARAKA	TR51	Ankara
	Batı Akdeniz KA	BAKA	TR61	Isparta , Antalya, Burdur
	Doğu Akdeniz KA	DOĞAKA	TR63	Hatay , Kahramanmaraş, Osmaniye
	Ahiler KA	AHİKA	TR71	Nevşehir , Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde
	Orta Anadolu KA	ORAN	TR72	Kayseri , Sivas, Yozgat
	Batı Karadeniz KA	BAKKA	TR81	Zonguldak , Bartın, Karabük
	Kuzey Anadolu KA	KUZKA	TR82	Kastamonu , Çankırı, Sinop
	Doğu Karadeniz KA (DOKA)	DOKA	TR90	Trabzon , Artvin, Giresun, Ordu, Rize Gümüşhane
	Serhat KA	SERKA	TRA2	Kars , Ağrı, Ardahan, Iğdır
Fırat KA	FKA	TRB1	Malatya , Bingöl, Elazığ, Tunceli	

Kaynak: Tamer A (2010) *Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri* (DPT Yayınları, Ankara).

2007 ile 2013 yıllarını kapsayarak Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında belirlenen, ekonomik ve sosyal gelişme ekseninde, bölgesel farklılıkların giderilerek bölge içi gelişmenin sağlanmasında yerel dinamiklerle içsel dinamiklere dayalı gelişimin sağlanması ve yerel düzeyli kurumsal kapasitenin artırılması, ajansların kurulmasıyla yapılan çalışmaların örtüştüğünün bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Böylece küreselleşme sonucu dışarıya yarı kapalı durumdaki şehirlerden oluşan

bölgeler, bundan sonra dünya ile direkt etkileşime girerek fırsatlardan yararlanma kapasitesinin artırılması mümkün hale gelecektir (Can, 2011: 50).

BKA ların kuruluşu, özellikle ekonomik gelişme politikalarında bölgenin temel ölçek birimi olduğundan hareketle, ekonomik politikaların potansiyel olarak faaliyete geçirilebilmesi için, bölgelerin merkezden aktarılan yetki ve kaynak ile donatılmış kurumsal bir kapasiteye ihtiyaç olduğunu kabul eden yeni bölgeselleşme anlayışı çerçevesinde, bölgelerarası farkların giderilmesi ile bölgesel gelişmenin sağlanmasına yönelik tasarlanan bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu ajanslar, kalkınma politikalarının uygulamalarına dair adımların ve sosyo kültürel ortamda katılımı sağlayarak uygulamaya geçirilecek, yerinden yönetim ve bölgeye özel strateji belirlenmesi temelinde oluşturulmuş kurumlardır. Yerelden kalkınma örgütleri, klasik kalkınma anlayışında hakim olan, devlet karar ve uygulamalarını merkeze alan kalkınma politikaları yerine, yerelde bulunan toplumun farklı kesimlerinin bu görevi paylaşarak katkı sağlaması anlayışını getirmektedir. Bu anlamda hem bütünsel hem de sektörel kalkınma önündeki sorun ve engelleri belirleyerek, hızlı ve pratik çözüm arayışında yerelden yetkilendirilmiş organların kullanılmasıyla hazırlanacak plan ve projeleri destekleyerek koordine eden katalizör yapılar olarak ifade edilmektedir (Akpınar, 2012: 36).

Ülkemizde kurulan BKA ların temel amacı olarak ise; kuruldukları bölge sınırları içerisinde mevcut kaynakların değerlendirilerek girişimcilik potansiyelinin canlandırılması, kaynak yetersizliği içerisindeki yerel aktörleri destekleyerek içsel potansiyelleri güçlendirmek ve nihai olarak bölgesel bazlı hareketlerle ulusal kalkınma politikalarına katkı sağlamak olarak ifade edilebilir. Ek olarak BKA ların kuruluş süreciyle, bölgesel kalkınma gayretlerinin organizasyonel aşamayı tamamlamasıyla birlikte, bölge kalkınmasına yönelik uygulamaların sistemli bir çalışma düzenine oturtulması, çalışmaların hem uygulandığı yöreyi kalkındırmaya hem de ülke bütününe kalkınmasına yönelik katkıları net olarak anlaşılmalıdır (Sevinç, 2011: 46-47).

2.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansı Tanımı ve Temel Özellikleri

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) tarafından yapılan BKA tanımlaması: sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirleyerek, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptayan, geliştiren projeleri destekleyici yerel örgütlü kurumlar olarak ifade edilmektedir. Ancak operasyon alanları bunlar olduğu halde, tam olarak bu tanımlara uymayan BKA’lar da vardır. Bu bağlamda dünya genelindeki BKA’ların tanımlamasındaki ortak özellik olarak, bir coğrafi alanda bulunan içsel potansiyeli geliştirmekle ilgili olmalarından bahsedilebilir (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

Diğer taraftan Dünyada bölgesel kalkınma ajanslarının çeşitli hedefler belirlemesi doğrultusunda, örgütsel yapılarında ve fonksiyonlarında farklılıklar görülebilmesi gibi nedenlerle çeşitli tanımlamalara tabi tutulabilmektedir. Ülkemizde Devlet Planlama Teşkilatı’nın BKA tanımına göre, “Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetten uzak bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği bir kuruluş” olarak tanımlanmıştır (DPT,2000: 194).

Diğer taraftan Kalkınma Ajansları farklı bir tanımlamayla; bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisinde özel ve kamusal tüm şirketlerin, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşlarıyla arasında işbirliği sağlayarak, ilgili olduğu bölgenin ekonomik açıdan gelişmesini hedefleyerek, yasal hükme dayanarak kurulan kurumlardır şeklinde de tanımlanmaktadır (Arslan, 2010: 90).

Bu tanımlardan yola çıkılarak dünya genelindeki Bölgesel Kalkınma Ajansları tanımlarından aşağıdaki üç unsur ana özellikleri olarak saptanabilir. Bu ortak unsurlar:

- Kamu gücüne dayanma,
- Ekonomik kalkınmayı hedefleme,
- Coğrafi bir bölgeyi kapsamaları olarak ifade edilebilir.

Genel anlamda BKA ların taşıdığı özellikler ise;

- Coğrafi sınırları önceden belirlenmiş ve burada faaliyet gösteren yapılardır,
- İdari bir işlemle kurulmuşlardır,
- Buldukları bölge sınırlarında sosyo-ekonomik gelişim odaklı çalışmalar,
- Yönetimlerinde bölgedeki farklı toplum kesimlerine de yer verilerek işbirliği içerisinde faaliyet gösterirler,
- Tüzel kişiliklere sahiptirler,
- Kısmi özerklikleri vardır,
- Dinamik, esnek ve ayrıca şeffaf özellikte bir yapıdadırlar,
- Bütçesinde büyük oranda merkezi idare tarafından desteklenmekle birlikte, AB fonları, sanayi ve ticaret odalarının destekleri, diğer uluslararası fonların sağlayacağı desteklerle finanse edilmektedirler (Tamer, 2010: 47).

Türkiye’de kurulan bölgesel kalkınma ajanslarının belirtilen temel özellikleri değerlendirildiğinde, dünyada kurulmuş kalkınma ajanslarıyla oldukça benzer özellikler taşıdığı görülmektedir.

2.4. Türk Kalkınma Ajanslarının Görevleri ve Başlıca Fonksiyonları

Bölgesel kalkınma ajansları, bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkları ortadan kaldırmak amacı ile dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Uygulanan politikalar doğrultusunda ülkeden ülkeye farklı görev alanlarına sahip olsalar da temel görevleri, bölgelerin kalkınmasını sağlamada bölgenin içsel potansiyelini ortaya çıkararak, güçlendirmek ve yabancı sermaye için cazip hale getirerek, bölgede yatırımların artışı sağlamak, bölgede var olan veya kurulabilecek üretim potansiyellerine destek sağlamak, işgücü eğitimini sağlamak ve yerel yönetimlere çeşitli konularda destek sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Bu alanda başarı sağlayabilmeleri için ise kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte çalışmalarını gerektiren BKA lar yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında köprü rolü üstlenerek görevlerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar (Günaydın, 2013: 80).

BKA' lara yüklenen görevler, Türkiye'deki bazı ekonomik kurumların görev ve fonksiyonları ile bağdaştırılarak, bölgelerde verim ve üretim artışıyla rekabet edilebilirliğin de sağlanması hedeflenmektedir (Berber ve Çelepçi, 2005: 154).

Kalkınma ajanslarının görev, yetki ve fonksiyonları 5449 sayılı kanunun 5 inci maddesinde açık olarak belirlenmiştir. Bu görev alanlarını aşağıdaki gibi maddelendirmek mümkündür (Tamer, 2010: 50-58):

- Bölge kalkınmasına yönelik yapılan faaliyet ile projelere mali destekler (doğrudan finansman desteği, faizsiz kredi ve faiz desteği) sağlamak,
- Yerel yönetimlerin planlama faaliyetlerine teknik destek sağlamak,
- Yapılan çalışmalarını izlemek ve değerlendirmek,
- Bölge içerisinde veya dışarısında farklı kesimler arasında işbirliğini geliştirmek,
- AB ve diğer uluslararası fon kaynaklarını yönetmek ve kullandırmak,
- Bölge içerisinde etkinliği artırıcı AR-GE faaliyetleri yapmak,
- Tanınırlık düzeyini artırma doğrultusunda çalışmalar yapmak,
- Yatırım ortamının iyileştirilmesine zemin hazırlama ve destekleme,
- Girişimleri ve girişimciliği desteklemektir.

Ayrıca maddelere ek olarak BKA ların, izleme, mali ve teknik yardım sağlama, bölge tanıtımının yapılması ve yatırım potansiyelinin ortaya çıkarılması için gerekli araştırmaları yapmanın yanı sıra; Tek Durak Ofisleri denilen idari ofisler aracılığıyla gerekli izin ve ruhsat işlemlerinin tek elden görülmesi yoluyla yatırımcılara destek sağlama görevleri de bulunmaktadır. Yukarıda açıklandığı üzere, BKA lar ulusal kalkınma planlarının doğrudan uygulayıcısı değildirler. Kalkınma Bakanlığının (DPT), nihai ulusal kalkınma kararlarını belirlemesi sonucu hazırlanan kalkınma planları odağında, bölgesel kalkınma programlarına enformasyon sağlamak ve programların bölgelerdeki uygulanmasına yönelik süreçte desteklemeler, işleyişi izleme ve programda aksayan noktaları merkeze bildirmekle görevli aracı bir kurum olarak görev yapmaktadırlar (Sert, 2012:142).

Türkiye'de BKA'lar uluslararası bölgesel kalkınma çalışmalarında olduğu gibi her yöreye özgü olarak etkinliğini maksimize edecek çeşitli araçları kullanmakta ve

belirlenen amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Kalkınma ajanslarının 3 temel fonksiyonu bulunmaktadır:

- a. Bölgesel planlama ve koordinasyon fonksiyonu,
- b. Bölge içerisinde kalkınmaya katkı sağlayacak proje ve faaliyetlere Mali ve Teknik destek sağlama fonksiyonu,
- c. Yatırımları destekleyici tanıtım ve danışmanlık fonksiyonudur.

Buradan hareketle planlama ve koordinasyon fonksiyonuyla sektörel raporlar, paydaş analizleri, bölge içi mevcut durum verilerinin toplanmasıyla hazırlanan **bölge planları**, bu planlar dahilinde kalkınmanın olası itici güçlerini harekete geçirecek **mali ve teknik destekler** ile proje ve faaliyetleri destekleme, potansiyel yatırımcılara uzmanlar tarafından rehberlik ederek **danışmanlık ve tanıtım hizmetleri** sunma ülkemiz BKA larının kalkınma politikasına yönelik fonksiyonlarında kullandığı temel araçlarıdır.

2.4.1. Bölgesel Planlama ve Koordinasyon Fonksiyonu

Bölgesel kalkınma ajansları, ülkemizde yerelde etkin politika uygulanamamasına çözüm olarak oluşturulmuş kurumsal yapılardır. Ajanslar, bölge planı çalışmalarını Kalkınma Bakanlığı'nın görevlendirmesiyle yürütmekte olup, ulusal amaçlara hizmet edecek bölge içerisinde stratejik bir yaklaşımla ve çeşitli aktörlere yer verilerek katılımıcılığın sağlandığı yöntemlerle bölge planlarını hazırlamakla sorumludurlar (Şimşek, 2013: 19).

Bölge düzeyinde planlama ve koordinasyon fonksiyonuyla sorumluluk alanındaki bölgede; ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi hızlandırma, rekabeti artırma doğrultusunda çalışmalar yapma, sektörel ve bölgesel bazlı planlamalara yerel aktörleri de dahil ederek, plan ve programlar hazırlamak, bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası kurumlarla gerektiğinde etkinliği artırmak için işbirliği yapmaktadırlar. Bu doğrultuda; yapılan paydaş analizleri, mevcut durum analizleri, yerel aktörlerin katılımıyla gerçekleştirilen çalıştaylar ve toplantı sonuçları dikkate alınarak bölge planları hazırlanmaktadır. Ayrıca inovasyon, kümelenme, kentsel pazarlama gibi

bölgesel stratejik çalışmalar da BKA ların koordinasyon fonksiyonu dahilinde değerlendirilmektedir (Can, 2011: 59).

2.4.2. Proje ve Faaliyetleri Destekleme Fonksiyonu

Kalkınma Ajanslarının kuruluşunda, yerel paydaşlar arasında sinerji oluşturarak, mevcut kaynakları harekete geçirecek bölgesel kalkınma çabalarına destek olması, sahip oldukları kaynaklar ve teknik birikimin uyumlu bir sürece tabi tutulması beklentisi önemli bir yer tutmaktadır. Bu kuruluş gayelerine hizmet etme açısından ajansların, ilgili düzey 2 sınırları içerisinde tespit etmiş olduğu alanlarda yapılacak projeler ile faaliyetlere iki tür destek sunarlar. Bu destekler detaylandırılacağı üzere mali ve teknik desteklerdir. Ajansların sağlamış oldukları bu tür destekler; kurumlar, kuruluşlar ve işletmelere bölgelerin kalkınmasında tümevarımsal anlamda önemli katkılar sağlamaktadır (Ercan, 2012: 113).

2.4.3. Yatırım Destekleri ve Tanıtım Fonksiyonu

Hızla küreselleşme sürecine giren dünyadaki büyük ölçekli firmalar, yatırımlarını tek bir bölgeye yönlendirmek yerine, dünyanın farklı bölgelerine yayılmayı tercih ederek bölgelerin çeşitli avantajlarından da yararlanmayı tercih etmektedirler. Bölgesel kalkınmanın sağlanması büyük ölçüde ilgili bölgeye yatırım yapılması ile mümkün olması nedeniyle, ülke yönetimleri bu yatırımları bölgesel kalkınmada bir araç olarak kullanabilmek için yoğun çaba göstermekte ve çeşitli yasal düzenlemeler ile tanıtımlar aracılığıyla yoğun gayret göstermektedirler.

Günümüzde her ilde bulunan yatırım destek ofisleriyle; mevzuatların yaratabileceği yatırım lara engel teşkil edebilecek çevre, sağlık, iş güvenliği gibi konularda ve gıda, ilaç, madencilik gibi sektörlerde gereken izinlerin engellenmemesine yönelik sorunları hızlı ve etkin bir şekilde çözülmesi amaçlanmaktadır. Buna ek olarak bölgedeki iş ve yatırım olanaklarının tanıtılarak, hem yatırımcılara hem de bölge içerisindeki gelişmeye katkı sağlayan kalkınma ajansları başta Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlarla koordinasyon içinde, yerli ve yabancı yatırımcılara destek hizmetleri sunmakta, ilin ve bölgenin iş

ve yatırım ortamına dair potansiyel yatırımcılara tanıtım yapılması için faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Şimşek, 2013: 23).

2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hukuki Statüsü

Kalkınma Ajansları Türkiye’de 08.02.2006 tarihinde 5449 Sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”un yayınlanmasını takip eden süreçte kurulmaya başlanmıştır. Bu kanunla, çeşitli politikalar uygulanarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve bölgelerin ekonomik, coğrafi, sosyal gibi çeşitli yapılarından kaynaklanan farklılıklarını gidermek amacıyla bölgesel teşkilatların kurulması öngörülmüştür. Fakat Türkiye idari yapısı içerisindeki kurum ve kuruluşların yapılarına benzemeyen bu ajanslar, mevcut örgütlenmelerden farklı hukuki statüde oluşturulmuşlardır. İlgili kanununun 2. maddesi, Kalkınma Ajanslarını; sürdürülebilir bölgesel gelişmeyi gerçekleştirmede, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlama odağında kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum işbirliğinin yapılmasını sağlayacak bir mekanizma şeklinde tanımlamaktadır. Bu mekanizma hem tüzel kişiliğe haiz ve Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerindeyse özel hukuka tabi iken; diğer yandan da kamu kuruluşlarının idari bir işlemle kurulmaları ve bazı işlemlerle yetkileriyle donatılmaları açısından kamu tüzel kişiliğine de haizdirler (Öztürk ve Çolakoğlu, 2014: 324).

Türkiye’de ajanslar, bölgeler esas alınarak Bakanlar Kurulu kararı ile diğer kamu teşkilatlarından farklı olarak, yarı özel yarı kamu tüzel kişiliklerine sahip kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu kuruluşların merkezî yönetimin taşra teşkilatlanması biçiminde kurgulanmayıp, yerel yönetim birimi olarak kurulması, kalkınma ajanslarının hukukî statüsünün tam olarak ortaya konulması sorununu beraberinde getirmekle birlikte; hukuk bakımından bu şekilde kurulma nedeniyle; kurulacak ajanslar dahilinde, her bölgenin ayrı sosyo-ekonomik bünyesine uyum sağlayabilecek, dinamik ve esnek bir bölgesel kalkınma mekanizmasının oluşturulmasına engel teşkil edebilecek durumların kolaylıkla aşılabilmesine imkan sağlanabilmesi anlayışıdır (Övgün, 2007: 248).

2.5.1. Kalkınma Ajansları Özel Hukuk Tüzelkişiliği

Kalkınma ajanslarının özel hukuk tüzelkişiliği özelliğini gösteren iş ve işlemleri yönünden maddeler halinde belirtebiliriz:

- a. Kamu tüzelkişiliğinin veya bağlı/ilgili/ilişkili olduğu kuruluşun kanunda açıkça belirtilmemiş olması yönünden,
- b. İlgili kanunla düzenlenmemiş bütün iş ve işlemlerinde, özel hukuk hükümlerine tabi kurumlar olması,
- c. Kamusal yönetim usullerine tabi olmaması,
- d. Personel rejiminde tamamen özel hukuka tabi olması,
- e. Bölgelere dair düzenleyici işlem yapma yetkisinin merkezi idareye bırakılarak kalkınma ajanslarına düzenleyici işlem yapma yetkisinin verilmemesi,
- f. Ajanslara ait olan malların kamu malı sayılmaması

özellikleri bakımından Türkiye’de BKA ların, özel hukuk tüzelkişiliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Tamer, 2010: 75).

2.5.2. Kalkınma Ajansları Kamu Tüzelkişiliği

Kalkınma ajanslarının ilgili kanunda belirtilen amaçları ve nihai hedefleri açısından “Ulusal Kalkınma” ya yönelik hizmette bulunması ve bu bağlamda anayasa ile devletin belirlediği sınırlarda faaliyet göstermeleri bakımından kamu kurumu olarak nitelendirilebilecek pek çok özelliği bünyelerinde barındırmaktadırlar. Buradan hareketle BKA ları kamu hukuk tüzelkişiliği özelliği gösteren iş ve işlemleri aşağıdaki gibi belirtilebilir:

- a. Kuruluş işlemleri açısından idari bir işlemle kurulmaları,
- b. Faaliyet gösterdikleri bölge içerisinde yürütülen önemli projeleri izleyebilme, planlar kapsamındaki gerekli bilgileri özel-kamu kurum ve kuruluşlarından isteyebilme yetkisi, vergi harç resim muafiyetliklerine sahip olmaları gibi bazı iş ve işlemlerinin kamu gücüne dayandırılması,
- c. Özel değil kamusal hizmet sunarak kamu yararı amacı taşımaları,
- d. Yaptıkları iş ve işlemlerde devletin denetim ve gözetimi altında olmaları,

- e. Karar organı ve yönetim kurulu içerisinde kamu görevlilerinin önemli bir yerlerinin olması bakımından Kamu Tüzelkişiliğine sahiptirler.

Sonuç olarak Türkiye’de kurulan BKA’ların işlemlerinde kanuni açıdan kamu yararı doğrultusunda çalışması, idari işlemle kurulması, kamu gücüyle desteklenen bazı yetkileri olması gibi birçok özelliği açısından kamu tüzel kişiliği özelliği ağır basmakla birlikte; faaliyetlerine dair kararlar alma, uygulama, personel alımı gibi işlemleri açınsındansa özel hukuk hükümlerine tabi; ikili bir hukuki statüye sahip yapılar olduğu kabul edilmektedir.

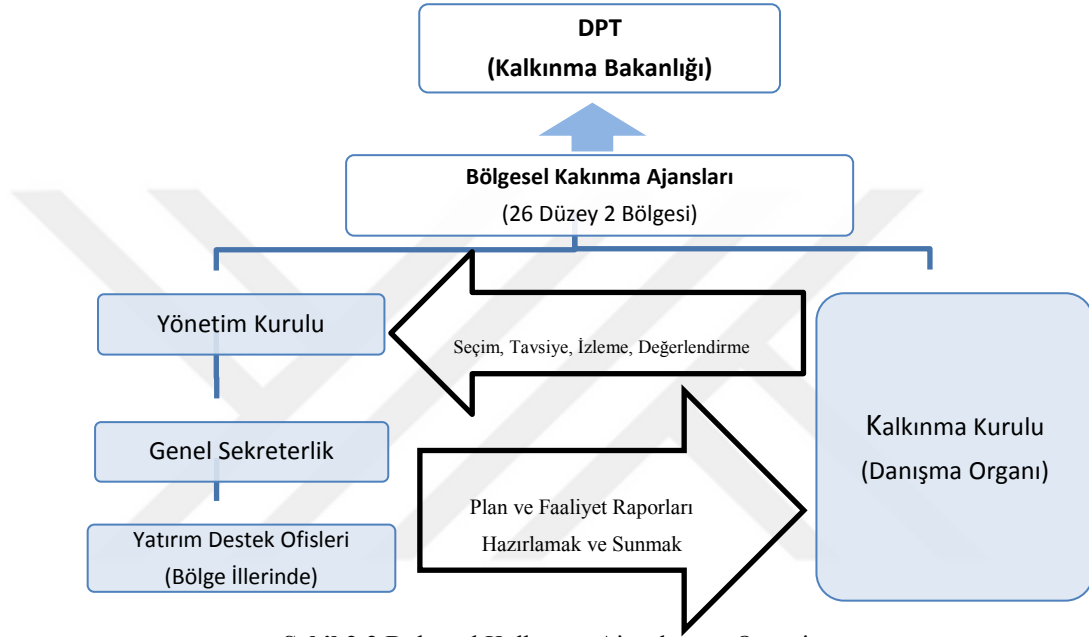
2.6. Kalkınma Ajanslarının Finansmanı

Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının gelirleri ve giderleri konusu “5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun”un 19. ve 20. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu kanunda 19.maddeye göre; ajansların kamusal kaynaklı gelirleri, bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi tahsilatından belirlenmiş paylar düşüldükten sonra Yüksek Planlama Kurulunca her ajans bölgesinde, nüfus, gelişmişlik düzeyi ile performans ölçütleri dikkate alınarak genel bütçe, il özel idareleri ve belediyelerin bütçeleri üzerinde belirlenen pay oranında kaynak alırlar. Ayrıca sanayi ve ticaret odaları bütçelerinden, AB ve diğer uluslararası fonlardan yararlanabilecekleri gibi, bağış ve yardımlardan da gelir elde edebilirler. Fakat ülkemizdeki kalkınma ajanslarının bütçesi içerisinde kamusal karakterli gelirler ağırlıktadır (Tamer, 2010: 50).

Yine aynı kanununun 20.maddesinde ise bölgesel kalkınma ajanslarının giderleri belirlenmiştir. Plan, program ve proje harcamaları, projeler ve faaliyetleri desteklemek üzere yapılacak harcamalar, AR-GE harcamaları, tanıtım ve eğitime yönelik harcamalar, taşınır-taşınmaz mallar ile hizmet alımları, yönetim ve personel harcamaları (Ajansın yıllık personel giderlerinin toplamı, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin yüzde on beşini aşamaz), ajans görevleriyle ilgili diğer giderler kanunda kabul edilen ajans giderleri olarak açıkça belirtilmiştir.

2.7. Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı

5449 sayılı kanunun 7 numaralı maddesinde bölgesel kalkınma ajanslarının örgütlenmesi: Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleri olmak üzere Şekil 2.2 deki gibi gösterilebilir.

Şekil 2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Organizasyonu
Kaynak: 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 2006.

Yine bu kanunda kalkınma ajansının örgütlenme birimleri olarak belirtilen birimlerin görevleri ise aşağıda açıklanmıştır.

2.7.1. Kalkınma Kurulu

Kalkınma kurulları bölgesel gelişme hedefleri bağlamında sorumlu olunan bölgedeki tüm yerel aktörler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajans faaliyetlerine yön vermek amacıyla, ilgili illerin dengeli temsil edilebilmesini sağlayıcı olacak şekilde en çok 20 üye ile oluşturulurlar. Görevleri yetki alanları ise; ilgili ajansın yıllık faaliyet raporları ve iç denetim raporlarına dair görüşmeler düzenlemek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunma; Yönetim Kuruluna bölgedeki sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunma, tavsiyelerde bulunma, bölgenin mevcut

potansiyeli ve önceliklerine yönelik bilgi verme; toplantı sonuçlarını ise DPT ye rapor halinde sunmak yer almaktadır (Seyidoğlu, 2015: 31).

2.7.2. Yönetim Kurulu

Yönetim Kurulu ilgili temsilcilerin seçimi ve görev-yetki alanları 5449 sayılı kanun 10.ve 11.maddelerinde açıklanmıştır. Buna göre kalkınma ajanslarının temel karar organı olarak belirtilen yönetim kurulu, çeşitli alanlardan temsilcilerden oluşur ve yönetim kurulunun başkanı validir. Ayrıca ajansa başkanlık etme görevini, yönetim kurulu başkanı 1 er yıllık sürelerle bölgedeki diğer illerin valileriyle dönüşümlü olarak üstlenir.

Görev yetki alanları: Yıllık çalışma programlarını kabul ederek DPT Müsteşarlığının onayına sunma, Bölgede yıllık ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etme, yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylama, Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alım kararları alma, Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu DPT Müsteşarlığına gönderme, Ajans bütçesini onaylayarak-Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderme, Genel sekreterliğin hazırlayıp sunduğu program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile yapılacak yardımları onaylama, Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etme, Personelin işe alınması ve işine son verilmesine dair karar verme, Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylama, Ajans genel sekreterini belirleyerek DPT Müsteşarlığının onayına sunmak, Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetki sınırlarının tespitinde yetkili birimdir.

2.7.3. Genel Sekreterlik

Ajans faaliyetlerinde icra birimi olan genel sekreterliğin en üst yetkilisi olan genel sekreter, bir takım niteliklere haiz olanlar arasından seçilir ve yatırım destek ofisleri ile genel sekreterliğin faaliyetlerinde yönetim kuruluna karşı sorumluluğu bulunmaktadır.

Genel sekreterin görev ve yetki alanı 5449 sayılı kanununun 14.maddesinde yer almaktadır. Buna göre; Yönetim kurulunca alınan kararları uygulama, Yıllık çalışma programlarıyla eş yönlü olarak bütçeyi hazırlayarak yönetim kuruluna sunma, Ajansın gelirlerini toplama ve bu gelirden ajansça gider olarak kabul edilen, harcamaları yapma, Yönetim kurulunun tespit ettiği sınırlarda kalmak şartıyla taşıt haricindeki taşınır malların alım, satım, kiralanma ve hizmet alımlarına karar verme;, bölgedeki yerel aktörlerin, proje üretme ve uygulama kapasitesine pozitif katkı sağlayacak faaliyetler gerçekleştirme; Proje ve faaliyet teklifleri sunan Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimleri değerlendirerek malî destek sağlamak üzere yönetim kuruluna önerilerde bulunma; Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemesini gerçekleştirme, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak; Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içi ve dışı ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortaklığın sağlandığı projeler geliştirme, Yerel yönetimlerin plânlamaya dair çalışmalarına teknik destek sağlama; Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirme; Personelin işe alınması ve işine son verilmesini yönetim kuruluna teklif etme; Ajans genel sekreterliğini temsili üstlenerek bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurtdışı temaslarda bulunma; Ajansın sekretarya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütme, Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanırlar.

2.7.4. Yatırım Destek Ofisleri

Yatırım Destek Ofisleri, Türkiye genelindeki tüm il merkezlerinde BKA lara bağlı olarak faaliyet gösterirler. Temel görevleri ilgili il sınırları içerisinde yatırımların destekleme hizmetleri sunarak, etkinlik sağlama ve yatırımların artmasına yönelik çalışan birimlerdir.

2.7.4.1. Yatırım Destek Ofislerinin Görevleri

Küreselleşme sürecinin hızla ülkeleri içine aldığı süreç, uluslararası ilişkiler ve rekabet ortamının gelişimine oldukça yüksek bir ivme kazanmıştır. Dünyada hemen her bölgede, bu hızlı küreselleşme sürecinde mevcut aktörlerin adaptasyonunu sağlama, ülke gelişim ve kalkınmasına yardımcı bir süreç yönetimi, etkin üretim ve

yönetim standartları gibi birçok tedbirler alınmakla birlikte, rekabetin başta ekonomik olmak üzere çeşitli açılardan olumsuz etkilerine yakalanmadan, kazanç elde edilmeye çalışılmaktadır. Kazanç peşindeki ülkelerin, bu yarışta hedeflerinden biri de dünya üzerinde dolaşan doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek olmuş, yatırım kararlarını kendi lehine etkileme doğrultusunda; sınırları içerisindeki bölgelerin eksiklerini kapatma ve üstünlüklerini açığa çıkarmaya yönelik çalışmalara başlanmıştır. İşte bu noktada küreselleşmeden önceki yıllarda, ulusal düzeyli gelişme-kalkınma odaklı çalışan ülkeler artık, ulusal düzeyli merkezi kararlarla birlikte, bölgesel ve yerel düzeyli karar verebilme kabiliyetine sahip örgütler de oluşturarak yabancı yatırımlardan alınabilecek payı arttırabilmeyi hedeflemektedirler (Can, 2011: 69).

Dünyada özellikle kuruluş amaçlarına yönelik güç birliği yaptığı söylenebilen Avrupa ülkeleri (AB), 1990'lı yıllarda yabancı yatırımlar için cazip ortam hazırlamada yerel örgütlenmelere yetki ve sorumluluk bırakarak pek çok bölgede ajanslar oluşturmuş, özellikle “invest” ile başlayan isimlendirmelerle tanıtım yapılarak, yatırımların arttırılması sağlanmıştır.

Ülkemizde 2000li yıllara dek, yabancı yatırımlar açısından bölgesel avantajların ortaya koyulması ve bölgesel tanıtımların yapılmasına yönelik etkin çalışan örgütlü yapılara kavuşulamamıştır. 2006 yılında “5523 sayılı kanunla”, T.C. Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (TYDTA) kurularak, Türkiye'deki yabancı yatırımlara yönelik yatırım fırsatları küresel pazarda tanıtımına başlanmış, ülkeye yapılacak yatırımlarda çeşitli avantajlar sağlanarak çekim gücü arttırılmaya çalışılmıştır.

Yabancı yatırımlara yönelik danışmanlık hizmetleri sunma, koordinasyon hizmetleri yürütme, şirket kuruluşu, izinler ve ruhsatlandırma, çevresel etki değerlendirme hizmetleri sunma, yatırım desteklemeleri, arazi bulma ve ortak bulmada destek gibi birçok ayrıcalıklar sunan bu ajans, merkezden ulusal düzeyli olarak kurulmuş ve günümüzde de çalışmalarını sürdürmektedir (<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/Pages/Home>, 2018). Bu Ajans, yabancı yatırımları çekmek ve toplamda yabancı

yatırımları arttırmaya yönelik çalışmalarında, ülkemizde 2006 yılı sonrasında kurulmaya başlayan BKA'lar bünyesinde, her il merkezinde kurulacak Yatırım Destek Ofisleri ile işbirliği içerisinde çalışmaktadır (Erçakar, 2010: 6).

Yerel düzeyde örgütlenmiş Yatırım Destek Ofisleri (YDO), ilgili kalkınma ajansının sorumluluk bölgesi dahilindeki illerde kalkınma ajansının genel sekreterliğine bağlı olarak, yapılacak yatırımların etkinliğini ve işlemlerin hızını arttırmaya yardımcı olma doğrultusunda, sundukları hizmetlere karşın ücret talep etmeksizin çalışırlar. Bu ofislerin kuruluşu, Kalkınma Ajanslarının kuruluş ve koordinasyonu hakkındaki kanunla belirlenmiş olup, 29101 sayılı 2014 yılında hazırlanan yönetmelikte belirlenen temel görevleri:

- a) İlgili ilde iş ve yatırım ortamına dair analiz, rapor ve strateji çalışmaları yapmak/yaptırmak,
- b) İlin iş ve yatırım ortamına ilişkin envanter çalışmalarını yürütmek,
- c) Yatırımcılara bilgi sağlama ve onları doğru yönlendirme,
- ç) İş ve yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak,
- d) Yatırımları izlemek,
- e) İlin iş ve yatırım ortamını tanıtmak ve bulunduğu ile yatırımcı çekmek,
- f) Devlet yardımlarına ilişkin olarak, ilgili mevzuatta belirtilen iş ve işlemleri yapmak,
- g) Yatırımcıların izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili makam ve merciler nezdinde sonuçlandırmak üzere ajans yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek,
- ğ) Bilgilendirme ve raporlama çalışmaları yapmak,
- h) Kanununun 4 üncü maddesine dayanılarak çıkarılan düzenlemelerde belirtilen iş ve işlemleri yapmak

olarak belirlenmiş olup, bu konularda bölgede yatırımlara destek sağlamaktadırlar. Bu görevlerden anlaşılacağı üzere BKA'ların yereldeki yatırım destekleme dağıtım kararlarında hangi proje yada faaliyete destek sunulacağına dair verilen kararlarda doğrudan bir etkisi yoktur.

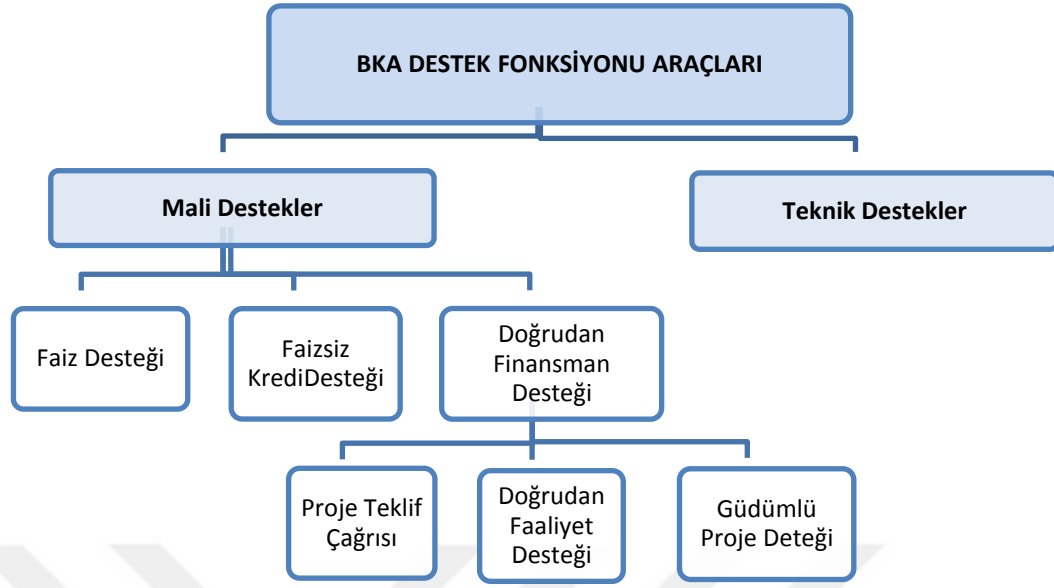

2008 yılında başbakanlık bir genelge yayınlayarak, ülkedeki 81 ilde faaliyette olan ya da faaliyete geçmeye hazırlanan sanayi kuruluşlarına ve yatırım yapmak isteyen girişimcilerin gerekli resmi iş ve işlemlerinde kamu kurum ve kuruluşlarında karşılaştıkları sorunların hızlıca giderilebilmesine yönelik Tek Adımda Yatırım Büroları da açılmıştır. İllerde valilik bünyesinde oluşturulan bu bürolar, sanayiciler ve girişimcilerin sorunlarını dinleyerek gerektiğinde ilgili kurumlarla irtibata geçen ve hızlı çözüm üreten, girişimcilere tanıtım, bilgilendirme, rehberlik etme ve bölgede bulunan cazip yatırım alanları konusunda tavsiyelerde bulunma görevi üstlenmektedirler (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/06/20080603-11.html>, 05.01.2018).

26 ajans merkezine bağlı illerde bulunan Yatırım Destek Ofisleri, Kalkınma Ajansları 2016 Yılı Genel Faaliyet Raporu verilerine göre; ilgili yıl içerisinde yaptıkları bilgilendirme, danışmanlık ve diğer yardımcı hizmetler sunmaları sonucunda; buldukları illerde 2.027,45 milyon liralık yatırım çekerek, bu illerde toplam 8240 kişilik istihdam artışı sağlamaları öngörülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2016b: 134).

2.8. BKA ların Bölgesel Yatırımları Destekleme Araçları

Bölgesel Kalkınma Ajansları kuruluşlarının temel amacı olan bölge kalkınmasında süreci hızlandırmak için; bölgede mevcutlar, tutulan kayıtlar, sektörel analizler gibi farklı araştırmalar neticesinde yerel paydaşlarla görüşmelerle bölge planları hazırlar ve sorunların giderilmesine (altyapı, üretim, istihdam, sosyal ihtiyaçlar, tanıtım vs.) yönelik yatırımlara farklı araçlar kullanarak destek sağlayabilirler.

Şekil 2. 3 Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Destekleme Fonksiyonu Araçları
Kaynak: Can, 2011.

Şekil 2.3 numaralı tabloda görüleceği üzere bu destek araçları; Mali ve Teknik Destek olmak üzere iki yolla sunulur. Mali destekler; faiz desteği, faizsiz kredi desteği ve doğrudan finansman desteği olarak verilirken, Teknik destekler ise yatırımlarda kurumsal kapasiteyi artırıcı eğitim, danışmanlık, geçici uzman/danışman temini ya da lobi faaliyetleri olarak sunulur. Fakat BKA ların desteklemelerinde ulusal kalkınma planları doğrultusunda bir takım kriterleri göz önünde bulundurularak; Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (KAPFDY) ve her ajansın kendi bölgesinde önceden belirlenmiş yerel ihtiyaçlar odaklı hazırlayacağı başvuru rehberleriyle ilişkili yatırım başvurularına destek sağlayabilirler (Kalkınma Bakanlığı, 2016b: 40).

Tablo 2. 4. 2016 yılı Mali ve Teknik Destekler

I. MALİ DESTEK PROGRAMLARI				
I. a. Proje Teklif Çağrısı Uygulamaları				
YILLAR	Açılan Teklif Çağruları (adet)	Destek Tutarları (TL)	Proje Başvuruları (adet)	Desteğe Hak Kazanan Projeler (adet)
2016	53	282.843.172	3.532	764
I. b. Doğrudan Faaliyet Desteği Uygulamaları				
YILLAR	BKA larca İlan Edilen Toplam Bütçe (TL)	Destek Tutarları (TL)	Başvuru Sayısı (adet)	Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı (adet)
2016	18.790.000	16.049.942	709	258

I. c. Güdümlü Proje Desteği Uygulamaları				
YILLAR	BKA larca İlan Edilen Toplam Bütçe (TL)	Destek Tutarları (TL)	Başvuru Sayısı (adet)	Sözleşme İmzalanın Proje Sayısı (adet)
2016	18.790.000	16.049.942	709	258
II. TEKNİK DESTEKLER				
	İlana Çıkan Teklif Çağrıları (adet)	Destek Tutarları (TL)	Başvuru Sayısı (adet)	Sözleşme İmzalanın Projeler (adet)
2016	8.440.000 TL	6.122.294 TL	1.480	731

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Ajansları 2016 Yılı Genel Faaliyet Raporu, Sy 40-48.

Mali ve teknik destek programlarının işleyiş sürecinde; örgütlenme, yönetim, üretim, finansman, teknoloji, tanıtım, pazarlama, proje hazırlama ve işgücünün eğitilmesi gibi konularda KOBİ' ler, yeni girişimciler, kurum ve kuruluşlara BKA'ların destekleme fonksiyonu kapsamında rehberlik danışmanlık destekleri de vermektedirler. Bu eğitimler vasıtasıyla bölge işletmelerinin, kurum ve kuruluşların kapasiteleri geliştirmelerine ve bölgenin girişimcilik, rekabet gücünün artırılmasına katkı sağlanmaktadır.

2.8.1. Mali Destekler

BKA lar yerel düzeyli araştırmalar ve paydaşları dikkate alarak yerel programlar hazırlayarak, proje ve faaliyetleri destekleme fonksiyonuyla mali destek programları sunarlar. En yoğun olarak kullanılan doğrudan finansman desteği başta olmak üzere, faiz desteği ve faizsiz kredi destekleri aracılığıyla bölgeler düzeyinde yatırımlar desteklenmektedir.

2.8.1.1. Faiz Desteği

Kar amacı güden gerçek ya da tüzel kişilerin bölge planlarıyla ve ajans öncelikleriyle uyumlu yatırım projeleriyle ilgili finansman ihtiyacını karşılayacak aracı kurumdan alacağı kredi karşılığında, kalkınma ajanslarına başvurması ve başvurunun kabul sonucu ajansla bir protokol imzalanır ve faaliyetlerin ajans planlarıyla uyumlu kalması sağlanır. Bu doğrultuda ajans, ilgili başvuru sahibinin kullanacağı krediye ait aracı kuruluşa olan faiz giderlerini ödeme yükümlülüğü, ajansa devredilmiş olur. Karşılıksız sunulan bir ajans desteğidir.

2.8.1.2. Faizsiz Kredi Desteği

Kar amacı güden gerçek ya da tüzel kişilerin bölge planları ve ajans öncelikleriyle uyumlu yatırım projeleriyle ilgili finansman ihtiyacının ilgili aracı kuruluşlarca karşılanmasıyla, faizsiz olarak ve taksitlerle ödeme imkanı sunan kredi desteğidir. Faizsiz finansman desteğinin yatırımcı tarafından geri ödemesi ise, ilgili yönetmelik doğrultusunda ajansça belirlenen sürelerde taksitler halinde sözleşme yapan ajansa yapılır (Can, 2011: 68).

2.8.1.3. Doğrudan Finansman Desteği

Doğrudan Finansman Desteklemeleri, esas olarak BKA tarafından ilgili bölgede proje teklif çağrısı yöntemiyle kullanılan karşılıksız destekler olmakla birlikte, nadir de olsa yararlanıcının proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerini hafifletmek amacıyla, proje teklif çağrısı yapılmadan da sağlanabilen bir mali destek türüdür (www.ankaraka.org.tr, 2018). Doğrudan finansman desteğinin uygulanmasında Proje Teklif Çağrısı, Güdümlü Proje Desteği ya da Doğrudan Faaliyet Desteği olmak üzere üç farklı yöntemle uygulanabilir.

2.8.1.3.1. Proje Teklif Çağrısı

Proje Teklif Çağrısı, başvuru koşulları (sermaye, gelir, ithalat-ihracat miktarları, çalışan sayısı... gibi) tam ve net olarak belirlenmiş, başvuru sahiplerinin önceden belirlenmiş konulara uygun projelerinin dikkate alındığı yöntemdir. Proje teklif çağrısına uygun olarak hazırlanarak ajansa başvuru yapılan projelerde, genellikle proje maliyetinde belirtilen tutarın büyük bölümü ajans tarafından karşılanırken, bir kısmınınsa proje yararlanıcısı tarafından karşılanması gerekir. Yararlanıcının karşılayacağı tutarın oranları teklif çağrısının yapıldığı rehberlerde belirlenerek çağrı yapılır ve bu oran “Eş Finansman” olarak adlandırılır (Can, 2011: 64). Bu destek yöntemiyle; bölge kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, dernekler, birlikler, kar amacıyla kurulan işletmeler ile diğer gerçek veya tüzel kişiler yararlanıcı olabilirler.

2.8.1.3.2. Güdümlü Proje Desteği

Ajansların sundukları mali destekler genellikle proje teklif çağırısı yöntemiyle sağlanırlar. Ancak güdümlü proje desteğinde, proje hazırlığında kolaylık sağlama ya da projenin hazırlık sürecinde doğrudan ajansça yapılabilmesi amacıyla proje teklif çağırısı yapılmayan, önceden herhangi bir proje teklif çağırısı ya da başvuru koşulu gerektirmeden doğrudan mali ve teknik olarak sağlanan desteklerdir. İlgili projenin, bölgesel gelişmeye hız kazandırma ve bölge içerisinde girişimcilik ile inovasyon kapasitesini geliştirmeye katkı sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir.

Diğer mali destek türlerinden farklı olarak güdümlü proje desteklerinde, ajansın destek vereceği proje fikrinin yararlanıcı paydaşlar ile ajansın birlikte yaptıkları toplantılar sonucu ortak kararla belirlenmesi ve kabul edilen projenin yürütme görevini ajansla birlikte yapılmasıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2016b: 50).

Projenin genel çerçevesi ile uygulama alanı ajansça belirlenerek, etkin olması muhtemel aktörler belirlenir ve niversiteler, kamu kesimi, özel firmalar ile sivil toplum kuruluşları ortaklıklarıyla projenin geliştirilerek uygulanması beklenir. Güdümlü proje destekleri, proje bütçesinin en fazla yüzde doksanına kadar verilebilir (www.ankaraka.org.tr).

2.8.1.3.3. Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD)

Güdümlü proje desteği gibi ‘‘Doğrudan Faaliyet Desteği’’nde de proje teklif çağırısı yapılmadan başvuru sahipleri doğrudan ajansa başvururlar. DFD, kritik önem taşıyan araştırma-planlama çalışmaları, bölge içinde ekonomik açıdan tehdit ve risk taşıyan konularda önleyici ya da tedbir almaya yönelik çalışmalara, inovatif ve girişimci kapasiteyi arttırıcı iş geliştirme merkezleri, teknoloji geliştirme merkezlerine (TEKNOPARK) ve bu çalışmalara dair kurulacak tesislerin n çalışma gibi büyük maliyetli yatırımlara katkı sağlanarak daha kısa sürede etkin çalışmalarının sağlanması için verilen desteklerdir. Yararlanıcı olabilecekler ise; yerel yönetimler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, niversiteler, sivil toplum kuruluşları, birlikler, kooperatifler olabilmesine karşın; diğer gerçek ya da tüzel kişiler yararlanıcı olamazlar.

Bu destek türünde eş finansman zorunluluğu yoktur. Fakat yararlanıcıların eş finansman sağlaması durumundaysa toplam maliyetin yüzde ellisinden fazla eş finansman yapılamaz. DFD ile desteklenmiş projelerin uygulama süresi en fazla üç aydır.

2.8.2. Teknik Destekler

Teknik destekler, bölge içerisindeki önemli olarak belirlenen sektörlerde faaliyet gösteren yerel aktörlerin kurumsal kapasitelerini artırarak; eğitim, danışmanlık, lobi faaliyetleri ile geçici süreli uzman ya da danışman belirleme gibi sundukları desteklerdir. Teknik desteklerin amacı ise; bölgesel kalkınmada büyük önem arz eden yerel aktörlerin, kurumsal kapasitelerindeki eksiklikleri nedeniyle proje hazırlık ve uygulamalarında karşılaştıkları problemleri gidermelerine yardımcı olmaktır (Can, 2011: 69).

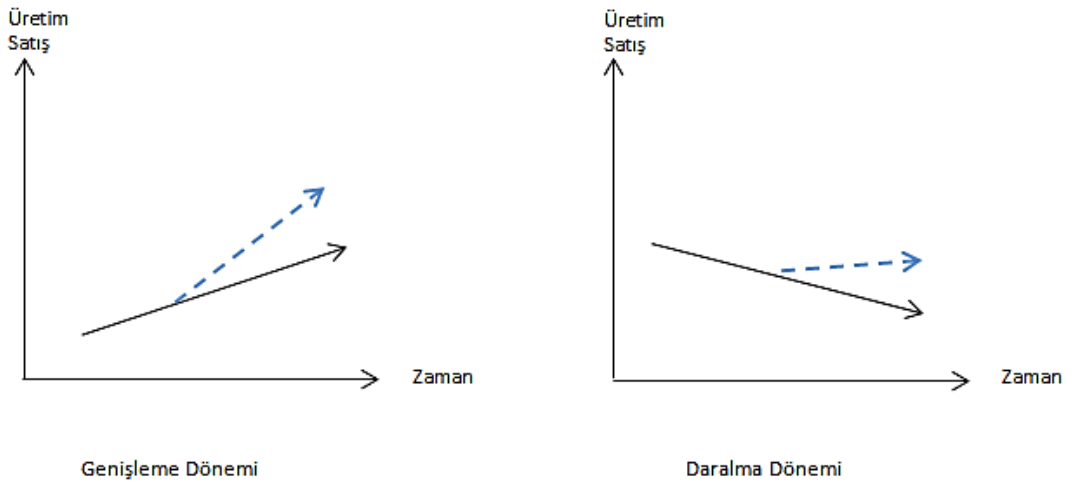
2.8.3. Tanıtım ve Rehberlik Desteği

Ajanslar bünyesinde faaliyet gösteren yatırım destek ofisleri, tanıtım ve rehberlik desteği sunan birimler olup; yabancı ve yerli yatırımcılara danışmanlık hizmeti vermekle birlikte, bölgedeki yatırım imkanlarının tanınırlık oranını arttırmak için gerek yurtiçi gerekse yurtdışında çeşitli faaliyetler düzenleyerek bölgeye yatırımcı çekmeye yönelik çalışırlar. Teşvik belgesi, izin ruhsat işlemlerinde danışmanlık, bölgeye yatırımcı çekme, yatırım yeri tavsiyesinde bulunma, izin ve ruhsat takibi, şirket kurulumu, bakanlık, belediye ve kaymakamlık ile yatırımcı görüşmelerini sağlama ve bu kapsamda gerekli işlemleri koordine etme, para aktarımı noktasında kamu bankaları ile görüşerek firmaya yol gösterme, yatırım yeri tahsisi ile ilgili bilgi ve takip gibi birçok konuda yatırımcılara destek sağlanır. Ayrıca ajanslar yine yatırım destek ofisleri aracılığıyla bölgedeki karlı olabilecek yatırım alanları konusunda yatırımcılar açısından bölgenin tanınırlığını arttırmaya yönelik tanıtım amaçlı fuarlar düzenleyebilir ve çeşitli organizasyonlara da katılabilirler.

Türkiye'deki 2016 yılı içerisinde faaliyet gösteren tüm BKA lar, yereldeki yatırımcılar ile diğer paydaşların toplamda 29.438 adedine bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti sunmuşlardır. Buna ek olarak yatırım tanıtım amacıyla düzenlenen fuar, organizasyon ve faaliyetler 13ü yurtdışında olmak üzere 197 adet olup, 62.943 kişi BKA ların bu organizasyonlarına katılım sağlamıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2016b: 135-141).

2.9. BKA Yatırım Desteklerinin Ülke Ekonomisindeki Yeri

Tüm dünyada ekonomik müdahalelerin etkisinin tespiti, gelecekte uygulanacak politika ve planların belirlenmesine kaynaklık etmektedir. Temel olarak bölgeler arası farkları azaltmak ve kaynakların bölgesel dağılımında optimal tercihlere ulaşabilmek amacıyla kurulan BKA desteklerinden beklenen, Şekil 2.4. te gösterildiği üzere bölge içerisindeki yararlanıcılar üzerinde, mevcut kaynaklarla gerçekleştirilebilecek olağan seyir üzerinde kırılma-sıçrama göstermesidir. Bu bağlamda kamu yatırımlarında bölgesel dağılımının en iyileştirilmesi, günümüzde bölgeler arası farklar ve ulusal kalkınmanın önündeki engeller açısından, önemle üzerinde durulan konulardan biri olarak karşımıza çıkar (Pınar, 2013: 12).

Şekil 2. 4. BKA Desteklerinin Yararlanıcılar Üzerinde Beklenen Etkisi

Kaynak: Pınar A (2013). 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı Etki Analizi Raporu. <https://www.karacadag.gov.tr> (04 Ocak 2018).

Yatırımlar, bölgesel politika uygulamaları ile ekonomik büyüme ve kalkınmada temel bir araç olarak kullanılarak, ulusal ekonomik politikalar doğrultusunda daha az gelişmiş bölgelerin ekonomik gelişimi ve böylece ulusal çıkarların maksimize edilmesini sağlamak üzere bölgesel ihtiyaçları dikkate alarak yatırımları dağıtmayı hedefler. Bu nedenle, merkezi hükümet tarafından bölgeler arası yatırımlarda etkili bir tahsisat yapılması büyük önem taşımaktadır (Geraki, Serafiem and Krikeli, 2010: 1-2).

Yatırım kavramı, en basit tanımıyla mevcut dönemde (cari dönemde) kaynakların tüketiminden vazgeçilerek, gelecekte daha fazla üretim ve tüketime imkan sağlaması amacıyla, tüketiminin ertelenerek sermaye stokuna ilave edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle tüketime hazır kaynakların, cari dönemdekine göre gelecekte daha fazla ekonomik fayda (üretim kapasitesinde artış ve tüketime yöneltilecek kaynak artışı) getireceği beklentisiyle, reel sermaye stokuna yönlendirilen net ilavelerdir. Bu noktada kamu yatırımları ile özel yatırımların ayırımına da kısaca değinecek olursak; kamu yatırımları nihai olarak toplumsal fayda getirme beklentileriyle kamu tarafından yapılan ve ekonomik katkısı bir yıldan daha uzun sürecek sermaye harcamaları iken; özel yatırımlar ise bireysel veya kurumsal ölçekli fayda-kar amaçlı yapırlar (Kalem, 2015: 5).

Kamu yatırımları, her ülkenin ekonomisinde farklı düzeylerde olsa da aktif olarak kullanılan bir maliye politikası aracıdır. Ülkeler kamu gücüne dayanarak, milli kaynakları ülke içerisindeki tüm bölgelere eşit dağıtma, yeni istihdam alanları oluşturma, sektörel destekler ve teşvikler sunma gibi kararlarında kamu yatırımlarını kullanırlar. Kamu kesimi yatırım kararları, genellikle ulusal planlar ya da politikalara uygun olarak, ekonomik amaçlarla yapılabileceği gibi sosyal amaçlarla da yapılabilmektedir. Örneğin; gelişmiş ülkelerde kamu yatırımları sosyo-ekonomik, verimliliği arttırıcı alanlara yönlendirilirken, daha az gelişmiş ülkelerdeyse altyapı, sosyo-kültürel gelişme gibi alanlara kaydığı görülebilmektedir. Bu açıklamalardan yola çıkılarak ulusal kalkınmanın sağlanmasında kamu yatırımlarının bölgeler düzeyinde etkin kullanımının sağlanmasının, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişiminde oldukça önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Tablo 2.5. Türkiye’de Yıllara Göre Kamu Yatırımlarına Merkezi Bütçeden Aktarılan Tutarlar ve Kalkınma Ajansları Faaliyetlerine Ayrılan Ödenek

	Yıllara Göre; Toplam Kamu Yatırımlarına, Merkezi Bütçeden Ayrılan Tutarlar (Bin TL)	Yıllar İtibarıyla Merkezi Bütçeden, Kalkınma Ajanslarına Ayrılan Ödenek (Bin TL)	BKAların Yıllara Göre Merkezi Bütçe Kamu Yatırımları İçerisinden Aldıkları Ödenek Oranları (%)
2008	11.621.757	39.643	% 0.33
2009	15.196.094	260.000	% 1.71
2010	19.269.844	450.001	% 2.33
2011	22.222.933	382.500	% 1.71
2012	27.829.058	446.946	% 1.60
2013	33.000.148	425.655	% 1.28
2014	36.018.067	474.127	% 1.31
2015	40.033.749	371.000	% 0.92
2016	50.559.225	496.227	% 0.98

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı Kamu Yatırım Programları ve Kalkınma Ajansları Genel Faaliyet Raporlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Tablo 2.5, Kalkınma Bakanlığı “Kamu Yatırım Programları” ile “Genel Faaliyet Raporlarında” bulunan bilgiler ışığında, kamu yatırımlarına merkezi bütçeden ayrılan toplam tutarlar ile kalkınma ajanslarının faaliyetlerine dair, merkezi bütçeden ayrılan ödenek tutarlarını göstermektedir. Ülkemizde yapılan toplam kamu yatırımları ile Ajansların kalkınmaya yönelik yatırım destek faaliyetlerine ilişkin merkezi bütçeden ayrılan tutarların karşılaştırılabilmesi amacıyla hazırlanan Tablo 2.5, Kalkınma Ajansının faaliyete geçtiği 2008 yılı verileri ile en son kamuoyuna açıklanmış olan 2016 yılına kadarki verileri içermektedir. Sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere, ülkemizde kuruluş amacı bölgelerarası farkları gidererek-ulusal kalkınmaya katkı sağlamak olan Kalkınma Ajanslarının faaliyetlerine dair merkezi bütçeden ayrılan tutarlar, merkezi bütçeden kamu yatırımlarına ayrılan tutarlar içerisinde %3ü aşmamaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, doğrudan kamu yatırımı sağlamamasına karşın; kalkınma planlarıyla aynı doğrultuda hazırlanmış bölge planlarıyla uyumlu çalışmalara verdiği yatırım destekleriyle, dolaylı yatırım desteği sağlayan, hukuki açıdan daha önce açıklandığı üzere kamu tüzel kişiliği ağır basan yerel örgütlerdir. Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan “2016 Yıllık Yatırım Programı”nda yer alan kamu yatırım tutarlarına göre, 2016 yılı içerisinde toplam 94.784.666 bin TL kamu yatırımlarına ayrılmıştır. Yine aynı yıl içerisinde Düzey 2 bölgelerinde 26 adet Kalkınma Ajansının yatırım desteklemelerine dair “Proje ve Faaliyet Destek

Giderleri" toplamı ise; 407.521.142 TL olarak gerçekleşmiştir. Buna göre toplam kamu yatırımları içerisinde, kalkınma ajanslarının yatırım destekleri oranı % 0.43 lük bir paya sahiptir. Bu oran toplam kamu yatırımları içerisinde düşük bir oran gibi gözükse de; bölgelerarası farkları azaltma ve bölgesel gelişim açısından oldukça önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI YATIRIM DESTEKLERİNİN BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİSİ

Ülkemizde 2006 yılında faaliyete başlayan BKA lar kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlama ve geliştirme, yerel kaynakların bölge içerisinde etkin kullanımını sağlama ve yerel potansiyele hız kazandırarak ulusal kalkınma planlarına katkı sağlama amacıyla yatırımları destekleme ve teşvik faaliyetlerinde bulunurlar. Ajansların hizmet sunduğu sınırlar içerisinde bölgesel aktörler ve göstergelere etkisi ulusal hedeflere ulaşmada önemli rol almaktadır. Bu noktada “Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları Yatırım Desteklerinin Bölgesel Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi” nin tespiti amacıyla hazırlanan çalışmanın bu bölümünde, literatürde konunun önemi araştırılarak, veri seti ve yöntemle dair açıklamalara yer verildikten sonra, model oluşturularak ekonometrik yöntemle tahminler analiz edilecek, sonuçta tahmin edilen ilişki ile mevcut durum ilişkisi incelenecektir.

3.1. Seçilmiş Literatür Özeti

1950 li yıllardan sonra dünyada bölgesel büyüme-kalkınma çabaları sonucu yayılan bölgesel politikalar ve bu doğrultuda BKA yatırım desteklerinin ekonomik etkinliğine dair çalışmalar, 1980 li yıllarda artmaya başlamıştır. Ulusal kalkınmanın önündeki önemli engellerden biri olarak kabul edilen bölgelerarası farkları gidermeye yönelik çeşitli teşviklerle birlikte yerel yatırım destekleri sunan BKA

larda, ulusal planlar doğrultusunda bölgeler içerisindeki uygulama sonuçlarını optimize etmek için etkinliğin belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur (Bondonio, Greenbaum, 2001: 122-123).

Ekonomi yazını, 1980 li yıllardan sonra ulusal düzeyli yatırım desteklerinin çeşitli ekonometrik yöntemlerle değerlendirilmesi gerekliliğine yoğunlaşmış iken; küreselleşme süreciyle Kalkınma Ajansı sayısının hızla artması sonucu, bölgesel düzeyli yatırım destekleri ve teşvik programları ise daha sonraki dönemlerde literatürde hakimiyet kazanmıştır. Son 50 yıldır birçok ülkede ekonomik kalkınmada, BKA lar ve yatırım desteklerinin yaygın bir araç olarak kullanılması, aynı zamanda bunların etkinliğinin tespiti ihtiyacını da gündeme getirmiştir.

Kalkınma Ajanslarının etkinliği ve işleyişine dair, iç ve dış denetimler yapılmakla birlikte, faaliyetlerinde başarı oranının değerlendirilebilmesi, aksaklıkların tespiti ile giderilmesi ve etkinliğin sağlanabilmesi açısından çalışma sonuçlarının uygulama bölgesindeki çeşitli ekonomik göstergelerde meydana getirdiği değişimlerle de incelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. İşte bu noktada BKA ların ilgili Düzey 2 bölge sınırları içindeki destek çalışmalarının, bölgeye geri dönüş etkisi (yatırımlar, istihdam, gelir artışı, gelir adaleti...) büyük önem taşımaktadır. Ajans yatırım desteklerinin, bölgede yarattığı geri dönüş değerlendirmesi, gerektiğinde analizler yapılması ve bu çıktıların göz önünde bulundurularak ileride yapılacak programların etkinliğinin artırılmasını sağlayacak, başarı oranının yükselmesiyle; bölge içerisinde katma değer artışı nihayetinde ulusal hedeflere ulaşmaya hız kazandıracaktır. Bu bağlamda Kalkınma Ajanslarının ilgili bölgede, uygulama sonuçlarından alınan veriler ve bu verilerin yöredeki diğer ekonomik, sosyal göstergelere etkisini ortaya koyacak çeşitli sosyo-ekonomik unsurların incelenmesiyle bölgesel yatırım destek faaliyetlerinin bölgeye etkisi ortaya çıkartılabilir (Şimşek, 2013: 26).

Bartels, Nicol ve Duijn'in (1982) yapmış oldukları çalışmada, bölgesel ekonomik politika uygulamalarında etki tahminine yönelik uygulamalar çeşitli ekonometrik modeller ve yöntemlerle araştırılmıştır. Anket, tekli ve çoklu regresyon modelleri,

fayda-maliyet analiz yöntemlerinin kullanıldığı bu çalışmada, bölgesel teşvik politikalarında etki değerlendirmesinin önemi üzerinde durulmuştur.

Cullison (1993), kamu yatırımları ile ekonomik büyüme ilişkisine dair çalışmaların yetersiz olduğu üzerinde durmuş, Granger nedensellik testi ve VAR (Vektör Autoregressive) modellerini kullanarak bu konuyu incelemiştir. Çalışma sonucunda, bölgesel yatırım ve teşvik uygulamalarının hem eğitim, sağlık gibi sosyal konularda, hem de ekonomik konularda ilgili uygulama bölgelerinde pozitif etkiler doğurduğu tespit edilmiştir.

Wilder ve Rubin (1996) çalışmalarında, 1980 li yıllar itibariyle gündeme gelen bölgesel desteklerin etkinliği probleminde, dışsal ekonomik etkilerin belirlenerek, bunların kapsam dışı tutulması koşuluyla, yerel yatırım desteklerinin değerlendirilmesinde tanımlayıcı bir çalışma gerçekleştirilmiştir.

Schalk ve Untiedt (1999), bölgesel yatırım destekleri-teşviklerinin, yine bölgesel düzeyli kişi başına düşen gelir ve faktör talebine etkisini, Batı Almanya bölgesi için incelemiştir. T bar Testi ve Dickey-Fuller Regressions modellerinin kullanıldığı çalışma sonuçları, Batı Almanya'daki bölgesel politikaların, sadece ek bir yatırım yaratmakla kalmadığı, aynı zamanda istihdam üzerinde de olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bondonio (2002) tarafından ABD'de uygulanan merkezi olmayan-bölgesel ekonomik kalkınma programlarıyla, uygulanan yatırım desteklerinin etkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçları bölgesel yatırım desteklerinin, bölgeler arasında homojenliğe katkı sağlayarak, ulusal ekonomik kalkınmayı kolaylaştırıcı bir rol alacağı sonucu elde edilmiştir.

Bölgelerarası farklara çözüm olarak uygulanan, Ajanslar ve yaptıkları bölgesel yatırım desteklerinin ekonomik etkisine yönelik araştırmalar, 1900lü yılların son çeyreğinde ekonomi literatüründe ağırlık kazanmaya başlamış ve günümüzde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda bölgesel yatırım desteklerinin, çeşitli ekonomik

göstergelere etkisini inceleyen ulusal ve uluslar arası literatürdeki çeşitli araştırmalar ve sonuçları kısa ve açıklayıcı bilgilerle Tablo 3.1’de özetlenmektedir.

Tablo 3.1. Bölgesel Desteklerin Ekonomiye Etkisine Dair Ampirik Literatür Özeti

Yazar (lar)	Bölge/ Dönem	İlişki	Yöntem/ Metodoloji	Çalışmanın Sonucu
Cohen and Legoff (1987)	Canada ve Diğer OECD Ülkeleri 1969-1983	Bölgesel Kalkınma Ajansları Teşvik Programlarının Ekonomi (Yatırım, Firma Davranışları Ve İstihdam) İle Verimlilik Üzerine Etkileri İncelenmiştir.	Trend Analizi, Tanımlayıcı Çalışmalar, Mikro Simülasyonlar, Anketler Ekonometrik Tahminler	Canada Bölgesel Kalkınma Ajansları Teşvikleri, Yatırımlar Üzerinde Pozitif Etkiye Yol Açtığı Sonucuna Ulaşılmıştır.
Cullison (1993)	United States 1970-1986	Kamu Yatırımları İle Ekonomik Büyüme İlişkisi İncelenmiştir	Granger Nedensellik Testi, VAR (Vektör Autoregressive) Modeli	Kamu Yatırımlarının Bölgelerde Hem Eğitim, Sağlık Gibi Sosyal Konularda, Hem de Ekonomik Olarak Pozitif Etkiler Doğurduğu Tespit Edilmiştir.
Schalk and Untiedt (1999)	Batı Almanya 1978-1989	Batı Almanyada Bölgesel Yatırım Teşviklerinin, Kişi Başına Düşen Gelir Ve Bölgesel Faktör Talebine (Yatırım Ve İşgücü) Etkisi Analiz Edilmiştir.	T Bar Testi Dickey-Fuller Regressions	Almanya'daki Bölgesel Politikanın Sadece Ek Bir Yatırım Yaratmadığını, Aynı Zamanda İstihdam Üzerin De Olumlu Etkileri Olduğu Sonucuna Ulaşılmıştır.
Karaçay-Çakmak ve Erden (2004)	Türkiye Düzey-1 Alt Bölge Grubu (12 Adet) 1991-2000 Yılları	Bölgesel Kalkınmada Kamu Yatırım Destekleme Politikası İle (Kamu Yatırımları, Teşvikler ve Krediler) Özel Sektör İmalat Yatırımları Arasındaki İlişki İncelenmiştir.	Panel Regresyonu, Sabit ve Rassal Etkiler Modeli	Bölgelerde Yapılan Kamu Yatırımları Ve Özel Yatırımlar Arasında Tamamlayıcı Bir Etki Gözlenmemiştir. Fakat Bölgelerin, Gelişmişlik Düzeyleri Açısından Sınıflandırmalara Tabi Tutulması Halinde; Bu Sonuçların Görece Olarak Gelişmiş Bölgelerdeki Sonuç Olduğu Ve Nispeten Daha Geri Kalmış Bölgelerdeki Kamu Yatırımlarının İse;

				Özel Yatırımları Pozitif Etkilediği Ortaya Çıkmıştır.
Pereira and Andraz (2005)	Portekiz 1976-1998	Ulaştırma Kamu Yatırımlarının Portekiz Ekonomisindeki Önemi	Birim Kök Testi, Eşbütünleşme Testi, Augmented Dickey Fuller (ADF) Testi	Kamu Yatırımları Hem Doğrudan Hem De Dolaylı Olarak Özel Yatırımları Tetikleyerek Pozitif Etkilediği Sonucuna Ulaşılmıştır.
Costai-Font and Rodriguez-Oreggia (2005)	Meksika	Kamu Yatırımlarının Bölgearası Eşitsizlikleri Azaltma Ve Gelir Dağılımı Üzerine İlişkisi İncelenmiştir	Panel Veri Modeli Quantile Regresyonları	Sonuçlar, Bölgesel Eşitsizliklerin Azalmasının Tahmin Edildiği Gibi Kamu Yatırımlarının Bölgesel Gelir Dağılımıyla İlişkilendirilebileceği Hipotezini Doğrulamaktadır; Gözlenen Örüntü, Kamu Yatırımlarının Temel Olarak Bölgeler Arasındaki Bölgesel Eşitsizliklerin Azaltılmasına Yardımcı Olduğunu Göstermektedir.
Bondonio ve Greenbaum (2006)	ABD'nin 10 Eyaleti 1982-1992	Bölgesel Yatırım Destekleri- Teşvikleri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi İncelenmiştir	"Two-Step Conditioning On A Propensity Score"	Bölgesel Yatırım Desteklerinin Ekonomik Büyüme Ve Kalkınmayı Pozitif Etkileyeceği Sonucu Elde Edilmiştir.
Beckfield (2008)	17 Adet Batı Avrupa Ülkesi 1950-1998	Bölgesel Entegrasyonların Gelir Eşitsizliğine Etkisini İncelemektedir.	Eşbütünlemeli Regresyon Zaman Serileri Panel Veri Modeli Varyans Analizi,	Kişi Başına Gelirdeki Değişim Katsayısı Bölgesel Entegrasyonla Anlamlı Bir İlişkiye Sahip Ve Negatif Yönlüdür.
Gülmez ve Noyan-Yalman (2010)	Düzyey 3 Bölgelerinden Biri Olan Sivas İlindeki 38 Adet Kobi 2007	Bölgesel Yatırım Teşviklerinden Yararlanan Kobilere Etkisi İncelenmiştir.	Yüz Yüze Anket Yöntemi, Ki Kare Analizi Ve T Testi	Bölgesel Yatırım Teşviklerinin Bölgede Yer Alan Kobi'lere Pozitif Etki Yarattığı Ve Bölgesel Kalkınmayla Tamamlayıcı İlişki Yarattığı Sonucuna Ulaşılmıştır.
Yavan (2011)	Türkiye Düzyey 1 Bölgeleri/ İller 2000	Kamu Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Ekonomik Büyümeye Etkisi	Yatay Kesit Regresyon Analizi	Kamu Teşvikleri Yoluyla Yapılan Yatırımların Artmasıyla, İlgili Bölgelerde GSYİH'nin Pozitif Etkilendiği Sonucuna Ulaşılmıştır.

Şahin ve Uysal (2011)	Türkiye Coğrafi Bölge Ayrımına Tabi Olan 7 Adet Bölgeleri 2002-2009	Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılım İlişkisi Analiz Edilmiştir	Shift-Share Tekniği	Bölgesel Yatırım Desteklerinin Coğrafi Bölgeler Grublamasında Bölgelerarası Farkları Gidermede Yeterli Olmadığı Sonucuna Ulaşılmıştır
Pede, Sparks Ve D.Mckinley (2012)	Filipinler Eyaletler Düzeyi 1991-2000	Bölgesel Gelir Adaleti İle Büyüme Arasındaki İlişki	Koşullu Yakınsama Analizi Theil Endeksi	Ekonomik Büyümenin, Bölgesel Gelir Eşitsizliği Üzerinde Pozitif Ve Anlamli Bir Etkiye Sahip Olduğu Sonucuna Ulaşılmıştır.
Künye (2014)	Türkiye Düzey 2 Alt Bölgeleri 2004-2012	Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ekonomi Üzerindeki Etkisi	Panel Veri	Bölgesel Yatırım Desteklerinin Bölge Ekonomisi Açısından Olumlu Katkısı Olduğu Tespit Edilmiştir.
Bakırcı, Ekinci ve Şahinoğlu (2014)	Türkiye Düzey 1 Alt Bölgeleri 2007-2012	Bölgelere Yapılan Toplam Kamu Yatırımları İle İstihdam İlişkisi İncelenerek, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölge İçerisinde Etkinliği İncelenmiştir	Veri Zarflama Analizi (VZA),	Bölgesel Kamu Yatırım Ve Teşvik Araçlarının Batı Bölgelerinde Daha Etkin İken Doğu Bölgelerinde İse Etkinlik Düzeyi Düşmekte Olduğu Sonucuna Varılmıştır.
Adamek and Rybkova (2015)	Çek Cumhuriyeti 14 Alt Bölge 1998-2014	Bölgesel İstihdamın Gelişiminde Yatırım Teşviklerinin Etkisi İncelenmiştir	Panel WIs Tahmini	Bölgesel Yatırım Desteklerinin Bölge Ekonomisi Ve İstihdam Açısından Olumlu Katkısı Olduğu Tespit Edilmiştir.
Kubar (2016)	Dünya Bankası’nın 2010 Yılı Kişi Başına Düşen Gelir Seviyeleri Dikkate Alınarak Düşük, Orta Ve Yüksek Gelirli Olmak Üzere Üç Sınıfa	Düşük Ve Orta Gelirli Ülkelerin Kalkınma Değişkenleriyle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki İncelenmiştir	Panel Eşbütünselleşme Testleri Panel Nedensellik Analizi	Panel Eşbütünselleşme Analiz Sonuçlarına Göre Düşük Gelirli Ülkelerin, İthalat, İhracat, Sanayi Sektörü Katma Değeri, Enflasyon Oranı Sağlık Harcamaları İle Telefon Hattının Ekonomik Büyümeyle Pozitif Etkilediği,

	Ayırıldığı Ülke Grupları. 1995-2010			Tarım Sektörü Katma Değeri, Sabit Sermaye Tüketimi, Doğurganlık Oranının Ekonomik Büyüme Negatif Etkilediği Sonucuna Ulaşılmıştır. Orta Gelirli Ülkelerde Değişkenlerden, Tarım Sektörü Katma Değeri, Enflasyon Oranı, Sabit Sermaye Tüketiminin, Doğurganlık Oranının Ekonomik Büyüme Negatif Etkilediği, İhracat, İthalat, Tüketim Harcaması, Sanayi Sektörü Katma Değeri, Sağlık Harcamaları Ve Telefon Hattı Değişkeninin Ekonomik Büyüme Pozitif Etkilediği Belirlenmiştir
Sevinç, Emsen, Selçuk ve Bozkurt (2016)	Türkiye İBBS Düzey 2 Bölgeleri (26 Adet BKA) 2004-2012	Bölgesel Kalkınmada Yatırım Desteklerinin Belirleyicileri Ve Ekonomi Üzerindeki Etkinliği Analiz Edilmiştir	Panel Eşbütünleşme, Nedensellik Ve Sabit Etkiler Modeli	Analiz Sonuçlarına Göre Türkiye'de Yatırım Teşviklerinden Faydalanma Derecesinin Bölgelerin Gelişmişlik Düzeyleriyle Paralellik Arz Ettiği Ve Bu Durumun İse Bölgesel Dengesizlikleri Giderme Amaçlı Uygulanan Yatırım Destekleme Politikalarının İstenen Düzeylerde Amaçlarına Ulaşmaya Engel Olduğu Sonucu Tespit Edilmiştir.
Recepoğlu ve Değer (2016)	Türkiye Düzey-2 Alt Bölgeleri (26 Adet) 2004-2011 Yılları	Bölgesel Yatırım Teşviklerinin, Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri İncelenmiştir	Panel Veri Eşbütünleşme Ve Nedensellik Analizleri	Eşbütünleşme Ve Fmols Sonuçlarına Göre Yatırım Teşviklerinin Uzun Dönemde Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerinde Anlamli Ve Pozitif Etkileri Gözlenmiştir.

				Nedensellik Testi Sonuçlarına Göre İse Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Bölgelerde Yatırım Teşvikleri İle Ekonomik Büyüme Arasında İki Yönlü İlişki Söz Konusu İken; Az Gelişmiş Bölgelerde İse Yatırım Teşviklerinden Bölgesel Ekonomik Büyümeye Doğru Tek Yönlü Nedensellik Bulunmuştur.
Gündem (2017)	Türkiye İBBS Düzey 2 Alt Bölgeleri 1987-2001 İle 2004-2011	Bölgeleri Arasındaki Gelir Yakınsaması İncelenmiştir	Mekansal Yakınsama Analizi, Sar, Sem	Klasik Yakınsama Analizi Sonuçları İlgili Dönemlerde Türkiye Sınırlarında Bulunan Düzey 2 Bölgeleri Arasında Kuvvetli Bir Gelir Yakınsaması Olduğu Sonucuna Ulaşmıştır.
Topal (2017)	Türkiye İBBS Düzey 2 Alt Bölgeleri 2004-2016	Bölgesel Kamu Yatırımları İle İstihdam İlişkisi İncelenmiştir.	Panel ECM Eşbütünleşme Testi ve ARDL-PMG Testleri	Bölgesel Kamu Yatırımları İle İstihdam Arasında (26 Adet Düzey 2 Bölgeleri İçerisinden Sadece TR90 Ve TRC3 Bölgeleri Haricinde) Uzun Dönemli ve Anlamlı Bir İlişki Olduğu Sonucuna Ulaşılmıştır
Gömlüksüz, Şahbaz ve Mercan (2017)	Türkiye Düzey 2 2004-2014	Kamu Bölgesel Yatırımlarının Bölgelerde Kişibaşı GSYİH Ya Etkisi İle Bölgesel Eşitsizliklere Etkisi İncelenmiştir	Yakınsama Hipotezi	Hükümetin Bölgesel Yatırımları Ve Sabit Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Ekonomik Eşitsizliklerin Çözümünde Başarılı Olduğu Sonucuna Ulaşılmıştır

Literatürün özetlendiği Tablo 3.1.den yola çıkılarak, Türkiye’de bölgesel yatırımların etkisine yönelik yapılmış çalışmaların daha çok 2000 li yıllardan sonra ekonomistlerin araştırma alanına girdiği söylenebilir. Bu odaktaki araştırmalarda genellikle bölgesel yatırımlar ile ekonomik büyüme, bölgesel istihdam, GSYİH ya da bölgesel dış ticaret ilişkisinin çeşitli yöntemlerle incelendiği görülmekle birlikte

bölgesel yatırımların, bölgesel gelir dağılımına etkisine dair yapılan çalışmalar oldukça azdır.

3.2. Araştırma Metodolojisi

3.2.1. Veri Seti

Bu çalışma, Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yerel ekonomilerde gelir dağılımı adaletine etkisini test etmek amacıyla hazırlanmıştır. Düzey 2 bölgelerinde çalışan BKA larca yapılan yatırım desteklerinin, gelir dağılımında adaleti gösteren Gini Katsayısına “bölgesel düzeyli” etkisini inceleyen çalışmada, yıllık veriler alınarak analiz yapılmıştır. 2010 ile 2016 yıllarına dair panel verilerin oluşturulduğu çalışmada zaman kısıtının söz konusu 7 yıl aralığında seçilmesinin nedeni; Türkiye’de BKA yatırım faaliyetlerinin 2010 yılında başlamış olması ve 2016 yılına mevzuat olan en güncel verileri içermesidir.

Veri setinin hazırlanmasında yararlanılan kaynaklar; TC Kalkınma Bakanlığı ile TÜİK dir. Çalışmanın iki değişkeninden biri olan Yatırım Destek Tutarlarına (YDT) dair veriler, Kalkınma Bakanlığı “Kalkınma Ajansları Yıllık Genel Faaliyet Raporları” ndan yararlanılarak hazırlanmıştır. Diğer değişken olan ve Gelir dağılımı adaletini gösteren GİNİ Katsayı değerleri ise TÜİK veri tabanından elde edilmiştir.

İBBS na göre 3 grupta (Düzey-1, Düzey-2 ve Düzey-3) sınıflandırılmış olan Türkiye sınırlarında, Düzey-2 alt grubu 26 bölgeye ayrılmıştır. Bu 26 alt bölgenin her birindeyse BKA lar kurulmuş ve çevre illeri de çeşitli kriterlere göre kapsamı içerisine alarak ilgili bölgelerde kalkınma faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmamız; ülkemizde 26 adet BKA nın “gerçekleştirdiği” yatırım destek tutarları-giderlerinin (YDT), yine Düzey-2 bölgelerinde gelir dağılımı adaletine (Gini katsayısı) etkisi analiz edilmek istenmiştir. Ancak BKA ların Düzey-2 bazlı yatırım destek tutarlarına (Kalkınma Ajansları Yıllık Genel Faaliyet Raporlarından) ulaşılabilmesine karşın; gelir dağılımı adaletini gösteren Gini Katsayı değerlerine TÜİK veri tabanında (26 adet Düzey2 bölgeleri

bazında) ulaşılamamakta olup; Düzey-1 bölgelerinde veriler bulunmaktadır. Bu nedenle Ajans yatırım destek tutarlarının, yine İBBSnda düzey-2 bölgelerinin gruplandırılmasıyla oluşturulan Düzey-1 (12 adet bölgede) bölgelerinde kümülatif toplamları hesaplanarak; bu desteklerin Düzey-1 bölgelerindeki (12 adet) gelir dağılımı adaletine etkisi analiz edilecektir. Dolayısıyla Düzey-2 sınıflandırmasıyla oluşturulan BKA yatırım desteklerinin gelir dağılımına etkisi, kümülatif toplamları alınarak, Düzey-1 bazında incelenmiştir.

Yatırım destek tutarları (YDT) olarak, Ajansların yıllık toplam giderleri alınmamış, bunun yerine; toplam tutar içerisinde sadece “Proje ve Faaliyet Destek Gider” leri (gerçekleşen giderler) analize dahil edilmiştir. Bunun nedeni, Ajansların toplam giderleri içerisinde, yatırımlara doğrudan destek sağlamayan çeşitli giderlerin de (Genel Yönetim Giderleri, Personel Giderleri, Plan-Program-Proje hizmetleri Gideri, İzleme-Değerlendirme-Koordinasyon Giderleri, AR-GE giderleri, Tanıtım-Eğitim giderleri) burada yer almasıdır. Bölgesel gelir dağılımı adaletini temsilen; Düzey 1 bazlı GİNİ Katsayı değerleri modele alınmıştır ve ayrıca çalışmanın analiz kısmında yer alan değişkenlere dair yapılan kısaltmalar Tablo 3.2’ de belirtilmiştir.

Tablo 3. 2. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Kısaltmaları

Kısaltma	Değişken Adı	Açıklama	Beklenen Etki Yönü
GİNİ	Gelir Adaletini Belirten Katsayı	Bağımlı Değişken	Negatif
YDT	Yatırım Destek Tutarı	Bağımsız Değişken	*

Not: *, YDT bağımsız değişkeninin beklenen etki yönünün olmadığını göstermektedir.

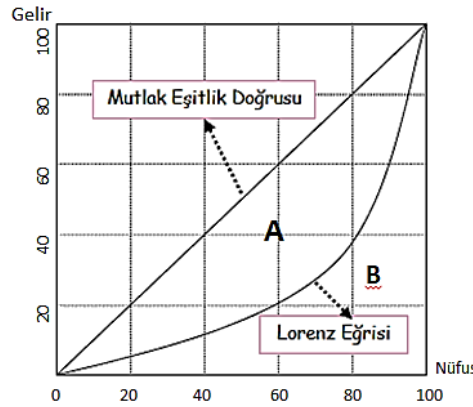
Tablo 3.2’de belirtilen bağımlı ve bağımsız değişkenler bu çalışmadaki analize doğal logaritmaları alınarak dâhil edilmiştir.

3.2.2. Model

Bu çalışmada, son yedi yıllık proje ve faaliyet desteklerine Ajanslarca ayrılan tutarlar ile yine aynı yıllar içerisinde ilgili bölgelerde Gini Katsayı değerleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu iki verinin ele alınmasıyla Ajanslar tarafından yapılan bölgesel

yatırım destek çalışmalarının, bölgeler içerisinde gelir adaleti üzerine etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Adil gelir dağılımı, ülkelerin temel büyüme ve kalkınma düzeyi göstergeleri içerisinde yer almakta olup, sosyo ekonomik ve sosyo kültürel gelişmişlik değerlendirmesi açısından da oldukça önemlidir. Çalışmanın hareket noktasını oluşturan asıl problemin test edildiği bu bölümde, Kalkınma Bakanlığı ile TÜİK veri tabanlarından alınan (2010-2016 yıllarında İBBS Düzey 1 bölgeleri arasında) Gini katsayıları ile BKA ların bölgeler düzeyindeki proje faaliyet destek tutarlarıyla oluşturulan (Düzey 1 kümülatif toplamı) “dengeli panel veri analizi” ile tahmin edilen ilişki incelenmektedir. Burada amaç, Düzey 2 bölge sınıflandırmasına giren BKA ların, ilgili bölgedeki yatırım destekleri ile bölgedeki gelir dağılımına etkisini çeşitli testlerle inceleyerek, Ajans faaliyetlerinin yarattığı bölgesel etkiyi açıklayabilmektir. Gini katsayısı, bir ülkede kişisel gelir dağılımı adaletinin ölçümünde oldukça yoğun olarak kullanılan bir ölçüdür. Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile hesaplanmakta olup; gelir ve nüfus arasındaki ilişki, 45 derecelik mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasındaki alanın, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgenin alanına oranlanmasıyla hesaplanmaktadır (Çalışkan, 2010: 98-99; Hyman, 1983: 432).

Şekil 3. 1. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı
Kaynak: Çalışkan, 2010.

Şekil 3.1. de Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusunun arasında kalan (A) alanın, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgenin tamamının (A+B) alanına bölünmesi sonucu çıkan değer Gini Katsayısını verir. Bu değer 1'e yaklaştıkça adaletsiz gelir

dağılımı söz konusu olurken; 0'a yaklaşan değerler ise gelirin adil dağılımının söz konusu olduğunu gösterir. Bir ülkede gelir dağılımında tam olarak adalet sağlanması durumunda Gini katsayısının değeri 0 olurken, ülkenin tüm gelirin yalnızca bir kişide toplanması halindeyse bu katsayı değeri 1'e eşit olacaktır (Cowell AF, 2009: 65-72; Çalışkan, 2010: 98-104).

Bölgesel Kalkınma Ajansları yatırım desteklerinin bir üst düzeyli kümülatif toplamalarının, bölgesel gelir dağılımı adaletine olası etkilerini araştırmak amacıyla, (3.1) numaralı denklem kullanılarak yapılan araştırmada, yalnızca bir bağımsız değişken ve bir de bağımlı değişken bulunduran basit doğrusal regresyon modeli oluşturulmuş ve bu model Denklem 3.1 deki gibi ifade edilmiştir (Yavuz, 2009: 124).

$$\ln GINI = \beta_0 - \beta_1 \ln YDT + \epsilon_t \quad (3.1)$$

Oluşturulan modelde bağımsız değişken olan YDT, BKA larca yapılan Yatırım Destek Tutarlarının Düzey-1 sınıflandırmasına göre kümülatif toplamalarını ifade etmekte olup; GINI ifadesi ise bağımlı değişken olarak tanımlanmış ve gelir adaletinin göstergesi olarak analize dahil edilmiştir. β_0 ve β_1 oluşturulan modelde test edilerek belirlenecek olan modelin bilinmeyen parametreleri olup; β_0 katsayısı sabit terimi ifade ederken, β_1 katsayısı YDT nin, gelir adaletine etkisini gösteren parametredir. ϵ_t ise hata terimini temsil etmektedir. Kurulan modelde analiz sonucundan beklenen ise; bağımsız değişkende (YDT) meydana gelecek bir artış karşısında, bağımlı değişken üzerinde (GINI Katsayısı) azalışa (iyileşmeye) yol açarak, negatif yönlü bir ilişkiyi ortaya çıkarmasıdır.

3.3. Ekonometrik Yöntem

Ekonometrik bir araştırmada tahminlerin güvenilirliği açısından, toplanan verilerin türü önem teşkil etmektedir. Bu anlamda ekonomik ilişkileri araştıran çalışmalarda; zaman serisi verisi, yatay kesit veri ve panel veri olmak üzere üç tür veri toplama yöntemi vardır. Bu veri toplama yöntemleri içerisinde panel veri yöntemi; diğer iki yöntemin birlikte ele alınarak modele dahil edilmesini yani hem zaman serilerini hem

de yatay kesit verilerini modelde birlikte inceleme ve analiz etmeyi mümkün kılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Panel verilerde N sayıda birim var ise bu N tane birimin her birine karşılık gelen T sayıda da zaman yani her birime karşılık gelen bir zaman serisi bulunmaktadır.

Panel veri yönteminin kullanılması, incelenen değişkenlerin yaratacağı hem birim etkilerini hem de zaman etkilerini ortaya koyar. Yatay kesit ve zaman serisi verilerini bir arada kullanan ilk çalışmalar ;Hildreth (1950), Kuh (1959), Grunfeld ve Griliches (1960), Zellner (1962), Balestra ve Nerlove (1966), Swamy (1970) ve Hsiao (1986) tarafından yapılsa da, 1990 sonrasında tam anlamıyla uygulamalı çalışmalar görülmüştür (Tatoğlu, 2016: 3-4).

Zaman boyutunu içeren yatay kesit verilerin kullanımıyla oluşturulan panel veri modeli ile ekonomik ilişkilerin tahminler doğrultusunda incelenmesine “panel veri analizi” adı verilir. Panel veri analizi sayesinde ülkeler, çeşitli bölgeler, endüstri alanları ya da hane halkları vb yatay kesit gözlemleri, zaman aralıklarıyla birlikte incelenebilir. Bu veri yöntemi sayesinde, zaman boyutuna sahip olan yatay kesit verilerin kullanılabilmesi, ekonomik ilişkilerde zaman ve birim etkileri de içeren daha güvenilir sonuçlara ulaşma imkanı sağlar. Panel veri analiz yönteminde yer alan gözlem sayısı; yatay kesit (N) ile zaman serisi (T) boyutlarının çarpımı ($N \times T$) ile bulunduğu için özellikle veri problemiyle sık karşılaşılan gelişmekte olan ülkelere dair yapılan çalışmalarda uygulanabilecek bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Baltagi, 2005:1).

Panel veri analizleri yatay kesit verileri ile zaman serilerinin etkisini birlikte incelemenin yanı sıra; birim değişkenliğini ve gözlenemeyen heterojenliğin oluşturulan modele dahil edilmesine imkan tanıma, kısa zaman serisi ya da yetersiz yatay kesit verilerin olması halinde dahi ekonometrik analize imkan sağlama, tahminlerde sapma oranını düşürme, çoklu doğrusal bağlantı sorununu azaltma ve daha geniş kapsamlı modeller kurabilme avantajları sunmaktadır (Hsiao, 2003: 1-8; Künye, 2014: 155-158).

Panel veri kullanımının sağladığı avantajların yanında birtakım kısıtlar da bulunmaktadır. Panel verilerde hata payının genellikle sapmalı olması, hem zaman hem de yatay kesit verileri içermesi nedeniyle veri toplama ve düzenleme aşamasında sorunlar ve zaman ya da birim boyutunun kısa olması başlıca sorunlardır (Tatoğlu, 2016: 13-14). Doğrusal Panel veri analizi kullanılan testlerde, genellikle model Denklem 3.2 şeklinde ifade edilerek tahmin yapılabilir:

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T \quad (3.2)$$

3.2 numaralı denklemde Y_{it} ; bağımlı değişkenin t zaman biriminde i için değerini, alt indis olan i; yatay kesit verilerini (çalışmada kurulan modelde i= 12 adet düzey 1 bölgelerini ifade eder) yatay kesiti belirtirken, t ise; zaman serilerini (t= 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015 ve 2016 yılları), β_{0it} ; sabit terimi, β_{kit} ; Kx1 boyutlu parametreler vektörünü, X_{kit} k açıklayıcı değişkenin t zaman biriminde i birimine göre değerini göstermektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmada ekonometrik yöntem olarak panel veri kullanılmış, BKA yatırım desteklerinin bölgesel gelir dağılımına ilişkisi “dengeli panel” yani tüm zaman birimlerine karşılık gelen yatay kesit birimlerinin olduğu sabit etkili panel veri analiz yöntemi kullanılarak, tahmin edilen ilişki test edilmiştir.

Sabit etkiler modeli, yatay kesit birimlerinde bir sabit terim oluşturularak yatay kesit birimleri veya dönemlere dair bireysel etkilerinin modele yansıtılabilmesini sağlayan bir modeldir. Bu noktada bireysel etkilerin bağımsız değişkenlerle ilgisiz çıkması söz konusuysa, yatay kesit birimlerinin arasında rassal etkili model oluşturulması daha uygun olur. Hsiao (2003) ise panel veri analizlerinde birimler arası ilişkiye göre sabit etkili ya da rassal etkili modelin seçiminde, veri setinin geniş bir anakütle içerisinde seçilerek çekilmesi durumunda rassal etkili modelleme yapılmasını; yatay birimlerin küçük bir anakütleden oluştuğu ya da anakütledeki birimlerin çoğunun seçilmesi halindeyse sabit etkili model kullanılmasının uygun olacağı görüşündedir. Bu doğrultuda çalışmada yatay kesit birimlerini oluşturan 12adet Düzey 1 birimleri anakütleyi oluşturduğu için yapılan panel veri analizinde sabit etkiler modeli tahminleri incelenmiştir (Kılıç, 2014: 58-59 ; Hsiao, 2003).

3.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri

Panel veri analizi kullanılarak oluşturulan model dahilinde, Düzey 2 bölgeleri yatırım desteklerinin (kümülatif toplamları ile Düzey 1 bölgelerinde), Gini katsayı değişimlerine olan etkisinin incelendiği bu çalışma; BKA faaliyetlerinin bölgelerarası gelir adaleti üzerine bir etkisinin olduğu varsayımının test edilmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda 2010-2016 yılları arasında ilgili veriler baz alınarak ilk aşamada, birimler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığına test eden farklı yatay kesit bağımlılığı testleri yapılmıştır.

Yatay kesit bağımlılığı testleri, çalışma kapsamında incelenen yatay kesit verilerinin (yani Düzey 1 ve kümülatif toplamlı Düzey 2 bölgelerinin) herhangi birinde ortaya çıkacak şoklardan, diğerlerinin etkilenme durumunu test etmesi açısından önemlidir ve yatay kesit birimlerinin birbirleriyle olan bağımlılık ilişkisinin tespit edilmesini sağlar. Seriler arası yatay kesit bağımlılığının göz ardı edilerek verilerin analiz edilmesi, test sonuçlarını büyük ölçüde etkileyeceği için analiz yapılmadan önce birimler arasında yatay kesit bağımlılığı varlığının test edilmesi gerekir. Aksi halde yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmaksızın analiz yapılması, sonuçların sapmalı ve tutarsız olmasına neden olacaktır (Breusch and Pagan, 1980).

Birimler arası korelasyon olarak da bilinen yatay kesit bağımlılık testleri, modele dahil edilen birimlerin hata terimleri arasındaki korelasyonun varlığını gösterir. Yatay kesit birimlerinin tesadüfi olarak seçilmesi durumunda, yatay kesit bağımlılığı genellikle görülmez. Ancak ülkeler, bölgeler, şehirler gibi birimlerin modele dahil edilmesi halinde yatay kesit bağımlılığı görülme ihtimali artmaktadır (Tatoğlu, 2016: 14-15). Bu açıklamalar odağında çalışmada birimler arası ilişkinin testi için; Breusch-Pagan, Pesaran, Friedman ve Fress olmak üzere 4 tür yatay kesit bağımlılığı testi yapılmış olup, her bir testte yer alan temel ve alternatif hipotezler 3.3 ve 3.4 de gösterilmiştir:

$$H_0: \text{Yatay Kesit Bağımlılığı Yoktur} \quad (3.3)$$

$$H_1: \text{Yatay Kesit Bağımlılığı Vardır} \quad (3.4)$$

Yatay kesit bağımlılığını test edilirken; birimler arasında korelasyon olup-olmadığını ölçen Peseran (2004) testi, Spearman rank korelasyon katsayısıyla ortalama değer hesaplayan ve parametrik olmayan Friedman (1937) testi ve rank korelasyon katsayılarının kareleri toplamıyla yapılan Frees (1995) testleri kullanılmıştır (Alper ve Oransay, 2015: 78-79). Çalışmada yatay kesit bağımlılığının tespitinde kullanılan ilk yöntem Breusch-Pagan (1980) LM (Lagrange Multiplier-Çarpanı) testidir. Bu test, yatay kesit birimleri arasında korelasyonsuzluk hipotezini araştırmakta olup, testin modeli 3.5 no.lu eşitlikte verilmiştir.

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (3.5)$$

3.5. numaralı eşitlikte, $\hat{\rho}$ ikili korelasyona dair örnek tahminidir. LM testinde H_0 temel hipotezi yatay kesit birimleri arasında bir ilişkinin olmadığını gösterir. Bu testte $T \rightarrow \infty$ iken; N sabit ise $\frac{N(N-1)}{2}$ serbestlik derecesinde ki-kare asimptotik dağılıma sahip olduğunu ve bu test için zaman birimi T 'nin yatay kesit birimleri N 'den büyük olduğunda kullanılabilir (Koçbulut ve Barış, 2016: 29).

Peseran (2004) CD testi, Breusch-Pagan (1980) testinin geliştirilmesiyle ortaya çıkarak N ya da T 'nin büyük olduğu her iki durumda da kullanılabilen bir yatay kesit bağımlılığı testidir. Peseran CD testinde $N \rightarrow \infty$ ve $T \rightarrow \infty$ iken; yatay kesit bağımlılığı yoktur fakat $N > T$ olması halinde CD test sonuçlarında önemli düzeyde bir sapma gerçekleşeceği için bu çalışmada da olduğu gibi; veri setini oluşturan birimler açısından $N > T$ olması durumunda 3.6. numaralı eşitlik kullanılarak bağımlılığın test edilmesi önerilir (Koçbulut ve Barış, 2016: 29).

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \quad (3.6)$$

Friedman (1937) ın testi, Spearman ortalama sıra korelasyon katsayısına dayanmaktadır. Friedman, düzenli korelasyon katsayısı olarak düşünülebilecek, parametrik olmayan bir test önermiş ve 3.7 numaralı eşitlikte test formülize

edilmiştir. Bu eşitlikte, $\hat{r}_{ij}$ kalıntıların sıra korelasyon katsayılarının örnek tahminidir. R_{AVE} nin büyük değerler alması, yatay kesit bağımlılığının varlığını gösterir (Sarafidis and Hoyos, 2006: 5).

$$R_{AVE} = \frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{r}_{ij} \quad (3.7)$$

Frees (1995, 2004) rank korelasyon katsayılarının kareleri toplamına dayanan bir istatistiki test önermiştir. Frees tarafından ortaya atılan bu testin bir işlevi, iki bağımsız değişkenin ortak bir dağılımını takip eder (Sarafidis and Hoyos, 2006: 6-7).

$$R^2_{AVE} = \frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \widehat{r^2}_{ij} \quad (3.8)$$

Birimler arası ilişki test edilirken; serideki zaman boyutunun, yatay kesit boyutundan büyük olduğunda yani $T > N$ iken Breusch-Pagan LM testi (1980) ile incelenebileceği gibi; $T > N$ veya $T < N$ olması durumlarında Pesaran CD (2004) testi de kullanılabilir. Test sonuçlarının 0.05 olasılık değerinden küçük olması halinde %5 anlamlılık düzeyinde H_0 temel hipotezi reddedilerek, paneli oluşturan birimler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğuna karar verilir. Frees yatay kesit bağımlılığı testinde ulaşılan istatistiki değerdeyse; kritik değerden büyük olması halinde yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna ulaşılır (Pesaran, Ullah and Yamagata, 2008; Alper ve Oransay, 2015: 79).

Tablo 3. 3. Yatay Kesit Bağımlılığı Testleri Tahmin Sonuçları

	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Breusch-Pagan LM test of independence	4,0254	0.0008
Pesaran's test of cross sectional independence	0.745	0.0066
Friedman's test of cross sectional independence	27.395	0.0000
Frees' test of cross sectional independence	0.2146	-
Critical values from Frees' Q distribution		
%1 : 0.2338	%5: 0.1611	%10 : 0.1231

Not: %1, %5, %10; Q dağılımı kritik değerler olup, istatistiki anlamlılığı ifade eder.

Birimler arası ilişkinin varlığını test etmek amacıyla yapılan Breusch-Pagan (1980), Pesaran (2004) ve Friedman (1937) testlerinin sonuçları olasılık değeri olan 0.05 den daha küçük çıkmıştır. Bu durumda kurulan modelde H_0 temel hipotezi reddedilir ve yatay kesit birimleri arasında yani Düzey 2 bölgeleri arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Frees testi sonuçlarında ise %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değeri, 0.1611 kritik değerinden daha yüksek (0.2116) bir istatistiki değer çıkması nedeniyle, oluşturulan modelin birimler arası yatay kesit bağımlılığı doğrulanarak, temel hipotez red edilmiş, alternatif hipotez kabul edilmiş yani yatay kesit bağımlılığının varlığı tespit edilmiştir.

3.3.2. Wald Testi

Ekonomik ilişkileri incelerken kullanılan ekonometrik tahmin yöntemleri ve bu tahmincilerin özelliklerinin bilinmesi, oluşturulan varsayımların geçerliliği ve güvenilir tahmincinin seçiminde araştırmacıya rehber görevi almaktadır.

Panel veri modellerinde gözlenemeyen birim etkilere hata terimi gibi tesadüfi bir değişkenmişçesine davranılması halinde “tesadüfi etkiler”in varlığından bahsedilebilirken; yine bu gözlenemeyen birim etkilere sabit parametreymiş gibi davranılıyorsa “sabit etkiler” söz konusu olur. Bu noktada ekonometrik analizlerde kullanılan, sabit etkili ya da tesadüfi etkili tahminciler arasında seçim yapma aşamasında çeşitli testler kullanılır. Bu testler içerisinde yer alan Wald Testi, değişen varyans sorununun tespiti amacıyla kullanılır. Değişen varyans sorunu, genellikle yatay kesit verileriyle tahmin yapıldığında (birimlere göre heteroskedasite olarak bilinir) ortaya çıktığı gibi, zaman serileriyle yapılan tahminlerde de ortaya çıkabilir (Tatoğlu, 2016: 220-222). Birimlerde heteroskedasitenin test edilmesi için kullanılan Wald Testinde temel ve alternatif hipotezler 3.9 ve 3.10 numaralı eşitliklerde verilmiştir:

$$H_0: \text{Değişen Varyans Sorunu Yok} \quad (3.9)$$

$$H_1: \text{Değişen Varyans Sorunu Var} \quad (3.10)$$

Ekonometrik analizlerde standart LM, LR ve Wald testleri yalnızca hataların normal dağıldığı varsayımında kullanılabilir iken; modifiye edilmiş-değiştirilmiş Wald testi ise hataların normal dağılmadığı varsayımında da kullanılabilir. Ancak birim kesit boyutu zaman boyutundan daha az olması halinde Wald testi sonuçlarının gücü azalır.

$$W = \sum_{i=1}^N \frac{(\hat{\sigma}_i^2 - \sigma^2)^2}{V_i} \quad (3.11)$$

Modifiye edilmiş-değiştirilmiş Wald testi eşitlik 3.11 de gösterildiği gibi tanımlanabilir. Bu doğrultuda yapılmış test sonuçları Tablo 3.4. de verilmiştir.

Tablo 3. 4. Sabit Etkili Regresyon Modelinde Modifiye Edilmiş Wald Testi Sonuçları

	İstatistik Değeri	Olasılık (Prob) Değeri
chi2 (4)	294.56	0.0000
H0: sigma(i)^2 = sigma^2 for all i Prob>chi2 = 0.0000		

Değişen varyans sorununun tespit edilmesi için uyarlanmış Wald testi sonuçlarına göre testin temel hipotezi olan “Değişen varyans sorunu yok” hipotezi, alternatif hipotez karşısında red edilerek, “değişen varyans sorunu”nun olduğu kabul edilmiştir. Yani Prob değeri %5’den küçük olduğu için temel hipotez reddedilmiştir. Serilerimizde değişen varyans sorununu vardır.

3.3.3. Wooldridge Testi

Regresyon modellerinde kabul edilen varsayımlardan bir tanesi de oluşturulan modelde yer alan hata terimleri arasında bir ilişkinin olmaması varsayımdır. Aksi halde yani hata terimleri arasında ilişki olması halinde ise otokorelasyon sorunu ortaya çıkar (Yavuz, 2009: 126).

Temel olarak Heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası eşzamanlı korelasyon olması halinde hata terimine ait varyans-kovaryans matrisi, birim matris olma

özelliğini taşımamaktadır. Bu durum veri seti büyük bir örneklemeden oluştuğunda zaman tutarsızlığına yol açmaz fakat etkinliği değiştirebilmektedir. Bu nedenle ekonomik bir araştırmada kurulan modelde heteroskedasite, otokorelasyon ya da birimler arası korelasyondan herhangi biri ya da birkaçı varsa; araştırma sonuçlarının etkinliği için iki yol bulunmaktadır. İlki parametreler değiştirilmeden sadece dirençli standart hatalar tespit edilerek modelde standart hata düzeltilmelidir. Diğer yol ise modele uygun tahminler sağlayacak farklı yöntemler kullanılmalıdır (Tatoğlu, 2016: 251-259).

Wooldridge (2002), yalnızca heteroskedasite ve otokorelasyonun olduğu durumlar için geçerli olan Tam Dirençli Asimptotik Varyans tahmincisi olarak da bilinen bir test geliştirmiştir. Bu testte kabul edilen otokorelasyon türü, hata terimlerinin birimler içinde ve birimler arasında farklıdır. Birimler içerisinde korelasyonlu olmasına izin verilirken; birimler arasında ise korelasyonsuzdur. Wooldridge testi, heteroskedasite ve otokorelasyon olması halinde; dirençli tahminciler sağlamakta olup modelimizde otokorelasyonu tespit için kullanılan Wooldridge testine dair oluşturulan hipotezler 3.11 ve 3.12 de verilmiştir

$$H_0: \text{Serilerde Oto korelasyon Yok} \quad (3.11)$$

$$H_1: \text{Serilerde Oto korelasyon Var} \quad (3.12)$$

Tablo 3.5.te, sabit etkiler modeli panel veri analizinde hata terimleri arasında oto korelasyonun var olup olmadığı Wooldridge testi kullanılarak araştırılmıştır.

Tablo 3. 5. Wooldridge Test (Otokorelasyon) Sonuçları

	İstatistik Değeri	Olasılık (Prob) Değeri
Otokorelasyon sonucu	F(1, 3) = 0.226	0.6669
Prob > F = 0.6669		
H_0 : Seriler Arasında Otokorelasyon Yoktur		

Wooldridge testi sonuçlarına göre, Ajans yatırım destek tutarları ile Gini Katsayı ilişkisini tahmin etmek üzere çalışmada kurulan modeldeki hata terimleri, olasılık değerinin (0.6669) %5 kritik değerinden büyük olması nedeniyle otokorelasyon sorunu taşımamakta olup temel hipotez kabul edilir.

3.3.4. En Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (FGLS) Yöntemi

Panel veri modellerinde “FGLS yöntemi” (Feasible Generalized Least Square) ya da “En Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler” olarak bilinen yöntem, yatay kesit bağımlılığı ve değişen varyans sorununun olması durumlarını dikkate alarak tahminler yapılmasını mümkün hale getiren bir yöntemdir. Bahsedilen her iki sorunu dikkate alarak ilk kez Parks (1967) çalışma yapmış, ardından Kmenta (1986) en uygun genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemini (FGLS) geliştirmiştir. Bu yöntemin en önemli özelliği modelde otokorelasyon sorunu ile birlikte değişen varyans sorunu da olması halinde bu sorunlara karşı dirençli bir tahminci olmasıdır (Oransay ve Mike, 2016: 103 ; Alper ve Oransay, 2015: 81).

FGLS yönteminde öncelikle modelde en küçük kareler yöntemi ile tahmin yapılmaktadır. Ulaşılan kalıntılardan ise; modelde otokorelasyon ve değişen varyansın hesaplanmasında yararlanılarak sonuçta yeniden genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemiyle tahmin yapılır (Oransay ve Mike, 2016: 104).

Tablo 3. 6. FGLS Regresyon Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken (Gini)	Katsayı	P> z
YDT	-.0218383	0.047
Cons (Sabit)	5.744677	0.001
Wald chi2(3)	11.03	
Prob>chi2	0.0115	

Tablo 3.6. da yer alan test sonuçlarına göre bağımsız değişken olan ydt'nin olasılık değeri %5'den küçük olduğu için kurulan modeldeki tahmin edilen ilişkinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Yani BKA'ların YDT'deki %1 birimlik artış, Gini katsayısını %0.021 azaltarak; bölge düzeyinde gelir adaletine katkı sağlamakta olduğu yapılan analizler sonucu tespit edilmiştir.

3.4. Ampirik Bulguların Özetlenmesi

Ulusal kalkınma planlarının bir ayağı olarak örgütlenen BKA faaliyetlerinin bölgesel düzeyde verdikleri «Yatırım Destek Tutarları (YDT)» ve bu desteklerin gelir

dağılımı adaletine etkisini gösteren bölgesel «GINİ Katsayı» değişimleri ile arasındaki ilişkinin tespit edilerek, Ajansların yerel ekonomilerde gelir dağılımına etkisinin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmanın uygulama kısmında ilk olarak; analize dahil edilen değişkenler arasında, yatay kesit bağımlılığı test edilmiştir. Bu bağımlılığın var olup olmadığı literatürde en çok kullanılan 4 test ile araştırılmıştır. Yapılan Breusch-Pagan (1980), Pesaran (2004) ve Friedman (1937) testlerinin sonuçları, olasılık değeri olan 0.05 den daha küçük çıkmış, oluşturulan modelin birimler arası yatay kesit bağımlılığı (CSD) doğrulanarak, yapılan 4 yatay kesit bağımlılığı sonuçlarında, 12 adet olan Düzey 1 bölgeleri arasında bir bağımlılık ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Ekonometrik analizlerde kullanılan modellerde, değişen varyans sorununun tespiti amacıyla kullanılan Wald testi sonucunda ise çalışmaya dair yapılan analiz sonucunda, değişen varyans sorununun olduğu belirlenmiştir. Bu testlerden sonra zaman serisi özelliklerinin tespit edilebilmesi için yapılan Wouldridge Otokorelasyon testi sonuçları; Ajans yatırım destek tutarları ile Gini Katsayı ilişkisinde tahmin edilen modeldeki hata terimlerinin, otokorelasyon sorunu taşımadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öncül testlerde elde edilen bulgular sonucunda yatay kesit bağımlılığı (CSD) ve değişen varyans sorununa dirençli FGLS yöntemiyle, yatırım destek tutarlarının gini katsayısı ve dolayısıyla gelir dağılımına etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Tahmin sonuçları, Ajansların bölgesel düzeyli yaptığı yatırım destek tutarları %1 birimlik bir artış gösterdiğinde; Gini katsayı değerini % 0.021 azalttığını göstermiştir.

Analiz sonuçları incelendiğinde, Kalkınma Ajanslarınca verilen proje faaliyet destekleri kapsamında yapılan YDT değişimlerinin, faaliyet gösterilen ilgili bölgelerde Gini katsayı değerlerini de etkilediğinden bahsedebiliriz. Yani ajanslar proje faaliyet destek tutarları aracılığıyla yatırım destek tutarlarını arttırdıkça, ilgili bölgede gelir adaletine pozitif katkı sağlayarak katsayının değerinin 0'a yaklaşmasına katkı sağlarken; destek tutarları azaldığındaysa gelir dağılımı adaletini gösteren gini katsayısının değerini arttırarak, 1'e yaklaşması üzerinde düşük de olsa etkili olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Dünyada sanayileşme süreci sonrasında hızla artan bölgesel farklılıklara yönelik çözümler üretmesi amacıyla oluşturulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, yerelde yapacağı hizmetler nihayetinde bölgesel kalkınma çalışmalarıyla bölgelerarası farklılıkları gidermeye yardımcı olan ve ulusal planlara erişimde destekleyici önemli bir araçtır. İlk bölümde kavramsal çerçeveyi oluşturan bölgelerarası farklılıklar, bölgesellik, bölgesel kalkınma anlayışı, dünyada ve ülkemizdeki ilk bölgesel çalışmalar ile gelişimi özetlenen bu yerel örgütlerin faaliyetlerinde etkinliğin sağlanarak işleyişinde kolaylık sağlanması açısından bazı özel yetkilere sahipliklerinden bahsedilmiştir.

Ülkemizde kuruluş yıllarından 1960lı yıllarda benimsenen Planlı döneme kadarki süreçte, ülkenin bölge sınıflandırmasına tabi tutulmasının ulusal sınırları tehdit edici bir unsur olarak görülmesi nedeniyle tam anlamıyla bölgesel bir kalkınma ve planlama çalışmalarının varlığından bahsedilemez. Ancak o yıllarda dünyada sayıları hızla artan BKA'lara benzer bir amaçla ulusal planların yerelde uygulamasına yardımcı olacak bazı bölgesel yapılar oluşturulmuştur. Daha çok altyapı ve üretebilme kapasitesi açısından avantajlı olan bölgelerde oluşturulan bu yapılar, merkezi yönetime bağlı olarak, bölge kalkınmasından ziyade ulusal kalkınmayı sağlama amacıyla oluşturulmuşlardır.

1960 lı yıllardan 2006 ya dek uzanan dönem aralığında, çok sayıda bölgesel kalkınma projesi ve merkezden örgütlenmiş BKA benzeri yapılar oluşturulmuştur. DPT tarafından hazırlanan hemen her kalkınma planında, bölgesel gelişme ve bölgelerarası farklılıkların azaltılması odağında hazırlanan bu yapılar üzerinde önemle durulmuştur. Ulusal kalkınma planlarında belirtilen öncelikli sektörler ile mekansal boyutların bütünleştirilmesine dair çalışmalar teşvik edilerek, bölgelerarası

gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Buna rağmen ilgili yıllarda DPT verilerinden yola çıkılarak bu yerel yapıların ekonomi üzerindeki etkisi incelendiğinde, bölgesel farkları azaltma ve bölgesel kalkınma anlamında hedeflenen sonuçlara ulaşamadığı görülmektedir. Bu nedenle -dünyadaki hızlı küreselleşme ve AB ye uyum sürecinde bulunan ülkemizde- 2006 yılı sonrasında ulusal planlara ulaşma ve kalkınmanın sağlanması bağlamında daha etkin programlar yürüterek belirlenen amaçlara ulaşma seviyesini arttıracak bölgesel düzeyli 26 adet Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

Kalkınma Ajansları kuruluş kanununda belirlenen amaçları: kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği oluşturmak-geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlayarak yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, bu ilerlemenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Ajanslar, kamu gücüne dayanarak, milli kaynakları ülke içerisindeki tüm bölgelere eşit dağıtma, yeni istihdam alanları oluşturma, sektörel destekler ve teşvikler sunma gibi kararlarında kamu yatırımlarını kullanırlar. Bu noktada belli bir amaca yönelik özel yetkilerle donatılarak çeşitli müdahale araçlarıyla yatırımları destekleme çalışmaları sürdüren Ajanslarda, faaliyetlerin etkin ve geniş bir alanda yayılımı oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

Kalkınma Ajanslarının ulusal planlar doğrultusunda işleyişine dair iç ve dış denetimler yapılmakla birlikte, faaliyetlerinde başarı oranının değerlendirilebilmesi, aksaklıkların tespiti ile giderilmesi ve etkinliğin sağlanabilmesi açısından, çalışma sonuçlarının uygulama bölgesindeki çeşitli ekonomik göstergelerde meydana getirdiği değişimlerin incelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. İşte bu noktada BKA ların ilgili Düzey 2 bölge sınırları içindeki faaliyetlerinde, yapılan destek çalışmalarının (yatırımlar, istihdam, gelir artışı, gelir adaleti...) bölgeye geri dönüşteki etkisi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle hazırlanan çalışmanın asıl amacı, İBBS na göre 3 grupta (Düzey-1, Düzey-2 ve Düzey-3) sınıflandırılmış olan Türkiye sınırlarında, Düzey-2 alt grubunda çalışan 26 adet BKA nın “gerçekleştirdiği” yatırım destek giderlerinin, yine Düzey-2 bölgelerinde gelir dağılımı adaletine etkisinin belirlenmesidir. Fakat burada, BKA ların Düzey-2 bazlı

yatırım destek tutarlarına ilgili kaynaklardan ulaşılabilmesine karşın; gelir dağılımlı adaletini gösteren Gini Katsayı değerlerine ulaşılamaması nedeniyle, Düzey-1 bölgelerinde veriler çekilerek, analize dahil edilmiş; Düzey-1 bazlı (12 adet) bölgelerde kümülatif toplamlar hesaplanmış ve bu desteklerin Düzey-1 bölgelerinde (12 adet bölgede) gelir dağılımlı adaletine etkisi analiz edilmiştir. Dolayısıyla Düzey-2 sınıflandırmasıyla oluşturulan BKA yatırım desteklerinin gelir dağılımına etkisi, kümülatif toplamları alınarak, Düzey-1 bazında incelenmiştir.

Literatürde bu konudaki ciddi çalışmalar 1980 li yıllardan sonra girmeye başlamış olup, bölgelerarası farkları giderme odağında kurulan BKA ların genel ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri çeşitli yöntemlerle analiz edilmiştir. Genel olarak BKA faaliyetlerinin “genel-yerel ekonomik büyüme, istihdam, yatırım, üretim, gelir, yerel üreticiler ve tktim davranışları temel ekonomik göstergelere etkisi analiz çalışmalarına konu edinilmiş olsa da; ülkemiz sınırlarında BKA ların faaliyet gösterdiği Düzey 2 bölgelerine dair verilerin (zellikle bölgesel Gini Katsayı değerlerine dair verilerde) oldukça kısıtlı olmasının da etkisiyle, yapılmış çalışmalarda daha çok anket sonuçları ile incelenen analizler veya teorik çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan Panel veri analizi, bir araştırmada yatay kesit verileri ile zaman serilerinin etkisini birlikte incelemenin yanı sıra; birim değişkenliğini ve gözlenemeyen heterojenliğin oluşturulan modele dahil edilmesine imkan tanınması, kısa zaman serisi ya da yeteriz yatay kesit verilerin olması halinde dahi ekonometrik analize imkan sağlaması, tahminlerde sapma oranını düşürmesi, çoklu doğrusal bağlantı sorununu azaltma ve daha geniş kapsamlı modeller kurabilme avantajları sunması nedeniyle seçilmiştir.

Uygulama kısmında ilk olarak; analize dahil edilen değerkenler arasında, yatay kesit bağımlılık ilişkisinin varlığı, literatürde en çok kullanılan 4 test ile araştırılmıştır. Yapılan Breusch-Pagan (1980), Pesaran (2004) ve Friedman (1937) testlerinin sonuçları, olasılık değerı olan 0.05 den daha küçük çıkmış, birimler arası yatay kesit bağımlılığı (CSD) doğrulanarak, yapılan 4 yatay kesit bağımlılığı sonuçlarında, 12

adet olan Düzey 1 bölgeleri arasında bir bağımlılık ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Kullanılan modelimizde, değişen varyans sorununun tespiti amacıyla Wald testi yapılmıştır. Sonucunda ise değişen varyans sorununun olduğu belirlenmiştir. Bu test sonuçlarının elde edilmesinin ardından zaman serisi özelliklerinin tespit edilebilmesi için yapılan Wouldridge otokorelasyon testi yapılmış ve sonuçları; Ajans yatırım destek tutarları ile Gini Katsayı ilişkisinde tahmin edilen modeldeki hata terimlerinin, otokorelasyon sorunu taşımadığı sonucunu göstermiştir.

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bölgesel bazlı gerçekleştirdiği yatırım desteklemelerinin, bölgesel düzeyli gelir dağılımı adaletine etkisini test etmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, yapılan testlerden yola çıkılarak, Panel veride FGLS yöntemi kullanılarak temel tahminimiz analiz edilmiştir. Bu analiz sonucundaysa YDT’deki %1 birimlik bir artış olması halinde, ilgili bölgede gelir adaleti değerini pozitif etkileyerek %0.021 azaltmakta, yani Gini katsayısının 0 değerine yaklaşmasını sağlayarak iyileştirmektedir.

Ajanslarca yapılan YDT’nin, gelir dağılımına pozitif etkisine dair ekonomik anlamda şu çıkarımlar da yapılabilir; bölgede yatırımları arttırarak aynı zamanda o bölgede üretim, hizmet, istihdam ve gelir gibi ekonomik göstergelerde de artışa yol açtığı, dolayısıyla sosyo-ekonomik refaha da katkı sağlanabilir. Genel olarak bu şekilde ifade edilmesi mümkün olmakla birlikte, bu ilişkinin bölgesel ve küresel çaplı çeşitli ekonomik sebeplere bağlı olarak etkilenebileceği de söylenebilir. Bu açıklamalardan hareketle, bölgesel kalkınma ajanslarınca yatırım desteklerine dair yapılan proje-faaliyet desteklerinin, çalışmaların kapsadığı ilgili Düzey 2 bölgelerinde etkin ve arttırılabilir bir etki yarattığını ifade etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adamek E, Rybkova L (2015) Influence of investment incentives on development of regional unemployment in the Czech Republic. *European Journal Of Business Science and Technology* 1(1): 5-14.
- Akpınar R (2012) Türkiye'de değişen bölgesel kalkınma politikaları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 6: 29-46.
- Aksoy A (2016) Geleneksel devletten modern devlete: sanayi devrimi ve kamu yönetimi düşüncesinde değişim *International Journal Of Political Studies* 2(3): 31-37.
- Alper AE, Oransay G (2015) Cari açık ve finansal gelişmişlik ilişkisinin panel nedensellik analizi ekseninde değerlendirilmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi* 1(2):73-85.
- Altıntaş Z (2016) Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmadaki rolü: Ahiler kalkınma ajansı örneği. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Nevşehir.
- Ankara Kalkınma Ajansı (2017). *Mali Destekler*. www.ankaraka.org.tr (1 Şubat 2018).
- Apalı A, Yıldız R (2015) Bölgesel kalkınma ajansları: Fransa ve İngiltere örnekleri. *Dergi Karadeniz* 23: 1-23.
- Arslan K (2005) Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde etkin bir araç: Bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7: 274-294.
- Arslan E (2010). *Kalkınma Ajansları Ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları*. <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1134.pdf> (20 Kasım 2017).
- Artobolevskiy SS (1997) *Regional Policy in Europe* ((Jessica Kingsley Publishers, London).
- Ascani A, Crezcenzi R, Iammarino S (2012) Regional economic development: a review. *London School of Economics and Political Science* WP1/03: 1-27.
- Atak A (2011) Bölgesel kalkınma ve Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları. Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara.

- Aydoğuş O, Türkcan B, alışkan E, Kopurlu BS (2009) Kriz teorileri: Kondratieff, Schumpeter ve Wallerstein. *Ege University Working Papers in Economics* 9(1) : 3-9.
- Bakırcı F, Ekinci ED, şahinoğlu T (2014) Bölgesel kalkınma politikalarının etkinliği: Türkiye alt bölgeler bazında bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18(2):281-298
- Baltagi B (2005), *Econometric Analysis of Panel Data* (John Wiley & Sons Press).
- Bartels CPA, Nicol WR, Duijin JJ (1982) Estimating the impact of regional policy: A review of applied research methods. *Regional Science and Urban Economics* 12(1): 3-41.
- Bartik TJ (1991) *Who Benefits From State and Local: Economic Development Policies?* (W. E. Upjohn Institute for Employment Research Kalamazoo, Michigan).
- Başbakanlık Tek Adımda Yatırım Brosu Genelgesi (2008), T.C. Resmi Gazete, 26895,3 Haziran 2008.
- Beckfield J (2008) Remapping inequality in europe: the net effect of regional integration on total income inequality in the European Union. *International Journal of Comparative Sociology* 50(5-6):486-509.
- Berber M, elepi E (2005) Türk bölgesel kalkınma politikalarında yeni arayışlar: kalkınma ajansları ve Türkiye’de uygulanabilirliği. *Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*. Trabzon, 13-14 Ekim.
- Bondonio D (2002) A method to compare the performance of economic development programmes across different regions or states. *Evaluating Decentralized Policies* 8(1): 101-124.
- Bondonio D, Greenbaum RT (2006) Do local tax incentives affect economic growth? What mean impacts miss in the analysis of enterprise zone policies. *Regional Science and Urban Economics* 37 (2007) 121–136.
- Bradbury J (2007) *Devolution, Regionalism and Regional Development: The UK Experience* (British Library Cataloguing in Publication Data, Great Britain).
- Breusch TS, Pagan AR (1980) The lagrange multiplier test and its applications to model specification tests in econometrics. *Review of Economic Studies* 47(1): 239-253.

- Budak T, Eroğlu O (2013) Bölgesel kalkınma ajanslarının denetiminde Sayıştay'ın rolünün değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 18(2): 65-84.
- Can E (2011) *Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü-İzmir Kalkınma Ajansı Örneği* (Altın Nokta Yayınevi, İzmir).
- Cohen D, Legoff JP (1987) Regional development incentives: a critical overview of the evidence. *Canadian Journal of Regional Science* X(2):149-167.
- Costai-Font J, Rodriguez-Oreggia E (2005) Is the impact of public investment neutral across the regional income distribution? evidence from Mexico. *Economic Geography* 81(3): 305-322.
- Cowell FA (2009) *Measuring Inequality* (published by Oxford University Press, UK).
- Cullison WE (1993) Public investment and economic growth. *Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly* 79(4): 19-33.
- Çakmak E (2006) *Yerel Ekonomi Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları* (İmaj Yayınevi, Ankara).
- Çalı HH (2011) Türkiye'de kalkınma ajanslarında denetim sorunsalı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15(2): 419-442.
- Çalışkan Ş (2010) Türkiye'de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 59(2): 89-132.
- Davies S, Hallet M (2002) Interactions between national and regional development. *Hamburg Institute of International Economics* 207: 1-26.
- Dawkins CJ (2003) Regional development theory: conceptual foundations, classic works and recent developments. *Journal of Planning Literature* 18 (2): 131-172.
- Dinler Z (2014) *Bölgesel İktisat* (Ekin Yayınevi, Bursa).
- Doğru N (2004) Zonguldak, Bartın, Karabük bölgesel gelişme projesi. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu I*. Denizli, 10-12 Eylül.
- DPT (1963) *I. Beş Yıllık Kalkınma Planı* (DPT Yayınları, Ankara).
- DPT (2000). *Doğu Anadolu Projesi- Ana Planı*. <http://www.dap.gov.tr> (14 Aralık 2017).

- DPT (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (28 Aralık 2016).
- DPT (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilce.pdf> (11 Aralık 2017).
- DPT (2006) *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (29 Aralık 2016).
- DPT (2008). *Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyon Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/OzelIhtisasKomisyonuRaporlari.aspx> (21 Ocak 2017).
- Dura YC (2007) Dünya uygulamaları bağlamında “Kalkınma Ajansları”nın yapısal analizi. *Türk idare Dergisi* 455: 141-171.
- Efe M, Akgül B (2011) *Türkiye’de Bölgelemenin Temel Veri Alanları Ve Bölgesel Kalkınma Model Çalışmaları* (Ekin Basım Yayın, Bursa).
- Eraydın A (2003) Bölgesel kalkınma kavram, kuram ve politikalarında yaşanan değişimler. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu I*. Denizli, 10-12 Eylül.
- Ercan O (2012) Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Ankara.
- Erçakar ME (2010) Bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye uygulaması. *Mevzuat Dergisi* 13(153).
- Erkan H (1998) *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara).
- Eryılmaz B, Tuncer A (2013) Avrupa Birliği uyum sürecinde bölgesel kalkınma politikaları: bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye uygulaması. *Journal of Academic Inquiries* 8(1): 165-189.
- EURADA (2017). *About EURADA*. <http://www.eurada.org/index.php/about> (3 Ocak 2017).
- EUROPA (2017). https://europa.eu/european-union/abouteuropa_en (21 Ekim 2017).
- Geraki M, Serafiem P, Krikeli O (2011). Public Investment Regional Allocation: Evaluation of applicability of two methodologies. www.researchgate.net/publication/241768970 (2 January 2018).

- Gömlüksiz M, Şahbaz A, Mercan B (2017) Regional economic convergence in Turkey: does the government really matter for? *WEI 2016 Academic Conference*. Rome, Italy, November 14-16.
- Görmüş S, Artar M (2010) Zonguldak-Bartın-Karabük bölgesi planlarının eşgüdümünün değerlendirilmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi* 12(17): 71-81.
- Gülmez M, Noyan-Yalman İ (2010) Yatırım teşviklerinin bölgesel kalkınmaya etkileri: Sivas ili örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 24(2): 235- 257.
- Günaydın D (2013) Türkiye’de bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesinde kalkınma ajanslarının yeri: İZKA mali destek programları örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15(1): 73-101.
- Gündem F (2017) Türkiye’de İBBS 2 bölgeleri arasında gelir yakınsaması var mıdır? mekansal ekonometrik bir katkı. *Sosyoekonomi* 25(34): 145-160.
- Halkier H, Danson M, Damborg C (1998) *Regional development Agencies in Europe* (Regional Studies Association, USA).
- Hsiao C (2003) *Analysis of Panel Data* (Cambridge University Press, Cambridge).
- Hyman DN (1983) *Public Finance* (The Dryden Press, Cgicago).
- Joffe A (1990) Fordism' and 'post'-fordism in Hungary. *South African Sociological Review* 2(2): 67-88.
- Kalem A (2015) Türkiye’deki kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarına etkisinin incelenmesi. Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Yatırım Programlama İzleme Ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (2006), T.C. Resmi Gazete, 29101, 25.1.2006.
- Kalkınma Bakanlığı (1963). *I. Beş Yıllık Kalkınma Planı*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (07 Ağustos 2017).
- Kalkınma Bakanlığı (1968). *II. Beş Yıllık Kalkınma Planı*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (07 Ağustos 2017).
- Kalkınma Bakanlığı (1973). *III. Beş Yıllık Kalkınma Planı*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (08 Ağustos 2017).

Kalkınma Bakanlığı (2000). *Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) Nihai Rapor*. www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8118/c2.pdf (13 Aralık 2017).

Kalkınma Bakanlığı (2007). *Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) Ödeneklerinin İller Ve Belediyeler İtibarıyla Dağılımı, Kullandırılması, İzlenmesi Ve Denetimine İlişkin Esas ve Usuller*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (11 Aralık 2017).

Kalkınma Bakanlığı (2011). *Kalkınma Ajansları 2010 Yılı Genel Faaliyet Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (8 Ocak 2018).

Kalkınma Bakanlığı (2012). *Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (8 Ocak 2018).

Kalkınma Bakanlığı (2013). *Kalkınma Ajansları 2012 Yılı Genel Faaliyet Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (8 Ocak 2018).

Kalkınma Bakanlığı (2014). *Kalkınma Ajansları 2013 Yılı Genel Faaliyet Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (8 Ocak 2018).

Kalkınma Bakanlığı (2015). *Kalkınma Ajansları 2014 Yılı Genel Faaliyet Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (9 Ocak 2018).

Kalkınma Bakanlığı (2016). *Kalkınma Ajansları 2015 Yılı Genel Faaliyet Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (9 Ocak 2018).

Kalkınma Bakanlığı (2017). *Kalkınma Ajansları 2016 Yılı Genel Faaliyet Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (10 Ocak 2018).

Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (4 Ocak 2017).

Kalkınma Bakanlığı (2016a). *1960 Öncesi Dönemde Planlama*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (18 Aralık 2016).

Kalkınma Bakanlığı (2016b). *Kalkınma Ajansları 2016 Yılı Genel Faaliyet Raporu*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (28 Aralık 2017).

Kalkınma Bakanlığı (2017). *Bakanlık Tarihçesi*. <http://www.kalkinma.gov.tr> (21 Ocak 2017).

Karaca Y (2013) Yönetişim perspektifinden kalkınma ajansları: Ankara ve güney ege kalkınma ajansı örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Aydın.

- Karaçay-Çakmak H, Erden L (2004) Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımları ve kamu destekleme politikaları: Türkiye'den bölgesel panel veri setiyle ampirik bir analiz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6(3): 77-96.
- Karaosmanoğlu HS (2006) Düzenleyici etki analizi ve Türkiye uygulaması. Uzmanlık Tezi, DPT İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kargı N (2009) Bölgesel kalkınma yaklaşımındaki gelişmeler ve AB perspektifi altında Türkiye'nin bölgesel politika analizi. *International Journal of Economic and Administrative Studies* 2(1):19-40.
- Kepek Y (2011) *Türkiye Ekonomisi* (Remzi Kitabevi, İstanbul).
- Kılıç E (2014) Stratejik sektörlerin dış ticareti ile reel efektif döviz kuru hareketleri ve belirsizliği arasındaki ilişki. *Sakarya İktisat Dergisi* 3(4): 43-66.
- Koçbulut Ö, Barış S (2016) Avrupa Birliği ülkelerinde ihracat ve doğrudan yabancı yatırımların kadın istihdamı üzerindeki etkisi: panel veri analizi. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi* 1(2): 22-39.
- Kubar Y (2016) Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma göstergeleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Bir panel veri analizi (1995-2010) . *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4: 65-99.
- Künye N (2014) Bölgesel kalkınma ajanslarının bölgelerin ekonomilerine katkıları: panel veri uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Laermans MA, Roosens P (2007) Regionalization and regional economic cooperation european integration. *Ekonomisai Praksa Dbk God XVI* 2:193-210.
- Maslak M (2016) Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde KÖYDES projesi. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.
- Mutlu S (2008) Türkiye'de bölge planlama deneyimleri: eleştirel bir yaklaşım. 3. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. Mersin, 27-28 Kasım.
- Nijkamp P, Bergh CJM, Soeteman FJ (1990) Regional sustainable development and natural resource use. *Proceedings Of The World Bank Annual Conference On Development Economics 1990*.

- Oransay G, Mike F (2016) Doğrudan yabancı yatırımların sosyo-politik belirleyicileri üzerine bir analiz. *Journal of Academic Researches and Studies* 8(14): 97-107.
- Övgün B (2007) Bir politika transferi örneği: Kalkınma Ajansları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 62(3): 233-255.
- Özdemir SM (2009) Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye’de eğitim programlarını değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4(2): 126-149.
- Özdemir Ş (2009) Sanayi devriminin bilim tarihi üzerindeki etkisi: bilim ve teknoloji iç içe. *İstanbul Üretim Ekonomisi Kongresi*. İstanbul, 21-22 Mart.
- Özen P (2005). *Bölge Kalkınma Ajansları*. <http://www.tepav.org.tr> (4 Ocak 2017).
- Özer YE (2008) Küresel rekabet- bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye. *Review of Social, Economic and Business Studies* 9(10): 389-408.
- Özmen F (2008) AB sürecinde Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının karşılaşılabilecekleri temel sorun alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13(3): 327-340.
- Öztürk B, Çolakoğlu E (2015) Bölgesel kalkınma yönünden kalkınma ajanslarının Türk idari teşkilatındaki konumu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 29(2): 323-348.
- Öztürk S, Tanrıverdi H, Tanrıverdi S (2016) Ahiler kalkınma ajansı 2012 yılı sektörel rekabet edebilirlik mali destek programı etki analizi araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi* 21(1): 125-150.
- Pentland C (1975) The regionalization of world politics: concepts and evidence. *International Journal* 30(4): 599-630.
- Pereira AM, Andraz JM (2006) Public investment in transportation infrastructures and regional asymmetries in Portugal. *The Annals of Regional Science* 40(4): 803-817.
- Pesaran MH, Ullah A, Yamagata T (2008) A bias-adjusted Im test of error cross-section independence. *The Econometrics Journal* 11(1): 105-127.
- Pınar A (2013). *2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı Etki Analizi Raporu*. <https://www.karacadag.gov.tr> (04 Ocak 2018).
- Pede VO, Sparks AH, D.Mckinley J (2012) Regional income inequality and economic growth: a spatial econometrics analysis for provinces in the

Philippines. *56th AARES Annual Conference*. Fremantle, Western Australia, February 7-10.

Poroy H (2004) Bölgesel gelişme stratejileri çerçevesinde Yeşilirmak havza gelişim projesi. *Türkiye İktisat Kongresi*.

Recepoğlu M, Değer MK (2016) Türkiye’de bölgesel yatırım teşviklerinin bölgesel ekonomik büyüme üzerine etkisi: Düzey 2 bölgeleri üzerine panel veri analizleri (2004-2011). *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016(14): 1-20.

Reeves T (2006) Regional development in the EU and Turkey. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. Ankara, 7-8 Eylül.

Sarı Vİ (2010) Proje döngüsü yönetiminde etkililik değerlendirmesi. Uzmanlık Tezi, DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

Sarafidis V, Hoyos RE (2006) Testing for cross-sectional dependence in panel data models. *The Stata Journal* (6(4): 482-496.

Sarıca İ (2001) Türkiye’de bölgesel gelişme politikaları ve projeleri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* 1: 154-204.

Schalk HJ, Untiedt G (1999) Regional investment incentives in Germany: impacts on factor demand and growth. *The Annals Of Regional Science* 34(2000): 173-195.

Sert O (2012) Bölge, Türkiye’de bölge kavramı ve kalkınma ajanslarının yapısı. *Sosyal Bilimler Dergisi* 2(4): 119-146.

Sevinç H (2011) Bölgesel kalkınma sorunsalı: Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 6(2): 35-54.

Sevinç H, Emsen ÖS, Bozkurt E (2016) Yatırım teşvik politikalarının bölgesel belirleyicilerine yönelik bir analiz: Türkiye örneği. *Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Journal of The Faculty of Economics Fakültesi Dergisi and Administrative Sciences* 6(1): 525-556.

Seyidoğlu H (2013) *Uluslararası İktisat* (Güzem Can Yayınları, İstanbul).

Seyidoğlu MA (2015) Bölgesel kalkınmada kalkınma ajanslarının rolü: Batman ili üzerine bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Niğde.

Şahin M, Uysal Ö (2011) Bölgesel kalkınma çerçevesinde yatırım teşviklerinin shift-share analizi. *Maliye Dergisi* (160): 111-138.

- Şengül Ü, Eslemian S, Eren M (2013) Türkiye’de istatistikî bölge birimleri sınıflamasına göre Düzey 2 bölgelerinin ekonomik etkinliklerinin VZA yöntemi ile belirlenmesi ve tobit model uygulaması. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 11(21): 75-99.
- Şimşek A (2013) Kalkınma ajanslarının performans ölçümü. Kalkınma bakanlığı Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Takım A (2012) Demokrat parti döneminde uygulanan ekonomi politikaları ve sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 67(2): 157-187.
- Takım A (2010) Türkiye’de bölgesel kalkınma planlarının iktisat politikalarının performansına etkisi: Zonguldak- Bartın ve Karabük örneği. *e-Journal of New World Sciences Academy* 5(3):259-275.
- Tamer A (2010) Kalkınma ajanslarının Türk hukuk sistemindeki yeri. Uzmanlık Tezi, DPT- Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Tatoğlu F (2016) *Panel Veri Ekonometrisi* (Beta Basım-Yayım, İstanbul).
- TDK (2018) *Güncel Türkçe Sözlük*. <http://www.tdk.gov.tr> (10 Ocak 2018).
- Temizocak Y (2006) Kalkınma ajanlarının önemi ve EGEV-EBKA deneyimi. *Bölgesel Kalkınma Ve Yönetişim Sempozyumu*. ODTÜ, Ankara, 7-8 Eylül.
- Tolunay A, Akyol A (2006) Kalkınma ve kırsal kalkınma: temel kavramlar ve tanımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* A(2): 116-127.
- Topal MH (2017) Türkiye’de kamu yatırımlarının istihdam üzerindeki etkisi: bölgesel bir analiz (2004-2016). *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi* 6(12):186-204.
- Tutar F, Demiral M (2007) Yerel ekonomilerin yerel aktörleri: Bölgesel kalkınma ajansları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 2(1): 65-83.
- Türk Kamu İşletmeleri Birliği (2015). *Türkiye’de Ve Dünyada Kamu İşletmeleri*. <http://www.tkib.gov.tr> (21 Şubat 2017).
- Türkoğlu M (2015) Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınma açısından önemi: BAKA örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 7(3): 183-198.
- TVA (2017). *About TVA*. <https://www.tva.gov/About-TVA> (03 Ocak 2017).

- Invest In Turkey (2018). *Türkiye’de Yatırım*. <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/Pages/Home> (13 Ocak 2018).
- Uzay N (2005) *Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları* (Seçkin Yayınları, Ankara).
- Uzay N, Akgül B (2010) *Kalkınma Ajanslarına Genel Bir Bakış, Kalkınma Ajansları Üzerine Seçme Yazılar* (Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa).
- Wilder MG, Rubin BM (1996) Rhetoric versus reality: a review of studies on state enterprise zone programs. *Journal of the American Planning Association* 62, 473–491.
- Williamson JG (1965) Regional inequality and the process of national development: a description of the patterns. *The University of Chicago Press* 13(4): 1-84.
- Yıldız G (2013) Bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde kalkınma ajanslarının rolü ve Güney Ege Kalkınma Ajansı örneği. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Ana Bilim Dalı, Aydın.
- Yavan N (2011) Teşviklerin bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: ampirik bir analiz. *Ekonomik Yaklaşım* 22(81): 65-104.
- Yavuz S (2009) Hataları ardışık bağımlı (otokorelasyonlu) olan regresyon modellerinin tahmin edilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 23(3): 123-140.
- Young-Hyman T (2008) The potential for effective regional development agencies in Turkey: a comparative analysis. *Regional and Federal Studies* 18(4): 375–402.

EKLER

EK 1: İBBS Düzey Sınıflandırmaları: Düzey 1, Düzey 2 ve Düzey 3 Alt Bölgeleri

DÜZEY 1 (12 adet)		DÜZEY 2 (26 adet/BAK lar)		DÜZEY 3 (81 adet/İller)			
TR 1	İSTANBUL	TR 10	İstanbul KA- İSTKA (İstanbul)	TR100	İstanbul		
TR 2	BATI MARMARA	TR 21	Trakya KA - TRAKYAKA (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	TR211	Tekirdağ		
				TR212	Edirne		
				TR213	Kırklareli		
		TR 22	Güney Marmara KA- GMKA (Balıkesir, Çanakkale)	TR221	Balıkesir		
TR222	Çanakkale						
TR 3	EGE	TR31	İzmir KA-İZKA (İzmir)	TR310	İzmir		
		TR32	Güney Ege KA-GEKA (Denizli, Aydın, Muğla)	TR321	Aydın		
				TR322	Denizli		
				TR323	Muğla		
		TR33	Zafer KA-ZEKA (Kütahya, Afyonkarahisar, Manisa, Uşak)	TR331	Manisa		
				TR332	Afyonkarahisar		
				TR333	Kütahya		
				TR334	Uşak		
		TR 4	DOĞU MARMARA	TR41	Bursa Eskişehir Bilecik KA- BEBKA (Bursa, Bilecik, Eskişehir)	TR411	Bursa
						TR412	Eskişehir
TR413	Bilecik						
TR42	Doğu Marmara KA-MARKA (Kocaeli, Bolu, Düzce, Sakarya, Yalova)			TR421	Kocaeli		
				TR422	Sakarya		
				TR423	Düzce		
TR 5	BATI ANADOLU	TR51	Ankara KA- ANKARAKA (Ankara)	TR510	Ankara		
				TR52	Mevlana KA- MEVKA (Konya, Karaman)	TR521	Konya
		TR522	Karaman				
		TR 6	AKDENİZ			TR61	Batı Akdeniz KA- BAKA (İsparta, Antalya, Burdur)
				TR612	İsparta		
TR613	Burdur						
TR62	Çukurova KA-ÇKA (Adana, Mersin)			TR621	Adana		
				TR622	Mersin		
TR63	Doğu Akdeniz KA- DOĞAKA (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)			TR631	Hatay		
		TR632	Kahramanmaraş				
		TR633	Osmaniye				

TR 7	ORTA ANADOLU	TR71	Ahiler KA- AHİKA (Nevşehir, Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde)	TR711	Kırıkkale
				TR712	Aksaray
				TR713	Niğde
				TR714	Nevşehir
				TR715	Kırşehir
		TR72	Orta Anadolu KA-ORAN (Kayseri, Sivas, Yozgat)	TR721	Kayseri
		TR722	Sivas		
		TR723	Yozgat		
TR 8	KARADENİZ	TR81	Batı Karadeniz KA- BAKKA (Zonguldak, Bartın, Karabük)	TR811	Zonguldak
				TR812	Karabük
				TR813	Bartın
		TR82	Kuzey Anadolu KA- KUZKA (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	TR821	Kastamonu
				TR822	Çankırı
				TR823	Sinop
		TR83	Orta Karadeniz KA- OKA (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	TR831	Samsun
				TR832	Tokat
				TR833	Çorum
				TR834	Amasya
TR 9	DOĞU KARADENİZ	TR90	Doğu Karadeniz KA – DOKA (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	TR901	Trabzon
				TR902	Ordu
				TR903	Giresun
				TR904	Rize
				TR905	Artvin
				TR906	Gümüşhane
TR A	KUZEYDOĞU ANADOLU	TRA1	Kuzeydoğu Anadolu KA- KUDAKA (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	TRA11	Erzurum
				TRA12	Erzincan
				TRA13	Bayburt
		TRA2	Serhat KA –SERKA (Kars, Ağrı, Ardahan, Iğdır)	TRA21	Ağrı
				TRA22	Kars
				TRA23	Iğdır
				TRA24	Ardahan
TR B	ORTADOĞU ANADOLU	TRB1	Fırat KA- FKA (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	TRB11	Malatya
				TRB12	Elazığ
				TRB13	Bingöl
				TRB14	Tunceli
		TRB2	Doğu Anadolu KA- DAKA (Van, Bitlis, Hakkari, Muş)	TRB21	Van
				TRB22	Muş
				TRB23	Bitlis
				TRB24	Hakkari
TR C	GÜNEYDOĞU ANADOLU	TRC1	İpekyolu KA- İKA (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	TRC11	Gaziantep
				TRC12	Adıyaman
				TRC13	Kilis
		TRC2	Karacadağ KA- KARACADAĞ	TRC21	Şanlıurfa

			(Diyarbakır, Şanlıurfa)	TRC22	Diyarbakır
		TRC3	Dicle KA- DİKA (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	TRC31	Mardin
				TRC32	Batman

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Cansu GÜVEN
Uyruğu : T.C.
Tel : +90 546 289 72 73
E-posta : cansu.guven.50600@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Pope John Paul II State School Of Higher Education / Ekonomia (Erasmus Öğrenci Değişimi)	09.2016-02.2017
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / İktisat A.B.D.	09.2015-05.2018
Lisans	İstanbul Üniversitesi / İktisat (Farabi Öğrenci Değişimi)	02.2011-06.2012
Lisans	Nevşehir Üniversitesi / İktisat	09.2009-07.2013

İŞ/STAJ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2016	SWE Proje Danışmanlık	Proje Yazarlık Stajı
2014	MEB-Şht. Hakan Demirci İHL	Ücretli Öğretmenlik
2014	Termalya Kaplıca-Turizm Ltd.	Resepsyonist
2013	TC Kalkınma Bakanlığı-Ankara	Tanıtım Stajı
2013	SPK-Ankara	Tanıtım Stajı
2012	TC Ekonomi Bakanlığı-Ankara	Lisans Stajı
2012	TC Merkez Bankası-Ankara	Tanıtım Stajı
2012	Nakka GYDO-İstanbul	Ön Muhasebe Elemanı
2012	TC Ziraat Bankası-Nevşehir	Gönüllü-Eğitim Stajı